

JOG TUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVÁ: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

Tanulmány

BLUTMAN LÁSZLÓ: Az Alkotmánybíróság szuverenitásképe: problémák és ellentmondások	469
FALUDI GÁBOR: Az üres hordozó díjigény mint kötelem	479
SIMON KÁROLY LÁSZLÓ: Az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás hibái és jogkövetkezményei	489
GÁBRI ANGÉLA: Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban	497

Szemle

LIBER ÁDÁM – BEREZKI TAMÁS: Közreműködők adatvédelmi jogállása	506
---	-----

Jogirodalom, jogélet

VÖRÖS IMRE: A recenziens zavara – monográfia a magyar alkotmányosságról az EU-ban	511
AMBRUS ISTVÁN: Gál Andor: A jogos védelem teleologikus megközelítésben című monográfiájáról	516

„Készséggel sorakozunk mindig azokhoz, kik a jogtudomány fejlődésében a közjólétet látják felhívni. Készséggel szentelünk e lapon minden sort, munkásságunkban minden erőt az új lánggra szított oltárnak, mely fölött a jog istensége áll.”

Ökröss Bálint: A szerkesztő előszava
Jogtudományi Közlöny
Pest, Januarius 2. 1866. évfolyam, 2. old.

CONTENTS / INHALT

Studies / Abhandlungen

LÁSZLÓ BLUTMAN: The Constitutional Court's Perception of State Sovereignty: Problems and Contradictions / Visionen des Verfassungsgerichts über die Souveränität: Probleme und Widersprüche	469
GÁBOR FALUDI: The Private Copy Remuneration as an Obligation / Die Vergütungszahlungspflicht als Entschädigung	479
KÁROLY LÁSZLÓ SIMON: Errors and Legal Consequences of Information on Foreign Exchange Risk / Fehler und rechtliche Konsequenzen der Aufklärung über Wechselkursrisiken	489
ANGÉLA GÁBRI: Comprehensibility in Hungarian Criminal Procedural Law / Klarheit im ungarischen Strafprozessrecht	497

Review / Rundschau

ÁDÁM LIBER – TAMÁS BERECKZI: Legal Status of Collaborators in the Data Protection Law / Datenschutzrechtliche Rechtstellung der Mitwirkenden	506
---	-----

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

IMRE VÖRÖS: Reviewer Puzzled – Monograph of the Hungarian Constitutionality in the EU / Die Verlegenheit des Rezensenten – Monographie über die ungarische Verfassungsmäßigkeit in der EU	511
ISTVÁN AMBRUS: On the Monograph of Andor Gál: Legitimate Self-defense from Teleological Perspective / Über die Monographie „Teleologischer Ansatz der Notwehr“ von Andor Gál	516

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi
Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Korinek László

A Szerkesztőbizottság tagjai:
**Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda,
Dr. Szalma József**

Főszerkesztő: **Dr. Vörös Imre**

Szerkesztők: **Dr. Szalai Éva,
Dr. Udvarny Sándor**

A szerkesztőség címe: 1037 Budapest,
Montevideo u. 14.

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem
küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk
valamelyik egyetem állam-
és jogtudományi karán tevékenykedik,
a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége
csak az egyetem megjelölésével közli
a szerző beosztását. A kar, tanszék
megjelölését csak abban az esetben
közöljük, ha nem jogtudományi
karon tevékenykedő szerzőről
van szó. Igazgatási jellegű funkció
(tanszékvezető, igazgató stb.) közlését
a Szerkesztőbizottság ugyancsak
mellőzi.

A publikálással kapcsolatos további
kérdések a voros44@gmail.com címre
küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő
tanulmányok szerzőinek azonos
összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.

Előfizetési díja a 2019. évre: 23 400 Ft.
Előfizetési díja a 2020. évre: 24 000 Ft.
2019-ben az egyes lapszámok külön is
megvásárolhatók 1950 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021-7166

A Jogtudományi Közlöny 2000 és
2018 közötti lapszámaiban megjelent
írások teljes szöveggel, online
kutathatók a Jogkódexen.
www.jogkodex.hu

Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Blutman László egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem

Az Alkotmánybíróság szuverenitásképe: problémák és ellentmondások

Az állami szuverenitásra vonatkozó általános elméleti tételeket a 30/1998. AB határozat és az 5/2001. AB határozat körvonalazta. Az Alkotmánybíróság ezekhez nem sokat tett hozzá az elmúlt időkben. Egy kivétel mégis mutatkozik. Egy új doktrína alakult ki, melyet az Európai Unió hatáskörgyakorlásával szemben fogalmaztak meg: a szuverenitáskontroll és a fenntartott szuverenitás védelme. Ez két irányt szab a vizsgálatnak. Az egyik az Alaptörvény hatálybalépése óta, az állami szuverenitással kapcsolatban kialakult – nem problémamentes – alkotmánybírói gyakorlat áttekintése és jellemzése. A másik a szuverenitáskontroll és a szuverenitás fenntartására vonatkozó doktrína rövid kritikai vizsgálata.

I. A vizsgálat keretei

A következőkben az *állami szuverenitásról* lesz szó. Ez a kulcskategória, melyen a mai nemzetközi jogrend felépül. A szuverenitás más fajtái (pl. népszuverenitás, nemzeti szuverenitás, a parlament vagy az uralkodó szuverenitása) a hatalom államon belüli forrásaira és gyakorlására vonatkozó elméletek részeként jönnek számításba. A nemzetközi jogrend működése szempontjából nincs különösebb szerepük.¹ Az állami szuverenitásra vonatkozó fő elméleti tételeket az Alkotmánybíróság már jó ideje megfogalmazta.² Ennek tükrében érdemes megnézni, az Alaptörvény hatálybalépése óta hogyan alakult a testület szuverenitásképe.

A szuverenitással kapcsolatos elméletek között vízvázlasztó, hogy a szuverenitást döntési-cselekvési képességként fogjuk-e fel (*hatalmi elméletek*), vagy jogi kategóriaként, ahol az államnak *joga van* valamit megtenni szuverenitásánál fogva (*normatív elméletek*). Az Alkotmánybí-

róság világosan a normatív szuverenitás talaján áll, amikor például „*szuverén jogokról*” beszél.³ Ez nem meglepő, hiszen – az időnkénti keveredést és bizonyos kivételeket leszámítva – a közjogászok a szuverenitás normatív elméletével tudnak dolgozni, ahogy teszik ezt a nemzetközi jogászok is, *Hugo Grotius* óta.⁴ A szuverenitás normatív elméleteinél kulcsszerepet kapnak a szuverén jogok, vagyis azon állami hatáskörök, melyekkel az állam a szuverenitásánál fogva rendelkezik. Ezek köre átláthatatlan, róluk kimerítő felsorolás aligha adható.⁵

A normatív elméletek között további fontos határval, hogy a szuverenitást oszthatónak vagy oszthatatlannak tekintik. Itt kulcskérdés, miképpen fogják fel a szuverenitás és szuverén állami hatáskörök viszonyát.⁶ Az oszt-

1 E fogalmak sokszor egészen más problémákat vetnek fel, mint az állami szuverenitás – jellegük, sajátosságaik, egymás közötti viszonyuk tekintetében is. A „nemzeti szuverenitás” például legalább három értelemben használatos, csak a magyar gyakorlatban, l. *Alkotmánytan I.* (Szerk.: KUKORELLI ISTVÁN) Budapest, Osiris, 2007. 135.

2 30/1998. (VI. 25.) AB határozat (európai társulási megállapodás) ABH 1998, 220, különösen V/2. pont; 5/2001. (II. 28.) AB határozat (NATO-szerződés alkotmányosság) ABH 2001, 86, különösen III/2.1. pont.

3 28/2017. (X. 25.) AB határozat (Natura 2000 területek) ABH 2017, 606, [39].

4 *Grotius* talán elsőként, de következetesen a szuverenitás normatív elmélete mellett állt, HUGO GROTIUS: *A háború és a béke jogáról*. I. kötet, Budapest, Pallas, 1999. 94.

5 Az Alkotmánybíróság például ilyen szuverén jognak tekinti a hatósági eljárás nyelvének megválasztását ugyanúgy, mint azt, hogy egy állam rendelkezhet saját természeti erőforrásai felett, 36/1999. (XI. 26.) AB határozat (helységnevek írásmódja) ABH 1999, 320, III/1. pont és 28/2017. (X. 25.) AB határozat (Natura 2000 területek) ABH 2017, 606, [43]. A jellegzetesen szuverén jogok fő csoportjait már *Jean Bodin* is említi nagy hatású munkájában, JEAN BODIN: *Az államról (Válogatás)*. Budapest, Gondolat, 1987. 117–124.

6 Ebben az összefüggésben a következőkben egyszerűen és általánosan *állami hatáskörökről* lesz szó. E kifejezés szándékaim szerint kiváltja a szuverén jogok, főhatalmi jogosítványok, felségjogok stb. kifejezése-

ható szuverenitásra épülő megközelítések a szuverenitás *részének* tekintik a szuverén állami hatásköröket, melyek jellemzően átruházhatók lesznek más szereplőre. Az oszthatatlan szuverenitás ezt nem engedi meg, ott a szuverén állami hatáskörök csak *folyományai vagy megnyilvánulásai* a szuverenitásnak, de nem részei. Ez elméletieskedésnek tűnik, de figyelemre méltó, milyen eltérő fogalmi következményei lehetnek annak, hogy melyik felfogás mellé állunk. Ezért a témánk szempontjából innen érdemes az Alkotmánybíróság joggyakorlatát megközelíteni.

II.

Osztható és átruházható szuverenitás versus oszthatatlan és korlátozható szuverenitás

1. Az osztható és (részekben) átruházható szuverenitás képe

Az Alkotmánybíróságtól nem idegen egy olyan szuverenitáskép, melynél a szuverenitás *osztható és egyben átruházható*. Az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésével kapcsolatban, az Európai Unióhoz való viszonyban merült fel többször is a *szuverenitástranszfer* vagy szuverenitásátruházás fogalma. Ez már megjelent a 143/2010. AB határozatban, innen átvette a 22/2012. AB határozat, majd a 9/2018. AB határozat.⁷ Nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy a szuverenitás egészét ruházza át az állam, hanem annak csak egy részét. Amennyiben a szuverenitás egy része átruházható, akkor az egyben osztható is, és az átruházás eredményeként a szuverenitás átadott része valamilyen más entitáshoz kerül (itt az Európai Unióhoz).⁸

Ez a felfogás sajátosan hidalja át azt, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdése az Alaptörvényből eredő egyes *hatáskörök közös gyakorlásáról* szól (az Európai Unió belüli). Hogy lesz ebből szuverenitástranszfer? Erre a 22/2012. AB határozat adja meg a választ. A hatáskörök gyakorlásának átengedését tulajdonképpen hatásátruházásnak tekinti, az alkotmányi hatásköröket

pedig a szuverenitás részének vagy elemeinek.⁹ Így ezen hatáskörök átruházása egyben a szuverenitás egy részének átruházása lesz. A szuverenitás fogalma itt mennyiségi jellegű. Egy állam szuverenitásának egy részét átruházza, ezzel az csökken, egy másik szereplő pedig szert tesz az átruházott szuverenitásra.¹⁰

E felfogás azonban nem igazán működőképes a mai nemzetközi jogrendben, mely az 1648-as vesztfáliai rendszer globalizált, modern formája. Ennek alapköve a *szuverén állam*. A vesztfáliai jogrendben a *nemzetközi szervezetek nem lehetnek szuverenitás hordozói*, kizárólag az államok.¹¹ A tagállamok ugyan gyakran ruháznak át hatásköröket a nemzetközi szervezetekre, és ezzel korlátozzák saját szuverenitásukat, de ettől a nemzetközi szervezet nem lesz szuverén entitás.¹² Hugo Grotius már megelőlegezte a vesztfáliai jogrend ezen jellegzetességét: amíg az államok nem olvadnak össze egy új állammá, hanem csak szövetséget („szisztéma”, azaz nemzetközi szervezet) alkotnak, bármilyen szoros is legyen, az azt alkotó államok maradnak a szuverének.¹³ Ez a helyzet az Európai Uniónál is¹⁴, mely szuverenitás nélküli nemzetközi szervezet marad mindaddig, míg meg nem szűnik vagy át nem alakul szövetségi állammá.¹⁵

A mai nemzetközi jogrendben a szuverenitástranszfer legfeljebb csak államok között értelmezhető, nemzetközi szervezetek irányában nem, mert azok nem vehetik át a szuverenitást, nem lehetnek annak alanyai. Éppen ezért ilyenkor nem a szuverenitás átruházásáról, hanem a szuverenitás nemzetközi szerződésekkel véghezvitt *korlátozásáról* érdemes beszélni.¹⁶ Azonban miképpen lehet a szuverenitást korlátozni úgy, hogy annak egysége, osztat-

ket, melyeket amúgy is vegyesen, bár nem feltétlenül azonos értelemben használnak, pl. PETRÉTEI JÓZSEF: *Magyarország alkotmányjoga I.* Pécs, Kodifikátor Alapítvány, 2013. 75.

7 143/2010. (VII. 14.) AB határozat (Lisszaboni Szerződés) ABH, 2010, 698; 22/2012. (V. 11.) AB határozat [az Alaptörvény E) cikk (2) és (4) bekezdésének értelmezéséről], ABH 2012, 10, különösen [52], 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB megállapodás) ABH 2018-I, 144, [31].

8 Az uniós tagállamok szuverenitásának ez a sajátossága, és egyfajta koncentrációja az Unióra átruházott hatáskörökben, tetszetős fogalmi konstrukciókra ösztönzi a teoretikusokat. Ilyen például az *egyesített szuverenitás* (pooled sovereignty) elmélete, elemzi FEKETE BALÁZS: *Szuverenitás-egyesítés az Európai Unió alkotmányjogában*. In: *Szuverenitás és államiság az Európai Unióban: Kortárs kérdések és kihívások*. (szerk. CHRONOWSKI NÓRA) Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2017. 9–26.; vagy az európai uniós szuverenitáson nyugvó „kétfedelű szuverenitás” fogalma, ld. VÖRÖS IMRE: *A szuverenitás-felfogás változásai az európai integráció sodrában*. In: *Ünnepi tanulmányok Kecskés László professzor 60. születésnapja tiszteletére*. (szerk. Nochta Tibor, Fabó Tibor, Márton Mária) Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK, 2013. 614.

9 L. 22/2012. (V. 11.) AB határozat [az Alaptörvény E) cikk (2) és (4) bekezdésének értelmezéséről], ABH 2012, 10, különösen [51], ahol a tesztet a *szuverenitásátruházást* azonosnak tekintette a *hatáskörtranszferrel*, vagyis a hatáskörök átruházása egyben a szuverenitás részbeni átruházását jelenti.

10 Így nem érthetünk egyet azzal a megállapítással, hogy az uniós tagállamok alkotmányos retorikája nem akarja elfogadni az osztható szuverenitást, *Államelmélet I.* (szerk. Takács Péter) Budapest, Szent István Társulat, 2010. 159.

11 L. pl. HELMUT STEINBERGER: *Sovereignty*. In: *Encyclopaedia of Public International Law*. Vol. IV. (ed. Rudolf Bernhardt) Amsterdam, Elsevier, 2000. 512. Ezt az Alkotmánybíróság is kifejezetten elismeri, 36/2014. (XII. 18.) AB határozat (Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ) ABH 2014, 1085, [37].

12 MARTONYI JÁNOS: *Szuverenitás a nemzetközi kapcsolatokban*. Magyar Jog 2016. 11. 626.

13 GROTIUS: i. m. 95.

14 Így foglal állást pl. SÜLYOK TAMÁS: *A kompozit alkotmányosság időszere kérdései*. In: *Ünnepi kötet Dr. Czucz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, Tomus 79. Szeged, 2016. 612.

15 A vesztfáliai jogrend elvei értelmében nem lehet beszélni az *Európai Unió szuverenitásáról*, pl. TÓTH JUDIT: *Alkotmányosság az Európai Unióban és a tagállamokban*. In: *Összehasonlító alkotmányjog* (szerk. Tóth Judit – Legény Krisztián) Budapest, Complex, 2006. 331.; vagy „szuverenitásmegosztásról” az Unió és a tagállamok között, *Bevezetés az alkotmányjogba* (szerk. Schanda Balázs – Trócsányi László) Budapest, HVG-ORAC, 2016. 105.

16 Így tette ezt például a következő AB határozat is, 36/1999. (XI. 26.) AB határozat (helységnevek írásmódja) ABH 1999, 320, III/1. pont.

Tanulmány

lansága megmaradjon. A *korlátozható, de nem osztható szuverenitás* felfogásának bizonyos jelei megtalálhatók egyes alkotmánybírói határozatokban, tehát a kérdés nem kerülhető meg.

2. Az oszthatatlan, át nem ruházható, de korlátozható szuverenitásképe

Hogy néz ki az *oszthatatlan, de korlátozható* szuverenitás? Az oszthatatlan szuverenitás elméletei feltételezik, hogy megkülönböztessük és elválasszuk magát a szuverenitást, és a szuverenitásból eredő állami hatásköröket (tkp. szuverén jogokat). Ez utóbbiak a szuverenitás folyamánai vagy megnyilvánulásai. Az egyes hatáskörök (pl. pénzkibocsátás joga vagy joghatóság gyakorlása) nem a szuverenitás részeit vagy elemeit képezik, hanem a szuverenitás csak e hatáskörök *forrása*. E hatáskörök (vagy gyakorlásuk) átruházása vagy egyéb nemzetközi kötelezettség vállalása az államot nem fosztja meg a szuverenitásától vagy annak egy részétől, mindössze korlátozza azt. A szuverén államnak csökkennek a döntési-cselekvési jogai, de ettől még a szuverenitása érintetlen marad.¹⁷ A szuverenitás itt minőségi fogalom – ha úgy tetszik, egy szabadon lebegő platóni abszolút eszme –, mely az államiság nélkülözhetetlen jegyét jelöli. Nem érinti az, ha ebből folyó állami hatásköröket az állam átad más nemzetközi szereplőknek. Csak a hatáskörök átruházása történik meg, mellyel a szuverenitást (annak érvényesülését vagy megnyilvánulásait) *korlátozzák*, de magát a szuverenitást vagy annak részeit nem ruházzák át. A *szuverenitás korlátozása* mint kifejezés, elsősorban az oszthatatlan szuverenitás elméletéhez illik.

Erre az elképzelésre épül a mai, veszfáliai jogrend egyik legjobb elméleti magyarázata, a *Jellinek-féle önkorlátozási elmélet*. A nemzetközi együttműködés előnyeinek elérése és biztosítása érdekében, az állam a nemzetközi kötelezettségeinek túlnyomó részét (melybe beletartozhat az állami hatáskörök átruházása is) önként vállalja – jellemzően nemzetközi szerződések formájában. Így maga korlátozza a szuverenitását.¹⁸ Lemond bizonyos jogi értelemben vett döntési-cselekvési lehetőségekről annak fejében, hogy más államok is ugyanezt teszik.¹⁹

17 Az oszthatatlan szuverenitás csak egészben lenne átruházható, de erre az Alaptörvény B) cikke alapján alkotmányos tilalom áll fenn, mert az állam függetlenségét (a szuverenitás külső vonatkozását jelöli) megszüntetné, l. erre az értelmezésre PETRÉTEI: i. m. 74. Így a mai magyar alkotmányos jogrendben, ha a szuverenitás oszthatatlan, akkor az egyben átruházhatatlan is.

18 A szuverenitás (ön)korlátozásának ezt a modelljét az Állandó Nemzetközi Bíróság is osztotta a *Lotus*-ítéletben tett megállapításával: „...minden, ami egy államtól követelhető az, hogy ne lépje át azokat a korlátokat, melyeket a nemzetközi jog állít a joghatóságával szemben; e határon belül a joghatóság gyakorlásának joga a szuverenitásából fakad.” *The Case of S.S. Lotus (France/Turkey)*, Judgment, PCIJ (1927), Series A. No. 10., 3.

19 A nagy közjogász, *Georg Jellinek* elmélete (az állam önkötelezése) nemcsak a nemzetközi jogviszonyokra alkalmazható, hanem egész államtanát áthatja, l. SÓLYOM PÉTER: *Az állam általános elmélete és a jog vi-*

Vannak jelei annak, hogy a Jellinek-féle elméletet hallgatólagosan az Alkotmánybíróság is osztja. Egyrészt vannak olyan határozatok, melyek az Uniónak átengedett hatáskörök gyakorlása kapcsán, kifejezetten Magyarország *önkorlátozásáról* szólnak, Jellinek alapkoncepciójának megfelelően.²⁰ Másrészt, van legalább két olyan határozat, melyben az Alkotmánybíróság élesen elkülöníti a szuverenitást magát, és az abból folyó hatásköröket azzal, hogy a szuverenitás ez utóbbiak forrása, és a hatáskörök átengedése nem eredményezheti a szuverenitás (a közhatalom végső ellenőrzésének) elvesztését.²¹ Az ilyen megnyilatkozások mögött kétségtelenül az oszthatatlan szuverenitás felfogása áll.

Az oszthatatlan szuverenitás elmélete feldob egy fontos kérdést, mely élesen jön elő az Európai Unió esetében. Van-e egy olyan mennyiségi (esetleg minőségi) küszöb a szuverenitásról egyébként leválasztott állami hatáskörök átruházásánál, melyet nem lehet átlépni, mert akkor már az oszthatatlan szuverenitás is elenyészik, és nem lehet többé szuverén államról beszélni.²² Az oszthatatlan szuverenitásra épülő *tiszta normatív elméletek alapján nincs ilyen küszöb*: ha egy állam állami hatásköreinek mind egyikét átvenné egy másik szereplő, azért még az állam államisága és egyben szuverenitása – végletesen korlátozva – fennmaradhat (pl. a nemzetközi jogban egy megszálló hatalom által megszállt állam esete). Az egyetlen feltétel, hogy ez *ne végleges jogi állapot* legyen.

Az oszthatatlan szuverenitásra épülő *pragmatikus szuverenitáselméletek* ilyen konstrukciót aligha tennének magukévá, és a hatáskör-átruházásoknak van egy határa, melyen túl az állam szuverenitása elenyészik. Természetesen a kérdés, hogy hol húzódik ez a határ. Van-e az állami hatásköröket rögzítő alkotmánynak valamilyen *érintetetlen, elidegeníthetetlen magja*, melyet nem lehet átruházni a szuverenitás elvesztése nélkül? Erre sokféle válasz születhet, de a dilemma adott (elsősorban a jövőre vonatkozóan) az uniós tagállamok és az alkotmánybíróságok számára: meddig és mennyi hatáskört lehet átruházni az Unióra, hogy a szuverén államiság fennmaradjon.²³

szonylagos ereje – Észrevételek Georg Jellinek államelméletéhez. Pro Futuro 2012. 2. sz. különösen 65–67.

20 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB-megállapodás) ABH 2018-I, 144, [31] és 2/2019. (III. 5.) AB határozat (Alaptörvény értelmezése – menedékjog), ABK 2019/7. 288, [23].

21 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésének értelmezése] ABH 2016, 456, [60], hasonló elgondolásra ld. még 2/2019. (III. 5.) AB határozat (Alaptörvény értelmezése – menedékjog), ABK 2019. 7. sz. 288, [23].

22 Az osztható szuverenitásra épülő elméleteknél is van hasonló dilemma: mennyi és milyen hatáskör ruházható át, mely után a *maradék szuverenitás* még szuverenitásnak nevezhető.

23 *Vörös Imre* érzékletesen mutatja be a dilemmát a német szövetségi alkotmánybíróóság *Maastricht-határozatának* és *Lisszabon-határozatának* szembeállításával: az előbbinél a nyitott hatáskör-átruházás felfogása érvényesült (az állam bármilyen hatáskört átruházhat az Unióra megfelelő politikai döntéssel), míg az utóbbinál a zárt hatáskör-átruházás mutatkozott meg (vannak át nem ruházható hatáskörök, a szu-

Az idézett, és az oszthatatlan szuverenítésra utaló 22/2016. és 2/2019. AB határozatok azonban inkább kivételnek minősülnek az újabb alkotmánybírói gyakorlatban, és ebben az összefüggésben *ellentétben* állnak más, a szuverenítés oszthatóságára utaló határozatokkal. Az újabb alkotmánybírói joggyakorlat egészét tekintve nem állítható, hogy az Alkotmánybíróság oszthatatlan szuverenítésben gondolkodna. Az önkorlátozás fogalmát legtöbbször sajátos értelemben használja, és láthatóan nem azért, hogy az oszthatatlan szuverenitást alapozza meg. Továbbá, a szuverenitást és az ebből folyó hatásköröket is csupán azért különbözteti meg, mert az alkotmányi szöveg az E) cikkben is hatáskörökről szól ebben az összefüggésben. Amennyiben a hatásköröket a szuverenítés elemeinek (részének) tekinti (és nem a szuverenítés folyamatainak), akkor a megkülönböztetés az osztható szuverenítés felfogását támogatja, mert a hatáskör-átruházás egyben szuverenitásátruházás is lesz.²⁴ Az Alkotmánybíróság összességében inkább az osztható szuverenítés mellett áll, de megközelítésében a két alapelmélet elemei időnként keverednek. Erről például a 9/2018. AB határozat tanúskodik.²⁵

3. A két alapelmélet keveredése

Kétséges, hogy a két alapelmélet, mely az osztható és az oszthatatlan szuverenítésre épül, keverhető.²⁶ Mégis úgy tűnik, van megközelítés, mely azok ellentétét legalábbis megpróbálja relativá tenni. Az Alkotmánybíróság 9/2018. AB határozatából valami ilyesmi jön ki. A határozat az Alaptörvény Q) cikkéhez kapcsolódó (hagyományos) nemzetközi jog tekintetében *önkorlátozásról* beszél, míg az Európai Unió, tehát az E) cikk viszonylatában már *szuverenitásátruházásról*.²⁷ A fogalmi probléma rögtön nyilvánvaló: az önkorlátozás és a szuverenitásátruházás fogalmi mögött más-más szuverenitáskép húzódik meg. Márpedig egy állam szuverenitása csak egyféle lehet. Aki az oszthatatlan szuverenítés talaján áll, szuveren-

itásátruházásról nem beszélhet, és számára az E) cikk is állami önkorlátozást tesz lehetővé: az egész uniós jog a tagállamok szuverenitásának önkorlátozásából ered.²⁸ Az osztható szuverenítés felfogása mellett – ahol az *állami hatáskörök a szuverenítés elemei* – önkorlátozásról beszélni homályos beszédmódot jelent, hiszen a hatáskörök átengedésével ténylegesen a szuverenítés egy részének átengedése (szuverenitásátruházás) történik meg. Ez akkor is így van, ha nem az uniós együttműködés keretében történik a szerződéses kötelezettségvállalás.

A fenti határozat felhívott megállapításai mögött talán az áll, amit Pokol B. alkotmánybíró fogalmazott meg világosabban. Eszerint alkotmányi hatáskörök átruházása nemzetközi szerződésben csak az E) cikk alapján történhet, tehát kizárólagosan az uniós együttműködés keretében. Az Uniót kívül, a hagyományos nemzetközi jogban [az Alaptörvény Q) cikke] nincs szuverenitásátruházás, ott csak önkorlátozás lehetséges.²⁹ Ennek a megközelítésnek megvan a gyökere egy korábbi, bár ma már hatályát veszített alkotmánybírói határozatban.³⁰

Kétségtelen, hogy témánk szempontjából egy állam, tartalmát tekintve két típusú nemzetközi kötelezettséget vállalhat. Egyrészt, a hagyományos nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségek legnagyobb része arra irányul, hogy Magyarország a jövőben bizonyos magatartást fog követni – az alkotmányi hatáskörök gyakorlása során is; például nem fog bizonyos tartalmú jogszabályokat elfogadni (*I. típusú kötelezettség*). Másrészt, e szerződésekben az állam bizonyos állami hatásköröket átengedhet más nemzetközi szereplőnek. Ekkor az állam nemcsak a hatáskörök gyakorlásának módját korlátozza saját magára nézve, hanem e hatáskörök gyakorlását egyenesen másnak engedi át (*II. típusú kötelezettség*). Úgy néz ki, hogy az Alkotmánybíróság az I. típusú nemzetközi kötelezettséget önkorlátozásnak tekinti, míg a II. típusút szuverenitásátruházásnak.

Ezzel a megközelítéssel nem fér össze az oszthatatlan szuverenítés képe – a szuverenitásátruházás megengedése miatt –, tehát az osztható szuverenítés elméletének egy sajátos alfajáról van szó, mely az I. típusú nemzetközi kötelezettség esetében nem arról beszél, hogy az állam a szuverenítés egy-egy eleméről (átmenetileg) lemond, hanem önkorlátozásról. Ez szemantikai szempontból megállhat, de az önkorlátozás fogalma inkább az oszthatatlan

renítés fenntartása érdekében), VÖRÖS: i. m. 611. Mindennek még részletesebb háttérét adja, VÖRÖS IMRE: *Csoportkép Laokoóonnal. A magyar jog és az alkotmánybíráskodás vívódása az európai joggal*. Budapest, MTA TTK JTI, 2012. különösen 40–53.

24 Így az osztható szuverenitást tükrözi, amikor az adótarozásból eredő követelés érvényesítését az állami szuverenitás *részét* képező közhatalmi tevékenységnek tekinti, 3/2014. (I. 21.) AB határozat (adózási rendje) ABH 2014, 41, [68].

25 Az alkotmányjogi szakirodalomban ellentétes nézeteket látni a szuverenítés oszthatósága tekintetében. Van nézet, mely szerint Magyarország szuverenitása oszthatatlan, pl. PETRÉTEI: i. m. 76.; máshol viszont a szuverenítés elemeiről írnak, a szuverenítés oszthatóságára utalva, pl. KUKORELLI (szerk.): i. m. 134.

26 Van olyan határozat, ahol az Alkotmánybíróság úgyes elkerüli, hogy bármely elmélet mellett állást foglaljon, noha elemzi a szuverenítés és a joghatóság kapcsolatát, pl. 36/2014. (XII. 18.) AB határozat (Közép-és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ) ABH 2014, 1085, [31]–[34].

27 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB megállapodás) ABH 2018-I, 144, [31].

28 A hatályát veszített Alkotmány Európa-klauszujának indoklása a hatáskör-átruházást is *önkorlátozásnak* tekinti, I. T/1270. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról (2002); Részl. ind. 2. §; <https://www.parlament.hu/irom37/1270/1270.htm>; ugyanígy pl. KUKORELLI (szerk.): i. m. 140. vagy VÖRÖS: i. m. (8. lj.) 609.

29 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB-megállapodás) ABH 2018-I, 144, Pokol B. (p. ind.) [56]–[57].

30 Vö. „kifejezett alkotmányi felhatalmazás nélkül az Országgyűlés alkotmányosan nem jogosult az állami főhatalom kizárólagos joghatósága alá tartozó jogterületen a territorialitás elvén nemzetközi szerződésben túlterjeszkedni.” 30/1998. (VI. 25.) AB határozat (társulási megállapodás) ABH 1998, 220, V/2. pont.

Tanulmány

szuverenitással hozható összefüggésbe. Mindezen túl, ezzel a kevert megközelítéssel *van legalább négy probléma*.

Először is, a II. típusú nemzetközi kötelezettség vállalása nem csak az uniós együttműködés keretében fordul elő, nem csak az E) cikkhez kötődhet. Ha kivételesen is, a hagyományos nemzetközi szerződéseken előfordul a II. típusú kötelezettség, azaz állami hatáskörök (részbeni) átruházása. Ez megtörtént nemzetközi szervezet részére. Például az ENSZ Alapokmányban Magyarország átengedett bizonyos hatásköröket az ENSZ, különösen a Biztonsági Tanács részére.³¹ Hatáskör átengedése történt más állam részére is. Például több olyan egyezmény van, melyben Magyarország más államnak engedte át bizonyos kérdésekben a joghatóság gyakorlását, a magyar állam területén kifejtett magatartás tekintetében is. A II. típusú kötelezettséget nem lehet csak az E) cikkhez kötni. Kérdés, hogy ilyen nemzetközi szerződések esetében teljesül-e a 30/1998. AB határozatban foglalt követelmény (l. előzőleg), vagy egyáltalán élő-e még ez a követelmény.

Az Alaptörvény nem azért emeli ki a hatáskör-átruházást az Európai Unió esetében, mert a hagyományos nemzetközi szerződésekben ezt nem tartja elképzelhetőnek. Az Alaptörvény elfogadására irányuló törvényjavaslat indokolása ennek azért látja szükségét, mert az uniós tagság „jelentősen befolyásolja a magyarországi közhatalom-gyakorlás rendjét és kereteit” és „az uniós jog nagymértékben meghatározza a magyar jogalanyok jogait és kötelezettségeit”.³² Tehát a hatáskör-átruházás *mértéke* (és nem egyedi vagy kizárólagos mivolta) miatt kell az E) cikkben foglalt garanciális szabály.³³

Másodszor, számos hatáskört ruháznak át a tagállamok az Unióra, de egyben az uniós alapító szerződések tömve vannak I. típusú tagállami kötelezettségekkel is. Azokat így nincs értelme pusztán a hagyományos nemzetközi joghoz, a Q) cikkhez kötni.

Harmadszor, az Alkotmánybíróság az önkorlátozással kapcsolatban tesz egy nehezen értelmezhető megállapí-

tást. Álláspontja szerint az *önkorlátozást* az Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdés második mondata fogalmazza meg. Ez a nemzetközi szerződések jogszabályban történő kihirdetéséről szól, mellyel e szerződések a magyar jog részévé válnak. A testület így próbálja az önkorlátozást a Q) cikkhez, és a hagyományos nemzetközi joghoz kötni. A nemzetközi szerződések kihirdetése (helyesen beiktatása) és az önkorlátozás között azonban én nem látok különösebb összefüggést. Az önkorlátozás a nemzetközi szerződés megkötésével vagy az ahhoz történő csatlakozással jön létre, tekintet nélkül arra, hogy a szerződést kihirdetik-e vagy sem. A kihirdetésnek az önkorlátozáshoz nem sok köze van, az csak a szerződés végrehajtását könnyíti a belső jogba való transzformálással.

Negyedszer, az Alaptörvény E) cikke valóban jogalapját képezi az uniós együttműködés keretében bizonyos nemzetközi szerződések megkötésének. A magyar állam által kötött más, hagyományos nemzetközi szerződéseknek vagy az azokhoz való csatlakozásnak viszont véleményem szerint nem a Q) cikk lesz a jogalapja, hanem az Alaptörvény I. cikk (2) bekezdés d) pontja és 9. cikk (4) bekezdése. A Q) cikk önmagában aligha hatalmazza fel az államot nemzetközi szerződések kötésére – bár az (1) bekezdése kiegészítheti a máshol fellelhető felhatalmazást.

Ilyen *vegyes* szuverenitásképebe kell beilleszteni az Alkotmánybíróság doktrínáját a *szuverenitáskontrollról, és a fenntartott szuverenitás véelméről*, melyet elsősorban az Unió hatáskörgyakorlásával szemben alakított ki.

III.

A szuverenitáskontroll és a fenntartott szuverenitás véelme

1. A szuverenitáskontroll

A szuverenitáskontrollt az Alkotmánybíróság elsőként abban a 22/2016. AB határozatban fogalmazta meg, mely egyben a fentiekben példa volt az oszthatatlan szuverenitás felfogására.³⁴ A testület itt jelentette be az uniós hatáskörgyakorlás átfogó, hármas alkotmányos kontrolljának igényét (alapjogi, szuverenitás- és identitáskontroll),

³⁴ Itt a vizsgálódás kerete az Alkotmánybíróság felfogása, ahogy azt megfogalmazta és jelenleg áll (immanens elemzés). Hely hiányában nem vizsgálhatom az általános vagy háttérkérdéseket, például a szuverenitáskontroll vagy a fenntartott szuverenitás alkalmazásának célszerűségét, megalapozottságát, és lehetséges elhelyezését az uniós és magyar jogrendszer határain. Ezekre ld. a határozattal kapcsolatban született nagyszámú elemzést, pl. BLUTMAN LÁSZLÓ: *Szürkületi zóna: az Alaptörvény és az uniós jog viszonya*. Közjogi Szemle 2017. 1. 1–14.; CHRONOWSKI NÓRA – VINCZE ATTILA: *Önazonosság és európai integráció – az Alkotmánybíróság az identitáskeresés útján*. Jogtudományi Közlöny 2017. 3. 117–132.; RIXER ÁDÁM: *A vívmány-teszt*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. különösen 51–56.; GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: *Az Alkotmánybíróság szerepvállalása és annak kötöttségei az uniós jog, valamint az alkotmány kapcsolatának meghatározásában*. In: Chronowski (szerk.): i. m., különösen 83–92.

³¹ Hasonlóan felvetődött a főhatalmi jogosítványok Unión kívüli átruházása a Nemzetközi Büntetőbíróság Alapokmányának elfogadásánál is, l. KUKORELLI (szerk.): i. m. 145. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a Lisszaboni Szerződéssel az Európai Atomenergia-közösség (Euratom) kikerült az Európai Unióból. A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével, 2009. december 1-től az akkor hatályos Alkotmány 2/A. §-a már nem adott jogalapot az Euratomban való magyar részvételre, később az Alaptörvény E) cikke pedig nem terjeszkedett ki rá. Így az Euratom alapító szerződése – mely kétségtelenül főhatalmi jogosítványokat ruház át a nemzetközi szervezetre – a Q) cikkhez kapcsolható.

³² T/2627. számú törvényjavaslat az Alaptörvény elfogadására (2011) 36. o.; <https://www.parlament.hu/irom39/02627/02627.pdf>. A hatályát veszített Alkotmány Európa-klauzulájának indoka hasonló volt: a csatlakozás a „főhatalom olyan mélységű korlátozásával” jár, hogy külön alkotmányi rendelkezés kell annak megalapozásához, T/1270. számú törvényjavaslat a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról (2002); Részl. ind. 2. §; <https://www.parlament.hu/irom37/1270/1270.htm>.

³³ Ezzel láthatóan ellentétet vall Pokol B. alkotmánybíró, 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB megállapodás) ABH 2018-I, 144, Pokol B. (p. ind.) [56]–[57]; valamint PETRÉTEI: i. m. 75.

mely elvi szinten az Alaptörvény vagy egyes alkotmányi rendelkezések érvényesítését jelentené az azzal össze nem férő uniós jogi aktusokkal (az uniós hatáskörgyakorlással) szemben. A szuverenitáskontroll a magyar szuverenitás, az Alaptörvény központi szuverenitásklauzulája, a B) cikk védelmében tenné lehetővé az uniós hatáskörgyakorlás alkotmányossági felülvizsgálatát. Kérdés, hogy emögött *milyen szuverenitáskép* húzódik meg.

A doktrína világosan az *oszthatatlan* szuverenitás képzetéhez kötődik. Egyrészt azért, mert élesen megkülönbözteti a szuverenitást, valamint az ebből eredő állami hatásköröket (melyek egy részét Magyarország átruházta az Unióra). Sőt ellenpontosza is a kettőt: a szuverenitás nem fogható fel hatáskörként (l. az indoklás [60] pontját). Az átruházás a hatásköröket érintheti, és nem a szuverenitást. Másrészt azért, mert a szuverenitáskontroll nem csak *ultra vires* kontrollt jelent.

A szuverenitáskontrollal kapcsolatban az egyik alapvető kérdés, hogy egy uniós jogi aktus csak akkor sértheti az Alaptörvényt, ha azt a hatáskör túllépésével fogadták el [ekkor sérülhet az E) cikk és eshetőlegesen a B) cikk], vagy akkor is, ha az Unió a hatáskörén belül jár el [ekkor csak a B) cikk megsértése jöhet szóba]. Másként fogalmazva, a szuverenitáskontroll mindig *ultra vires* kontroll-e, vagy nem feltétlenül az. Az Alkotmánybíróság az utóbbi állásponton van. A határozat [46] pontja szerint az *ultra vires* kontroll csak a szuverenitáskontroll egy fajtája. A testület közvetve utal arra, hogy a tagállami szuverenitás akkor is sérülhet, ha az Unió a hatáskörén belül jár el. A szuverenitás megint élesen elválik az ebből eredő hatásköröktől, és azok átruházásának tényétől.

Az Alkotmánybíróság e megközelítése elvi jellegű, általános és *nehezen értelmezhető*. Ha a szuverenitáskontroll egyben *ultra vires* kontroll is, akkor van tartalmi mérce az alkotmányossági vizsgálathoz (az uniós alapító szerződések hatásköri rendelkezései). De mi lesz a mérce egy olyan szuverenitáskontrollnál, mely nem az uniós hatáskörök túllépése miatt indul? Hogyan sértheti a szuverenitást az Unió, ha a tagállamok által ráruházott hatáskörön belül jár el?

Erre az alapvető problémára *négyféle* válasz szűrhető ki (ezek keveredhetnek is egymással). (i) A szuverenitáskontrollt a hatáskör túllépéséhez kell kötni, és fel kell adni minden más formáját (l. az cseh alkotmánybíróság újabb gyakorlatát). (ii) Ki kell alakítani egy szuverenitásvédelmi tesztet, meghatározván az alkotmányos hatáskörök olyan kemény magját, melyet az uniós hatáskörgyakorlás akkor sem érinthet, ha átruházott hatáskör határain belül jár el.³⁵

35 Pl. BLUTMAN LÁSZLÓ – CHRONOWSKI NÓRA: *Az Alkotmánybíróság és a közösségi jog: alkotmányjogi paradoxon csapdájában I.* Európai Jog 2007. 2. sz. 3–16.; KECSKÉS LÁSZLÓ: *EU-jog és jogharmonizáció.* Budapest, HVG-ORAC, 2005. 895. Igen vitás azonban, hogy miből állna egy ilyen teszt, és van, aki az alkotmányos hatáskörök érinthetetlen magvának meghatározására törekvést már idejétmúltnak tartja, VÖRÖS: i. m. (8. lj.) 615.

(iii) Az uniós hatáskörgyakorlás nem sértheti egy tagállam alkotmányos identitását, tehát a szuverenitáskontroll tartalmi mércéje az alkotmányos identitás lesz, és ennek következtében a szuverenitáskontroll és az identitáskontroll összeolvad. (iv) Lehet hagyatkozni az *alkotmányos fenntartások elméletére*³⁶, ezen belül a szuverenitás fenntartására a hatáskör átruházásával összefüggésben.

A fenti határozatában az Alkotmánybíróság ezekből az *alkotmányos fenntartások elméletét* vette elő. Ez nagyjából arról szól, miszerint a tagállamok az Unióra olyan fenntartással ruháztak hatásköröket, hogy az átruházott hatáskörök gyakorlása a tagállam szuverenitását és/vagy az alkotmányos alapjogokat nem sértheti (a szuverenitás fenntartása és az alapjogi fenntartás).³⁷ A 22/2016. AB határozat egyaránt felhossa az alapjogi fenntartást ([47] pont), és a szuverenitás fenntartását ([60] pont).

Az alkotmányos fenntartások elméletével kezdetben az volt a fő gond, hogy az alapító szerződésekben ilyen fenntartások nem jelentek meg. Ez mára bizonyos mértékig módosult. Az alkotmányos identitás fenntartása és védelme uniós támaszt találhat az Európai Unióról szóló szerződés (EUSz) 4. cikk (2) bekezdésében, amely a *nemzeti identitást* védi az Unió döntéseivel szemben. Az alapjogi fenntartás egy féloldalas uniós támaszt találhat az Alapjogi Charta 53. cikkében. Ennek értelmében a tagállamok uniós jogi aktust végrehajtó tagállami intézkedés tekintetében az alapvető jogok védelmének nemzeti (alkotmányos) szintjét alkalmazhatják, ha az a Chartában foglaltaknál magasabb szintű alapjogvédelmet jelent.

A szuverenitáskontrollnak, és ezzel összefüggésben a szuverenitás fenntartásának – mely itt bennünket érdekel – továbbra sincs ilyen támasza az alapító szerződésekben. A hatásköri klauzulák és a kapcsolódó elvek (pl. az előfoglalás elve a megosztott hatásköröknél) elhatárolják az Unió és a tagállamok hatásköreit egymástól, legalábbis általános szinten. Az alapító szerződésekben nincs uniós támasza (és nincs mércéje) az alkotmánybírósági szuverenitáskontrollnak, hacsak az nem *ultra vires* kontroll is egyben, mely a hatásköri klauzulákra támaszkodhat. Az Alkotmánybíróság ilyen háttér mellett fogalmazta meg a szuverenitás fenntartásának vélemét, mely irányt adhat a szuverenitáskontrollnak.

2. A fenntartott szuverenitás vélelme

A fenntartott szuverenitásra vonatkozó elgondolás nem nyújt mércét az *ultra vires* kontrollnak nem minősülő szu-

36 Ezen elméletnek sokféle fajtája van, a magyar alkotmányos rend összefüggéseiben például sajátos megközelítést vázolt fel Vörös Imre (az „integrációs fenntartás elve”), VÖRÖS: i. m. (23. lj.) 106–108.

37 Az elmélet már a hatvanas évek végétől megmutkozik a német szövetségi alkotmánybíróság vonatkozó határozataiban, STIPTA ZSUZSA: *Az elsőbbségi elv értelmezése a német és a magyar alkotmánybíróság határozataiban.* Sectio Juridica et Politica Miskolc, Tomus XXIX. 2011. 2. sz. 299–304.

Tanulmány

verenitáskontroll számára, de bizonyos feltételek mellett annak eredményét behatárolhatja. A kulcstétel a következőképpen hangzik: „Magyarország az Európai Unióhoz történt csatlakozásával nem szuverenitásáról mondott le, hanem csak egyes hatáskörök közös gyakorlását tette lehetővé, ennek megfelelően Magyarország szuverenitásának fenntartását kell vélelmezni az Európai Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésekor (fenntartott szuverenitás vélelme).”³⁸ A doktrína megfogalmazása *nem sikerült igazán jól*. Legalább öt probléma mutatkozik.

(1) Először is, nem teljesen világos, a vélelem miképpen élesedik be. Ezt az Alkotmánybíróság úgy írja körül, hogy az „Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésekor”. Ez nehezen érthető. Az alapító szerződésekben egy általánosabb hatáskör átruházása jellemzően nem jogok és kötelezettségek kikötésével történik, hanem hatásköri klauzulával. Így nehéz látni, hogy mit jelent a jogokhoz és kötelezettségekhez képest a további közös hatáskörgyakorlás. Például az Unió *kizárólagos hatásköre* a tengeri biológiai erőforrások megőrzése (a közös halászati politika keretében).³⁹ Ez egy hatásköri klauzula, de ehhez egyetlen kifejezett uniós jog és tagállami kötelezettség sem társul az alapító szerződésekben. Ennek ellenére a hatáskör-átruházás világosan és egyértelműen megtörtént, és nehéz lenne „fenntartott szuverenitást” vélelmezni, ha az Unió gyakorolja az így kikötött hatáskört. Az uniós hatáskörgyakorlást az ennek alapjául szolgáló hatásköri klauzulákhoz lehet mérni, és nem az igen esetlegesen kapcsolódó szerződéses jogokhoz vagy kötelezettségekhez. A doktrína így tarthatatlan eredményhez vezethet, mert minden, az Unióra átruházott hatáskör a szuverenitáskontroll alapján támadhatóvá válik, hacsak a hatáskör fedezetül nincs konkrét uniós jog, vagy tagállami kötelezettség kikötve az alapító szerződésekben.

(2) Másodsor, a fenti, tarthatatlan következményt elkerülendő, nagyvonalúan elfogadhatjuk, hogy a „jogok és kötelezettségek” kifejezés egyszerűen az uniós alapító szerződések hatásköri klauzuláit jelenti. Ekkor a kitétel úgy rekonstruálható, hogy a vélelem akkor lép működésbe, amikor az Alkotmánybíróságnak az alapító szerződésekben rögzített uniós hatáskörökhöz képest *további* hatáskör Unió általi gyakorlását kell megítélnie. Ezzel viszont nem jutunk messze, mert az Unió: az uniós szervek közvetve vagy közvetlenül mindig visszavezetik az aktuálisokat az alapító szerződésekben fellelhető hatásköri klau-

zulákra. A probléma sosem az, hogy az Unió *kifejezetten* hatáskör nélkül intézkedik, hanem az, hogy a ráruházott, általános hatásköröket időnként tágan fogja fel. A „jogok és kötelezettségek” ilyen értelmezésének ugyancsak nehezen védhető a következménye, hiszen így a fenntartott szuverenitás doktrínája – mely csak az alapító szerződésekben rögzített hatáskörökhöz képest *további* hatáskör (uniós) gyakorlásának megítélésekor élesedik – csak olyan helyzetben érvényesülne, mely szinte sosem fordul elő.

(3) Harmadszor, a doktrína világosan az oszthatatlan szuverenitás képzetéhez kötődik, mert élesen megkülönbözteti egyrészt a szuverenitást, másrészt az ebből folyó állami hatásköröket. Sőt kiemeli, hogy a *szuverenitás nem fogható fel hatáskörként*. Ha a hatáskörök átruházása nem osztja meg, nem csökkenti magát a szuverenitást, akkor milyen értelemben beszélhetünk *fenntartott* szuverenitásról? A szuverenitás egyfajta abszolút eszmeként akkor is ugyanúgy fennáll, ha az Unió átruházott hatáskörön belül jár el, vagy *ultra vires* cselekszik. Az *ultra vires* uniós aktus az államot (az oszthatatlan) szuverenitásától nem fosztja meg, csak a szuverenitás megnyilvánulását jogellenesen korlátozza az átruházott hatáskörök elvének megsértésével. Így nincs értelme az amúgy is *fennálló* szuverenitás esetében *fenntartott* szuverenitásról szólni. Legfeljebb azt lehet mondani, hogy az adott kérdésben az állam *fenntartotta a hatáskörét*, és nem ruházta át az Unióra. A fenntartott szuverenitás vélelme tehát inkább *fenntartott hatáskör vélelmének* nevezhető. (A fenntartott szuverenitás kifejezés természetesen akkor értelmet kap, ha a szuverenitást oszthatónak, és az átruházott, valamint az át nem ruházott hatásköröket a szuverenitás *elemeinek* tekintjük).⁴⁰

(4) Negyedszer, az Alkotmánybíróság a doktrínát megfogalmazva összekapcsolja a népszuverenitást és az állami szuverenitást (hasonlóan ahhoz, ahogy a német alkotmánybíróság teszi). Az uniós hatáskörök és azok általános *terjedelme* szempontjából az állami szuverenitás játszik szerepet, hiszen a tagállamok szuverenitásából folyó hatáskörök átruházása alapozza meg az uniós hatásköröket, és a szuverén tagállamok által kötött nemzetközi szerződésekben történt meg a hatáskörök átruházása.⁴¹ Ennek megfelelően, a doktrína végül is a *fenntartott állami szuverenitásra* utal. A népszuverenitás szerepe annyira, hogy ezzel kívánja a testület alátámasztani az állami szuverenitás fennmaradását az Unióval szemben, a számos állami hatáskör átadása ellenére. Arra utalt ugyanis, hogy

40 Úgy tűnik, hogy Varga Zs. és Pokol alkotmánybírák a vélelemnél az *osztható szuverenitás* talaján állnak, 3130/2016. (VI. 29.) AB végzés, ABH 2016, 1769, Varga Zs. (p. ind. – Pokol B. csatlakozott) [21].

41 A népszuverenitás (a tagállamokban élő népekhez kapcsolt szuverenitás) az uniós hatáskörök *gyakorlása* során már szerephez jut: például az Európai Parlamentbe nagyjából a lakosság arányában kerülnek be a képviselők, vagy a Tanácsban az egyes tagállami szavazatok súlyánál a lakosság nagysága is szerepet játszik. Ezekben az esetekben az uniós szintű döntéshozatalban a népszuverenitás és az állami szuverenitás konkurálnak egymással.

38 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésének értelmezése] ABH 2016, 456, [60]. A doktrínát a testület megerősítette később a 9/2018. és 2/2019. AB határozatokban.

39 Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 3. cikk (1) bekezdés d) pont.

az uniós hatáskörgyakorlás ellenére, a nép nem veszítette el a „végső ellenőrzést” a közhatalom ilyen formában történő gyakorlása felett sem.

Bár kérdéses, hogy mit érthetünk végső ellenőrzésen, nem ilyen egyszerű a helyzet. Nem csak az a probléma, hogy az Unión belül a hatáskörök gyakorlása aligha „közös”, ahogy azt az E) cikk rögzíti. (Gondoljunk a tagállamoktól független uniós intézményekre, mint pl. a Bizottság vagy az Európai Unió Bírósága). Az is tény, hogy a tagállamoknak van ugyan lehetőségük egyes uniós döntéseket befolyásolni, de ellenőrzést gyakorolni aligha, mert legtöbbször nem akadályozhatják meg a nekik nem tetsző döntések meghozatalát (*szupranacionalitás*). Az egyes tagállamok jogi értelemben elvesztették az ellenőrzést az átadott állami hatáskörök gyakorlása felett.⁴² A végső ellenőrzést azért nem, mert létezik a kilépés jogi lehetősége (EUSz 50. cikk). A tagállami szuverenitás végletesen éppen így érvényesülhet: az állam a kilépéssel visszaveszi az átadott hatásköröket.⁴³ A „végső ellenőrzés” tehát ennyiben áll fenn: a hatáskör-átruházás külön garanciái (kétharmados többség az Országgyűlésben és esetleg népszavazás), valamint a kilépés jogi lehetősége.

(5) Nem világos a vélelem eljárási pozíciója sem. Az nyilván akkor alkalmazandó, ha valamilyen szintű kétség merül fel az Unió hatáskörgyakorlásával kapcsolatban, és ezért azt alkotmányossági vizsgálat alá vonja az Alkotmánybíróság. A vélelem szerepe úgy képzelhető el, hogy egy bizonyos szintű (a határozatban nem definiált) kétség esetén az lesz a kiindulópont⁴⁴, hogy az állam fenntartotta a hatáskörgyakorlást. E kiindulóponttal szemben kell aztán felhozni megfelelő súlyú ellenérveket, hogy mégis fennállt az Unió hatásköre (*megdönthető vélelem*). Mindez azonban csak egyféle értelmezése a határozat vonatkozó részének, és az alábbiakból kiderül, van olyan alkotmánybíró, aki egészen másként látja.

3. Törekvések a doktrína módosítására

A fent felvázolt doktrína kiterjesztésére vagy újraértelmezésére történtek kísérletek különböző kisebbségi véleményekben. Eddig nagyjából négy ilyen törekvés szűrhető ki.

(1) A módosítás egyik iránya kézenfekvő: az *ultra vires* kontrollnak nem minősülő szuverenitáskontrollnak valamilyen mércét találni. Az egyik kísérlet Varga Zs. A. alkot-

mánybíróhoz kötődik, aki láthatóan a fenntartott szuverenitás vélelmének egyik legfőbb támogatója a testületen belül.⁴⁵ Ő az identitáskontrollal kívánja megoldani a mérce hiányát az *ultra vires* kontrollnak nem minősülő szuverenitáskontroll esetében. Ennek értelmében ilyenkor a magyar alkotmányos identitás lesz a mérce.⁴⁶ Tehát az Unió a ráruházott hatáskörökön belül eljárva akkor sérti a szuverenitást, ha intézkedése egyben sérti a magyar alkotmányos identitást.⁴⁷ A megoldás elfogadása esetén a szuverenitáskontroll jelentőségét vesztené. Ez a következőképpen nem illik a 22/2016. AB határozat többségi véleményéhez, mely a szuverenitáskontrollt világosan külön kezeli az identitáskontrolltól. Így az alkotmánybíró megoldása eddig nem találkozott a többség véleményével.

A mérce keresésére egy másik példát Pokol B. és Varga Zs. A. alkotmánybírók egyik kisebbségi véleménye nyújt. Az elgondolásuk lényege, hogy a fenntartott szuverenitás doktrínája alkalmazandó akkor, ha az Unió ugyan átruházott hatáskörben jár el, azonban az adott hatáskör átruházásakor (csatlakozás vagy az alapító szerződések módosítása) a hatáskör gyakorlásának egyes következményeivel a tagállam részéről nem lehetett számolni, az előre nem látható volt, így a hatáskör átruházása más megfontolásokon alapult.⁴⁸ Ez voltaképpen a *clausula rebus sic stantibus* alkalmazása lenne („a megváltozott feltételeken nyugvó hatáskör” problémája, ld. uo. [33] pont). Ekkor a ráruházott hatáskörön belül eljáró Unió intézkedése állítólagosan sértheti a tagállami szuverenitást.

Ez a megoldás több problémát vet fel. Először is, a feltétel szubjektivitása. Ki és milyen alapon döntheti el azt, hogy évekkel, évtizeddel korábban mivel számolt az állam, amikor egy bizonyos hatáskört átruházott az Unióra. Másodszor, elképzelhető annak gyakorlati hatása, ha az Unióban az összes tagállamnak lehetősége lenne az alapító szerződésekben rögzített hatásköröket megkérdőjelezni konkrét ügyekben azon az alapon, hogy bizonyos következményei nem voltak láthatóak számára az átruházás időpontjában. Harmadszor, a *clausula rebus sic stantibus*

42 A 143/2010. AB határozatban az Alkotmánybíróság már próbálkozott azzal, hogy kimutassa, Magyarország továbbra is ellenőrzi az átadott hatáskörök gyakorlását, de ez nem volt túlságosan meggyőző, 143/2010. (VII. 14.) AB határozat (Lisszaboni Szerződés) ABH, 2010, 698, IV/2.5. pont. A kritikájára l. BLUTMAN LÁSZLÓ: *A magyar Lisszabon-határozat: befejezetlen szimfónia luxemburgi hangnembben*. Alkotmánybírói Szemle 2010. 2. sz. 96–99.

43 Vö. TAKÁCS (szerk.): i. m. 161.

44 Az európai alkotmánybírói gyakorlatban erre szolgál pl. a *nyilvánvaló hatáskörtúllépés* vagy az *egyértelmű hatáskörtúllépés* tesztje, de a 22/2016. AB határozat ezeket nem használja.

45 A 22/2016. AB határozat meghozatala előtt egy szűk félévvel az ő egyik kisebbségi véleményében már megjelent a szuverenitás fenntartásának vélelme, 3130/2016. (VI. 29.) AB végzés, ABH 2016, 1769, Varga Zs. A. (p. ind. – Pokol B. csatlakozott) [22]–[24].

46 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésének értelmezése] ABH 2016, 456, Varga Zs. A. (p. ind. – Pokol B. részben csatlakozott) [113]. Ha nem is ilyen határozottan, de a kétféle kontroll összekötését tételezi Dienes-Oehm alkotmánybíró, uo. Dienes-Oehm E. (p. ind.) [81].

47 Ez a megoldás nagyjából közelít a német szövetségi alkotmánybírók újabb gyakorlatához, mely összekötötte az *ultra vires* kontrollt és az identitáskontrollt, mert az uniós hatáskörtúllépés érinti az alkotmányos identitást is, l. *Gauweiler*, BVerfG, (Urteil vom 21. Juni 2016) 2 BvR 2728/13, para. 153. Itt viszont az *ultra vires* kontrollnak nem minősülő szuverenitáskontrollnak nincs szerepe, és az alkotmányos identitás nem annyira a szuverenitáskontrollnak nyújt mércét, hanem az *ultra vires* kontroll szolgálja az alkotmányos identitás részbeni védelmét.

48 L. 3130/2016. (VI. 29.) AB végzés, ABH 2016, 1769, Varga Zs. A. (p. ind. Pokol B. csatlakozott) [21].

Tanulmány

felhívásának egy nemzetközi szerződéssel kapcsolatban igen szigorú feltételei vannak, melyet a Nemzetközi Bíróság is megerősített.⁴⁹ Hasonló feltételeknek nincs nyoma a két alkotmánybíró kisebbségi véleményében.

(2) A doktrína alkalmazásának szűkítése következik Dienes-Oehm E. alkotmánybíró megközelítéséből. Ő láthatóan nincs megelégedve a fenntartott szuverenitás doktrínájával, legalábbis ahogy azt a többség körvonalazta. Így a határozat korábban idézett kulcstételének homályos mivoltát kihasználva, az egészet új összefüggésekbe helyezi. Véleménye szerint, a fenntartott szuverenitás vélelme akkor játszik majd szerepet, amikor Magyarország újabb hatásköröket kíván átadni az Uniónak, és az Alkotmánybíróság a hatáskör átruházását (tehát az alapító szerződések új módosítását) a szuverenitáskontroll keretében vizsgálat alá veszi.⁵⁰ A fenntartott szuverenitás vélelme így nem a hatályos alapító szerződésekben foglalt hatáskörök gyakorlásának felülvizsgálatánál szempont, hanem a jövőbeni hatáskör-átruházás alkotmányosságának megítélésénél. Kétségtelen, a megközelítés a doktrína alkalmazási lehetőségét szűk körre szorítaná vissza. (A mérce hiányát ő sem oldotta meg, pusztán az identitáskontrollra hagyatkozott).⁵¹

Ez a megközelítés mintha visszaköszönné a 9/2018. AB határozat többségi álláspontjában. Legalábbis a határozat a fenntartott szuverenitás vélelmének alkalmazásáról olyan összefüggésben szól, hogy Magyarország egy nemzetközi szerződésben új hatásköröket ad át, és ennek alkotmányos vizsgálatában érvényesíti a vélelmet az Alkotmánybíróság.⁵²

(3) Mindezzel szemben, vannak alkotmánybírák, akik a fenntartott szuverenitás doktrínájának a többségnél szélesebb érvényesülési lehetőséget kívánnak adni (Varga Zs. A. és Pokol B.) Azt elvileg mindig alkalmazhatónak találják, amikor vitatható, hogy a konkrét uniós hatáskörgyakorlásnak megfelelő alapot szolgáltat-e az alapító szerződések valamelyik hatályos rendelkezése – mert a gyanú

szerint az Unió túl tágra értelmezte hatáskörét. Ekkor az adott hatásköri klauzula értelmezésre szorul. (A hatásköri kétséget nyilván az indítványozónak – vagy *ex officio* vizsgálat esetén – az Alkotmánybíróságnak kell megalapozni.) Ha a vizsgálat során bebizonyosodik, hogy az uniós hatáskörgyakorlás jogalapja nem egyértelmű (tehát mellette és ellene is szólnak érvek), érvényesülnie kell a vélelemnek, mely szerint a konkrét kérdésben a tagállamok fenntartották a szuverenitásukat. Ezt nevezték az alkotmánybírák a vélelem „szoros értelmezésének”⁵³. Mindez arra utal, hogy a vélelem nem megdönthető, mert nem a hatásköri kérdés vizsgálatának kezdetén, kiindulópontként, hanem annak lezárásaként vagy megoldásaként kell alkalmazni. Ez így egy *eljárási szabály*, mely hatáskörgyakorlás alkotmányossági felülvizsgálata során alkalmazandó, elsősorban az *ultra vires* kontroll során.

Az elgondolással szemben több *kifogás* is felvethető.

(i) Először is, annak elég furcsa jogi megoldás a következménye: ha kétséges, hogy egy konkrét kérdésben megalapozott-e az Unió hatáskörgyakorlása, akkor azt kell vélelmezni, hogy nem. Azonban az Unió joga tele van hatásköri vitákkal, nemcsak tagállamok és az Unió viszonylatában, hanem az uniós szervek között is, sőt olyan kérdésekben is, hogy melyik hatásköri klauzula alkalmazható egy konkrét uniós intézkedésnél. Ez érthető ilyen nagy és bonyolult szervezetnél, mely meglehetősen általános hatásköri klauzulák alapján működik és a hatásköri viták elkerülhetetlenek. A hatásköri viták megoldásának viszont nem az a módja, hogy kétség megléte esetén eleve az egyik fél javára kell eldönteni a kérdést. Ilyenkor a *pro és contra érveket súlyozni és mérlegelni kell*, majd azokat összevetve oldhatók fel a vitás kérdések.

(ii) Másodsor, mindez rákényszerítené az Alkotmánybíróságot, hogy belemerüljön az uniós hatáskörök (tkp. az alapító szerződések) részletes értelmezésébe. Így az elgondolás szembe menne az Alkotmánybíróság azon, sokszor hangoztatott tételével, hogy az Európai Unió Bíróságának hatásköre és felelőssége az alapító szerződések értelmezése.

(iii) Harmadszor, nem szabad elfelejteni, hogy az uniós hatásköri vitákban sok a bizonytalanság, azokban komplex érvrendszereket alkalmaznak, és rendszerint több észszerű értelmezési alternatíva is elképzelhető. Az Alkotmánybíróság lehetetlen helyzetbe kerülhet akkor, ha az uniós bíróságokkal vetélkedve kívánna belebocsátkozni

49 A szerződések jogáról szóló nemzetközi egyezmény (Bécs, 1969; 1155 U.N.T.S. 331; kihirdette: 1987. évi 12. tvr.) 62. cikk. Az itt foglaltak sok tekintetben nemzetközi szokásjogi normák is, ld. *Fisheries Jurisdiction* (United Kingdom v. Iceland) Judgment of 2 February 1973, ICJ Reports 1973, 3, 19; para. 36.

50 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [Alaptörvény E] cikk (2) bekezdésének értelmezése] ABH 2016, 456, Dienes-Oehm E. (p. ind.) [81]. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a következő pontban kivételes jelleggel mintha mégis megengedné a jelenleg hatályos uniós hatáskörökön alapuló uniós hatáskörgyakorlás alkotmányossági vizsgálatánál a fenntartott szuverenitás doktrínájának alkalmazását.

51 Nem világos, hogy az alkotmánybíró fenntartja-e még ezt a megközelítést. Nemrégiben egy olyan kisebbségi véleményhez csatlakozott, mely éppen a doktrína alkalmazásának kiterjesztésére irányul, ld. 2/2019. (III. 5.) AB határozat (Alaptörvény értelmezése – menedékjog), ABK 2019/7. 288, Varga Zs. A. (p. ind. – Dienes-Oehm E. csatlakozott) [75].

52 9/2018. (VII. 9.) AB határozat (ESZB-megállapodás) ABH 2018-I, 144, [31]. A határozat ezen pontja viszont meglehetősen homályos, így aligha lehet levonni messzemenő következtetéseket.

53 3130/2016. (VI. 29.) AB végzés, ABH 2016, 1769, Varga Zs. A. (p. ind. – Pokol B. csatlakozott) [21]–[22]; 22/2016. (XII. 5.) AB határozat [Alaptörvény E] cikk (2) bekezdésének értelmezése] ABH 2016, 456, Varga Zs. A. (p. ind. – Pokol B. részben csatlakozott) [114]. A fenntartott szuverenitás vélelme szoros értelmezésének igénye ugyancsak felmerül többségi álláspontként az előbb idézett 9/2018. AB határozatban. Azonban ezalatt a többség – számomra érthetetlen módon – mindössze azt érti, hogy egy hatályba nem lépett nemzetközi szerződésnél az Alkotmánybíróságnak meg kell vizsgálnia, hogy az Alaptörvény E) cikke vagy Q) cikke biztosít-e „alkotmányos jogalapot”, indokolás [31].

ni az alapító szerződések egy-egy hatásköri rendelkezésének értelmezésébe.

(iv) Negyedszer, a szuverenitás fenntartására vonatkozó doktrínának ebben a formában nem nagyon van korlátja, és meglehetősen parttalanok tűnnek. A különböző alkotmányos kontrollokat elviekben megengedő tagállami alkotmánybíróságok nagyon óvatosan írnak körül azokat a feltételeket, melyek között egy ilyen kontroll alkalmazható (kivételesség, nyilvánvaló hatásköri túllépés, stb.) Itt ennek nincs nyoma.

(4) Varga Zs. A. és Dienes-Oehm E. alkotmánybírák a fentiekhez képest két irányban továbblépnének a vélelem kiterjesztésében. Egyrészt, azt alkalmazzák az uniós együttműködésen kívüli területekre is, tehát általában a Magyarország által kötött nemzetközi szerződésekre. Másrészt, nemcsak hatásköri kérdésekben érvényesítének (ahol nincs átruházott hatáskör, ott nem is lehetne), hanem az I. típusú nemzetközi kötelezettségeknél is. A vélelemhez itt olyan következményt fűznének, mely szerint Magyarország nemzetközi kötelezettségeit (beleértve ebbe az I. típusú uniós kötelezettségeket is) az Alkotmánybíróságnak mindig *megszorítóan kell értelmezni*.⁵⁴ A megszorító értelmezés elvének érvényesítéséhez csatlakozott Szívós M. alkotmánybíró is: az Alkotmánybíróságnak a lehető legszűkebb kötöttséget, és egyben a lehető legszélesebb kormányzati mozgásteret biztosító értelmezést kell elfogadnia egy nemzetközi szerződés értelmezése során.⁵⁵

Ez a megközelítés legalább *három problémát* vet fel.

(i) Nem világos, min alapszik az, hogy az uniós együttműködésen kívül, a nemzetközi kötelezettségek tekintetében létezik egyáltalán olyan elv vagy vélelem, mint a fenntartott szuverenitás. Ez alapvetően az uniós *hatáskörgyakorlás tekintetében* gyakorolt szuverenitáskontrollal kapcsolatban értelmezhető (II. típusú nemzetközi kötelezettségek) – egy általánosabb elmélet részeként (alkotmányos fenntartások elmélete).

(ii) Nem világos, hogy a fenntartott szuverenitás véleleméből hogyan vezethető le olyan szerződésértelmezési szabály, hogy az állam nemzetközi kötelezettségeit (különösen az I. típusúakat) mindig megszorítóan kell értelmezni.

(iii) A nemzetközi jogban nem lelhető fel olyan értelmezési elv, mely szerint az államok vállalt kötelezettségeit általában megszorítóan kellene értelmezni. Ha Magyarország (az Alkotmánybíróság) ezt tenné, aligha találkozna a többi szerződő fél (esetleg az egyes szerződésnek értelmezését végző nemzetközi szerv) egyetértésé-

vel, és felesleges konfliktusokat generálna. A nemzetközi szerződések értelmezésére vonatkozó szabályok is nemzetközi kötelezettségek.⁵⁶ Sőt részben nemzetközi szokásjogi normák is, mint például a *nemzetközi szerződések jóhiszemű értelmezésének* (és nem megszorító értelmezésének) követelménye.⁵⁷ Erre az Alkotmánybíróságnak is tekintettel kell lenni – már csak az Alaptörvény Q) cikk (2) bekezdése alapján is.

IV. Összefoglalás

A szuverenitáskontroll és a fenntartott szuverenitás *jól védhető doktrína*, ha megfelelően megformulázzák. Úgy látom, hogy itt az Alkotmánybíróságnak még van tennivalója, amennyiben konkrét kérdésben érvényesíteni kívánja. A fentieket összegezve látható, a doktrína – függetlenül attól, mennyire célszerű vagy megalapozott az alkalmazása – legalább *négy* alapvető vonatkozásban javításra szorul ahhoz képest, ahogy eddig az alkotmánybírói gyakorlatban (többségi véleményként) megjelent. *Először* is, fogalmilag ellentmondásos, mert bizonyos részeiben az osztható, más részeiben az oszthatatlan szuverenitás elgondolására épül. *Másodszor*, a szuverenitáskontroll azon formái tekintetében, melyek nem minősülnek egyben *ultra vires* kontrollnak is, egy tarthatatlan mércét nyújt: az Unió a ráruházott hatáskörön belül eljárva is sértheti a tagállami szuverenitást, ha az alapító szerződések nem tartalmaznak konkrét uniós jogot vagy tagállami kötelezettséget e hatáskörgyakorlás tekintetében. *Harmadszor*, a szuverenitáskontroll és a vélelem alkalmazásának részletei nem ismertek (milyen alkotmánybírói eljárásban, milyen funkciót tölt be). *Negyedszer*, teljesen tisztázatlan a szuverenitáskontroll viszonya az alapjogi és az identitáskontrollhoz.⁵⁸

⁵⁴ A szerződések jogáról szóló nemzetközi egyezmény (Bécs, 1969) 31–33. cikk.

⁵⁷ Pl. *Territorial Dispute* (Libyan Arab Jamahiriya and Chad) Judgment of 3 February 1994; ICJ Reports 1994, 6, 21–22; para. 41.

⁵⁸ Ez jelzi azt is, hogy a hármas kontroll túl soknak bizonyulhat. Az uniós jog alkotmányossági vizsgálatát lehetővé tevő alkotmánybíróságok közül például sem a német, sem a cseh nem kívánja mindhárom típusú kontrollt teljes egészében érvényesíteni. *Vörös Imre* még korábban az *ultra vires* és az alapjogi kontroll alkalmazását javasolta, *Vörös*: i. m. (8. lj.) 615., ami nagyjából közelít a cseh alkotmánybíróság újabb gyakorlatához. *Varga Zs. András* pedig leginkább az identitáskontrollra helyezné a hangsúlyt (l. az előbbiekből), ami alkalmas arra, hogy elnyelje a másik kettőt; (ez viszont a német szövetségi alkotmánybíróság újabb gyakorlatához közelít).

54 2/2019. (III. 5.) AB határozat (Alaptörvény értelmezése – menedékjog), ABK 2019/7. 288, Varga Zs. A. (p. ind. – Dienes-Oehm E. csatlakozott) [75]; itt mindkét irányú kiterjesztésre megfogalmazza az igényt.

55 21/2018. (XI. 14.) AB határozat (rokkantsági ellátás) ABH 2018, 443, Varga Zs. A. (kv. – Szívós M. csatlakozott) [91].

Tanulmány

Faludi Gábor egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Az üres hordozó díjigény mint kötelem*

Napjaink egyik vitatott, tehát igen aktuális kérdése, hogy az üres hordozó díjigénynek (ÜHD)¹ milyen a magánjogi, kötelmi természete. A kötelem fogalma és a kötelemkeletkeztető tények a Ptk.² lehető legszélesebb körű monizmusából eredő jogdogmatikai egysége, pontosabban e jogdogmatikai egység egyik, a kötelmi jogviszonyok kezelését szolgáló elemét képezik, amit eddig szerencsére egyik reflex jogalkotási szándékból eredő Ptk.-módosítás sem érintett, és valószínűleg nem is fog érinteni. A Ptk. módosítására irányuló jogalkotási szándékoknak nincs olyan céltáblája, amelyre az írás témájául választott, meglehetősen magas absztrakciós szintű jogdogmatikai megoldást az aktuális konkrét szabályozási tárgyat rendezni kívánó jogalkotó fel kívánná tenni.

Bevezetés

A vizsgálat tárgya az a kérdés, hogy az ÜHD hogyan illeszthető bele a kötelmi jog, pontosabban a kötelemkeletkeztető, a Ptk.-ban példásan rendszerbe foglalt jogi tények sorába. Ez egyáltalán nem jelentéktelen probléma, a következő okokból. Az egyik legvitatottabb szerzői jogi jogintézményről van szó, amelyet a copyright rendszer, így köztük néhány európai jogrendszer – az írás kereteit meghaladó okok miatt – nem is képes befogadni, illetve úgy kezelni, mint a kontinentális szerzői jog.

A technika fejlődése – a szerzői jog mozgásának egyik, ha nem a legfontosabb motorja – folyamatosan átugrandó gátakat állít fel az ÜHD-t érvényesítő jogosulti szervezetek elé. Elsőként az analóg hordozókat egyre nagyobb kapacitású, magán- és professzionális célú másolatok rögzítésére azonos módon alkalmas digitális hordozók váltották fel. Majd multifunkcionális eszközök (pl. mobiltelefon, táblagép) más funkciót is betöltő alkotórésze (beépített tárhely) vált az egyik legfontosabb magánmásolat-rögzítő eszközzé. Ez a fázis ma is tart. Közben elterjedtek a magánmásolat készítésére alkalmas, a műsorterjesztők által kínált kiegészítő szolgáltatások (digitális vevődekóder/set top box, a tv-készülékbe épített tárhely, vagy távoli, az előfizető által elérhető tárhely) is. Nemsokára pedig eljuthatunk oda, hogy az eszközökbe/hordozókba épített digitális tárhelyek kora lejár, és a bárhonnan hoz-

záférhető számítási felhőben rendelkezésre álló, dedikált tárhelyek állnak majd rendelkezésre a magánmásolatok készítésére, a ma ismert hordozható eszközökből pedig kikopik a tartós másolat készítésre alkalmas tárhely. A folyamat láttán az uniós jogalkotó néhány évvel ezelőtt már az ÜHD kivezetésén, elavulásán gondolkodott. („...E folyamat eredménye alapján a Bizottság felméri egyebek mellett azt, hogy szükség van-e a magáncélú másolatkészítési kivétel hatókörének és a jogdíjak alkalmazhatóságának, valamint különösen annak tisztázására, hogy a jogtulajdonosok közvetlen díjazását lehetővé tévő számítási felhő-szolgáltatások milyen mértékben vannak kizárva a magáncélú másolatkészítés utáni jogdíj rendszeréből.”³) Az ÜHD kivezetése, vagy pedig további uniós szabályozása jelenleg nincs napirenden. Sem a Továbbközvetítési, sem a CDSM irányelvek⁴ szabályozási körébe nem esik, újabb szabályozási koncepciók még nem láttak napvilágot.

A lehető legegyszerűbb, érzékelhető minőségromlás nélküli magánmásolás digitális technika okozta elterjedése miatt az ÜHD ma már a hazai művészeti közös jogkezelő szervezetek egyik legfontosabb bevételi forrása. Mindemellett az ÜHD érvényesítése körében beszedett díjak 25%-a törvényi, az Európai Unióban tudomásunk szerint példa nélküli rendelkezés alapján [Kjkt.⁵ 45. § (1)

* A tanulmány egyes felvetéseit tartalmazó rövid változata Vékás Lajos akadémikust születésnapja alkalmából köszöntő – 2019 őszén megjelent – kötete számára készült (Szerk.).

1 ÜHD: üres hordozó díjigény, vagy üres hordozó díj a szövegösszefüggésnek megfelelően.

2 Ptk.: 2013. évi V. törvény.
Ptk. Kommentár: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Szerkesztette: VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER, Kluwer Jogtár Kommentárok, magyarázatok részadatbázis.

3 „A szellemi tulajdon-jogok egységes piaca” című Bizottsági Közlemény (COM [2011] 287) 8. pontja/cselekvése.

4 Továbbközvetítési Irányelv: 2019/789 EU irányelv a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról, CDSM irányelv: 2019/790 EU irányelv a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

5 Kjkt.: 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről.

és (2) bek.] az állami, kulturális támogatást szolgáló alap (Nemzeti Kulturális Alap) egyik forrása. Az ÜHD, amatt, hogy a fizetendő díjak konkrétan nem köthetők az egyes magánmásokhoz, felhasználható diszkriminációmentesen kulturális és szociális támogatás céljára⁶, de minden ilyen esetben a támogatási döntés a díjban részesülő jogosultak szervezetei kezében van.

Az ÜHD fizetésére kötelezett, a magánmásolás dologi feltételeit biztosító díjfizetők folyamatosan vitatják a fizetési kötelezettség jogalapját. A vita során, mivel az ÜHD-fizetési kötelezettség a fizetésre kötelezettek számára az ÜHD-t érvényesítő közös jogkezelő szervezet igazságügyi miniszter által jóváhagyott „Ü” díjszabásában⁷ [Kjkt. 146. § (1), (2) bek., 148. § (2) bek., 163. §, 153. § (1) bek.] jelenik meg, előkerülnek a Ptk. általános szerződési szabályai is. Ilyen körülmények között nem elhanyagolható kérdés, hogyan alakul az ÜHD magánjogi minősítése. A díjigény érvényesítése ugyanis a magánjog rendszerében történik, és eltérő eredményekre lehet jutni ahhoz képest, hogy szerződési jellegű, vagy kárkötelelemnek tekintjük az ÜHD-t.

Az alábbi írás nem kívánja meghaladni a megfigyelés és rendszerezés szintjét. Azt is eredménynek gondolja a szerző, ha sikerül egy olyan polgári jogi besorolást, minősítést találni az ÜHD számára a Ptk. absztrakt jogdogmatikai rendjében, amely adott esetben utat nyithat a jogviták sokoldalúbb szemléleten alapuló eldöntéséhez.

Az Európai Bíróság⁸, ahogy alább ezt látni fogjuk, a tagállami jogrendszerekre hagyja az ÜHD gyakorlására vonatkozó jogi megoldás kialakítását. Ezek jelentősen különböznek egymástól, és egyik sincs „bekötte” a polgári jogi „hálózatba”, sui generis jogintézményekről van szó. (ld. WIPO ÜHD felmérés⁹ 4. oldal, és az országmelléletek). Ezért a jelen írás szempontjából a külföldi, a magán-célú másolással összefüggő díjazásra vonatkozó szakirodalom szinte teljesen közömbös, a jog-összehasonlítás céltalannak tűnik.

6 Amazon I. 3. rendelkező rész (az elevezés feloldását ld. a 8. l-j-ben).

7 „Ü” díjszabás: Az ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye a magán-célú másolásokról tekintettel megállapított üres hang- és képhordozó jogdíjakról (Ü19), Hivatalos Értesítő 2018. 68. 5743–5750.

8 Az EUB (Európai Bíróság) üres hordozó díjigényre vonatkozó előzetes döntései. Elsőként az eset cikkben használt elnevezése, majd CELEX-száma, azt követően „hivatalos” azonosítója következik: Padawan: C-467/08, ECLI:EU:C:2010:620, Opus: C-462/09, ECLI:EU:C:2011:397, Luksan: C-277/10, ECLI:EU:C:2012:65, VG Wort: C-457/11, ECLI:EU:C:2013:426, Amazon I. C-521/11, ECLI:EU:C:2013:515, ACI Adam: C-435/12, ECLI:EU:C:2014:254, Copydan: C-463/12, ECLI:EU:C:2015:144, Hewlett Packard Belgium: C-572/13, ECLI:EU:C:2015:750, EGEDA: C-470/14, ECLI:EU:C:2016:418, Amazon II.: C-572/14, ECLI:EU:C:2016:286, Microsoft ..., SIAE: C-110/15, ECLI:EU:C:2016:717, SAWP: C-37/16, ECLI:EU:C:2017:22, VCAST: C-265/16, ECLI:EU:C:2017:913.

9 WIPO ÜHD felmérés: *International Survey on Private Copying Law & Practice 2016*, HESTER WIJMINGA, WOUTER KLUMP – MARIJE VAN DER JAGT – JOOST POORT: (Stichting de ThuisKopie) WIPO_pub_1037_2017, www.wipo.org

A hazai szakirodalom csak szerzői jogi szempontból szentelt eddig figyelmet az ÜHD kérdéseinek.¹⁰ Polgári jogi, jogdogmatikai szempontú elemzést a szerző tudomása szerint eddig nem lehetett olvasni.

I.

A Ptk. kínálata a kiegészítő alkalmazás (Ptk. 2:55. §) körében

Az írás a polgári jogi dogmatikai elemzés szempontjából abból indul ki, hogy az ÜHD gyakorlása mindenképpen *relatív szerkezetű, kötelmi jellegű jogviszonyban* történik. A díj fizetésére kötelezett köteles szolgáltatást teljesíteni, ÜHD-t fizetni, a fizetésre (az ÜHD érvényesítésére) jogosult szervezet pedig követelheti a teljesítést [Ptk. 6:1. § (1) bek.]. A bevezetőben említett dogmatikai megoldás a „csillapított” hatályú kötelmi általános rész, amely nem a BGB-hez hasonló teljességre törekedve összefoglalja a valamennyi kötelelemre alkalmazható, közös, a felek jogai és kötelességei meghatározása tekintetében diszpozitív szabályokat. A diszpozitivitás nem áll többek között a jogintézmények meghatározására [Ptk. Kommentár¹¹, a Ptk. 6:1. § (3) bekezdéshez fűzött magyarázat.]. Ebből

10 Szerzői jogi Törvény. Nagykommentár, szerk. GYERTYÁNFY PÉTER, Kluwer (elektronikus) Jogtár, Nagykommentár részadatbázis, a 20. és 22. §-okhoz fűzött magyarázat. ÁGOSTON B.: Az üres kép- és hanghordozók jogdíjfizetés nélküli forgalomba hozatalának büntetőjogi megítélése, Bűnügyi mozaik 2006., 13–18. BARTKÓ V.: A felhőalapú szolgáltatások szerzői jogi megítélése: magán-célú többszörözés a felhő tárhelyekben 1. és 2. rész, Polgári Jog 2017/5 és 6.; BÉKÉS G.: A magán-célú másolás néhány kérdése – szomszédos jogi szemmel, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2/2002, 38–42. FODOR K. F.: A digitális magán-célú másolás kompenzációjának lehetőségei, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2009/4, 65–88. GYENGE A.: Rendkívüli dokumentációs értékek a YouTube-on, avagy gyűjthető-e archívumokban illegális forrásból származó művek? Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről. 2007, 211–229. GRAD-GYENGE A. – KISS Z. – LEGEZA D. – PONTOS P. – TOMORI P.: A nemzeti kultúra és a nemzeti kulturális tartalom jogi definiálása – különös tekintettel a szerzői jogi és egyéb kulturális szabályozási kapcsolódási pontokra – 1. r, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2018/5. 7–32. HAJDÚ D.: Az Európai Bíróság ítélete a Padawan-ügyben: a magán-célú másolatokra tekintettel fizetett díjak egyes kérdései, Jogesetek Magyarzata 2014/3, 51–61. HAJDÚ D.: A magán-célú másolás tekintetében fizetett díjak egyes értelmezési kérdései az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2014/6, 27–69. KRÜPL B.: Az üres hordozó díj, TehetségPONT 2011., 205–224. MEZEI P. – HAJDÚ D.: Az Európai Unió Bíróságának ACI Adam döntése a jogellenes forrásból történő másolat készítés után fizetendő jogdíjak egyes kérdéseiről, Európai Jog, 2014/5, 33–47. MEZEI P.: Az Európai Bíróság VCAST döntésének hatásai a felhőmegoldások jövőjére, Gazdaság és Jog 2018/4., 9–14. SZINGER A.: Csak tiszta forrásból? A magán-célú másolás időszaki kérdései a szerzői jogban (posztmodern szakeposz), Liber amicorum. Ünnepi dolgozatok Gyertyánfy Péter tiszteletére, 2008. 353–367. A Szerzői Jogi Szakértő Testület tanulmányai a szerzői jog digitális világhoz való alkalmazkodásáról. A magán-célú másolás kompenzációjával foglalkozó SZTNH-SZJSZT-munkacsoport megállapításai és javaslatai, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2014/5, 65–72. URBÁN K.: Szélmalomháború, vagy létezik megoldás a zeneipari válságra? A megoldási javaslatok fejlődése az üres hordozói díjtól az online zeneszolgáltatókig, Varietas Delectat. A PPKE JÁK hallgatóinak válogatott tanulmányai, 2013. 118–125.

11 Ptk. Kommentár: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Szerkesztette: VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER, Kluwer

Tanulmány

adódóan az ÜHD kötelmi besorolása is „kógenciát” hordoz, azt nem választhatják meg az ÜHD jogviszonyban részes felek. A kötelemléteketítő tények Ptk.-beli felsorolása eltér a rPtk.¹² szerződés jogintézményét nagyvonalúan extrapoláló szabályától [rPtk. 198. § (1) és (3) bek., 199. §]. A Ptk. kötelemléteketítő tényfelsorolása ugyan példálózó, didaktikai célú, hiszen a „különösen” szó vezet be, mindazonáltal nehezen képzelhető el olyan kötelmi viszony, amely nem illeszthető be a példálózó felsorolásba.

Az ÜHD szempontjából szóba jöhető kötelemléteketítő tények a *jogszabály és/vagy a károkozás*.

1. *Jogszabályból* akkor keletkezhet kötelem, ha a jogszabály így rendelkezik, és a kötelem lényeges tartalmát meg is határozza. Ez – a Ptk. szerint – legalább a jogosult, és a kötelezett személye, és a teljesítendő szolgáltatás [Ptk. 6:2. § (3) bek.: „Kötelem jogszabályból [...] akkor keletkezik, ha a jogszabály [...] így rendelkezik, és a kötelezett, a jogosultat és a szolgáltatást meghatározza.”]. Ha a kötelem jogszabály alapján jön létre, akkor az ilyen kötelemet a Ptk. kvázi-szerződésként kezeli: „Ezekre a kötelemlétekre a kötelemlétek közös és a szerződés általános szabályait kell megfelelően alkalmazni” [Ptk. 6:3. § (3) bek.].

Az ÜHD-ről rendelkező jogszabály, jelesül az Szjt.¹³ nem, pontosabban csak *hiányosan* elégíti ki ezeket a követelményeket. Rendelkezik arról, hogy az érintett jogosultaknak a magáncélú másolás fejében díj jár. Meghatározza, hogy ki minősül az ÜHD jogosultjának (a díj megállapítójának), kötelezettjének, és a kötelezett milyen határidőben köteles a fizetési és az ehhez szükséges adatközlési kötelezettségének eleget tenni, mi a következménye a mulasztásnak, melyek az ÜHD alóli törvényi kivételek [Szjt. 20. § (1), (2) bek., (3) bek., 22. §].

Az ÜHD-kötelem lényeges *tartalmi elemei* azonban e körnél *bővebbek*. Az Szjt.-ből nem tudjuk meg például, hogy

- milyen hordozók/eszközök/szolgáltatások esnek az ÜHD körébe,
- ezekre milyen összegű ÜHD-t kell megfizetni,
- hogyan igazolható az ÜHD megfizetése.

A felsorolás első két eleme nyilvánvalóan a kötelem objektíve lényeges tartalmához tartozik. A harmadik elem azért objektíve lényeges az adott kötelemléteben, mert az ÜHD *meg nem fizetése nem jelentheti az eszközök/hordozók forgalmának akadályát*. Emiatt ki kell dolgozni agyaltalan megoldást arra nézve, hogy meg lehessen különböztetni a belföldi forgalomban levő hordozókat/eszközöket aszerint, hogy azokra nézve megtörtént-e az ÜHD megfizetése. Ez elengedhetetlen a hordozók/esz-

közök kivitele esetén is (ha egy hordozó/eszköz nem kerül Magyarország területén forgalomba, arra ÜHD-t kiváltó magáncélú másolat sem készíthető; „...a tagállam [...] amelynek a területén a szerzőket a műveik e tagállamban lakóhellyel rendelkező vásárlók általi magáncélú felhasználásán keresztül hátrány éri, köteles biztosítani, hogy e szerzők ténylegesen megkapják az e hátrány ellentételezésére szolgáló méltányos díjazást”¹⁴. Az export ÜHD alóli kivételét maga az Szjt. is szabályozza, de a kivétel érvényesülésének módjáról nem rendelkezik [Szjt. 20. § (3) bek. a) pont].

Emiatt azt a megállapítást kell tenni, hogy az ÜHD nem, vagy legalábbis *csak bizonyos elemeiben minősülhet jogszabály, mint kötelemléteketítő tény által létrehozott kötelemléte*. A megállapítást arra alapozzuk, hogy a kötelemléteketítő jogi tények példálózó felsorolása nem esik a diszpozitivitás körébe, ugyanis egy jogintézmény fogalmi megfelelését kell vizsgálni. Márpedig, ha a kötelem minden lényeges tartalmi elemét a jogszabály nem határozza meg, akkor nem lehet egy kötelemet pongyola módon jogszabályból eredő kötelemléte tekinteni. Ha pedig ez a megállapítás helyes, akkor az ÜHD nem is tekinthető kvázi-szerződésnek, azaz a szerződések (és a kötelemlétek) általános szabályainak az alkalmazása sem jöhet emiatt szóba.

Az más kérdés, hogy a kötelemlétek általános szabályait minden kötelemléte amúgy is alkalmazni kell abban a körben, amelyben az adott kötelemléte nem vonatkoznak különös szabályok. A szerződések általános szabályait azonban a nem szerződésből (vagy kvázi szerződésből) eredő kötelemlétekre nem lehet alkalmazni

2. A kiinduláshoz át kell tekinteni a *kárkötelemléteket* is. Az ÜHD az Szjt.-ben megengedett, szabad magáncélú másolás fejében jár [Szjt. 20. § (1) bek., 35. § (1) bek.]. Az Szjt.-ben megengedett magánmásolás jogszerű magatartás. A jogszerű magatartással történő károkozás esetén kárkötelem vagy akkor keletkezik, ha az ilyen károkozás jogilag védett érdeket sért (ekkor kártérítési kötelem keletkezhet), vagy akkor, ha a károkozást megengedő jogszabály kártalanításról rendelkezik. Ekkor kártalanítási kötelem keletkezik.¹⁵ A Ptk., szemben az rPtk.-val, a kártalanítási kötelemről akként rendelkezik, hogy „ha jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni” (Ptk. 6:564. §). Ez a szabály nyilván úgy értendő, hogy abban a körben kell a kártérítés szabályait alkalmazni, amelyben a kártalanítási kötelezettséget előíró jogszabály nem rendelkezik.

Jogtár Kommentárok, magyarázatok részadatbázis, a Ptk. 6:1. § (3) bekezdéshez fűzött magyarázat.

12 rPtk.: a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi törvény.

13 Szjt.: a többször módosított, 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

14 Vö. Opus, 2. rendelkező rész:

15 Vö. a Ptk. Kommentár 6:520. § d) pontjához fűzött magyarázatával, amely a jogszerű károkozásból eredő kárkötelem létezésével összefüggő vitákra is utal.

II.

Az ÜHD nemzetközi egyezményes háttere

A szerzői jogi tárgyú *nemzetközi egyezmények* az ÜHD-ről, más szóval a magáncélú másolás ellentételezéséről *nem* rendelkeznek. Mindegyik egyezmény, a BUE¹⁶ [9. Cikk (2), (3) bek.], a Római egyezmény¹⁷ [7. Cikk (1) bek. c) pont, 10. Cikk, 15. Cikk (1) bek. a) pont], az ezeket megerősítő TRIPS-megállapodás¹⁸ [9. Cikk (1) bek., 13. Cikk, 14. Cikk (6) bek.], a WCT¹⁹ [1. Cikk (4) bekezdés, és a kapcsolódó közös nyilatkozat] és a WPPT²⁰ [7, 11. Cikk, 16. Cikk (2) bek.] a magáncélú másolást megengedhető kivételnek tekintik, ha a kivétel megfelel a kivételek és korlátozások közös határait megfogalmazó háromlépcsős tesztnek. Az említett egyezmények, különösen a WCT és a WPPT magyarázatai (WIPO Guide²¹, WCT 7.5. és 11.23.) megerősítik, hogy a tesztnek való megfelelés alkalmas módja, ha magánmásolással okozott hátrányt a jogalkotó ellentételezi díjigény bevezetésével.

III.

Az uniós normatív háttér

Az Infosoc Irányelv²² a magánmásolás *kivételét* csak az ÜHD-val *párosítva* engedi bevezetni. Az 5. Cikk (2) bekezdés b) pontja szerint a többszörözési jog alól kivétel vezethető be „...bármely hordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés tekintetében, feltéve, hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek”. A (35) preambulumbekkezdés a szabad felhasználá-

sok kapcsán általában bevezethető díjigényt, amelyet méltányos díjazásként fordítottak magyarra, mintegy szerződéshez hasonló jogalapon járó ellenszolgáltatásnak tekinti. „...felhasználás ellenében megfelelő ellentételezésben részesüljenek...” Ugyanakkor azt is olvashatjuk a magyarázatban, hogy az ellenszolgáltatás mértékét akként is meg lehet határozni, hogy „a körülmények értékelésénél alkalmazható szempont lehet a jogosultaknál az érintett cselekmény [értsd. a megengedett szabad felhasználás – F. G.] miatt felmerülő esetleges kár mértéke. Ha pedig a jogosultat ért hátrány csak minimális lenne, díjfizetési kötelezettség nem keletkezhet.” Amennyiben a jogosultak már valamilyen formában – például egy felhasználási díj részeként – díjazásban részesültek, külön vagy további díjazás őket nem illetheti meg. A méltányos díjazás mértékének megállapításakor teljes egészében figyelembe kell venni az ezen irányelv szerinti műszaki intézkedések alkalmazásának mértékét. Amikor a magánmásolás fejében járó díjazás jellegét elemzi a magyarázat, talán némileg egyértelműbben fogalmaz: „(38) A tagállamok számára lehetővé kell tenni, hogy méltányos díjazás biztosítása fejében a hang-, kép- és audiovizuális anyagok magáncélú többszörözésének egyes fajtái tekintetében a többszörözés joga alól kivételt, illetve korlátozást állapítsanak meg. Ide tartozhat a jogosultakat ért hátrányok ellentételezése érdekében alkalmazott díjazási rendszer bevezetése, illetve fenntartása is.” Azt a *következtetést* vonhatjuk le, hogy az uniós jogalkotó nem teszi le a voksát az ÜHD ilyen, vagy olyan jogi természet mellett. Lehet az ÜHD kárkötelelem (hátrányok ellentételezése...), de más megoldás keresése előtt is nyitva áll az ajtó.

IV.

Az ÜHD kárkötelelem az EUB előzetes döntéseiben

Az EUB tizenhárom alkalommal hozott az Infosoc Irányelv magánmásolási kivételét értelmező, a tagállami megoldásokkal összevető döntéseket. Ezek teljes körű ismeretése az ÜHD jogi természetének megvilágítása szempontjából nem szükséges. Így pl. el lehet tekinteni az ÜHD jogosult személyét értelmező döntésrészekről (Luksan, Reprobél). Az alábbi döntések ratio decidendi-jével azt bizonyítjuk, hogy az uniós jogban az ÜHD kárkötelelem, mégpedig *jogszerű magatartással okozott kár ellentételezését körülíró kötelelem*. A kötelelem lényeges tartalmi elemeit, a díjfizetésre közvetlenül és közvetetten kötelezett személyét, a díjigény hatálya alá tartozó árukat és szolgáltatásokat, az ellentételezendő károkozás alóli kivételeket, a kár mértéke meghatározásának módját a bíróság előzetes döntései meghatározzák.

16 BUE: az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövege, kihirdette: 1975. évi 4. törvényerejű rendelet.

17 Római Egyezmény: az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezmény, kihirdette: 1998. évi XLIV. törvény.

18 TRIPS: Megállapodás a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól. A Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakeshi Egyezmény C) melléklete, kihirdette: 1998. évi IX. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezet létrehozó Marrakeshi Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

19 WCT: WIPO Szerzői Jogi Szerződés, kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről.

20 WPPT: WIPO Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződés, kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény a Szellemi Tulajdon Világszervezete 1996. december 20-án, Genfben aláírt Szerzői Jogi Szerződésének, valamint Előadásokról és a Hangfelvételekről szóló Szerződésének kihirdetéséről.

21 WIPO Guide: WIPO Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. Ficsor M., wipo_pub_891_2004 www.wipo.org

22 Infosoc Irányelv: 2001/29/EU irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

Tanulmány

V. Az ÜHD szabad magánmásolással jogszerűen okozott kár ellentételezése

A leglényegesebbek azok az értelmezések, amelyek szerint a magánmásolás fejében járó díj *vagyoni hátrány ellentételezésül* szolgál.

Az ÜHD-t egységesen kell értelmezni, az uniós jog önálló jogintézménye. Ez meglehetősen korlátos egységesség, ahhoz képest, hogy nem kötelező a kivételt bevezetni, így néhány tagállamban nem is létezik. Az ÜHD „[...] az uniós jog önálló fogalma, amelyet minden olyan tagállamban, amelyben a magáncélú másolat kivételét bevezették, egységesen kell értelmezni, függetlenül attól a tagállamok részére elismert lehetőségtől, hogy az uniós jog – többek között ezen irányelv – korlátjai között ők maguk határozhatják meg e méltányos díjazás formáját, finanszírozásának módozatait, beszédését, valamint mértékét.”²³

A díjigény kompenzáció, azaz ellentételezés a szerzők számára, hiszen a magánmásolás folytán keletkező káruk kiegyenlítéseként merül fel.²⁴

A jogosultak nem teljesítenek szolgáltatást a fizetésre kötelezetteknek. Emiatt az ÜHD nem is tartozik az áfa rendszerébe.²⁵

Az ÜHD nem szolgáltatás ellenszolgáltatásaként jár, mert ahhoz a kárhoz kapcsolódik, amelyet a védett művek és teljesítmények engedélyük nélküli többszörözéséből ered.²⁶

A kár, és így az ÜHD mértékét, nem pedig az igény fennállását érinti, ha olyan multifunkcionális eszköz az ÜHD tárgya, amely esetében csak másodlagos jellegű a magánmásolás. Ha azonban a jogosultaknak okozott hátrány minimálisnak tekinthető, az a díjfizetés alóli mentesítéssel járhat, de csak akkor, ha ezt megfelelően szabályozza a tagállam, azaz meghatározza az alsó küszöbértéket.²⁷ A hatásos, tehát a másolatkészítést megakadályozni képes műszaki intézkedés alkalmazása sem oltja ki a díjigényt, csupán a kár/díj mértékére van hatással.²⁸

Nem áll fenn kötelezettség minden magánmásolásra alkalmas hordozó ÜHD-rendszerbe való bevonására. Ha a rendszerbe bevont és azon kívül maradó hordozók/eszközök/szolgáltatások nem összehasonlíthatók, vagy a bíróság előtt objektíven igazolható az eltérő bánásmód alkalmazása, akkor lehetőség van az érintett hordozók/eszközök/szolgáltatások eltérő kezelésére.²⁹

Joghatósági szempontból az ÜHD a deliktuális, vagy kvázi deliktuális kárfelelősségi ügyek körébe tartozik, és az egységes uniós szellemi tulajdonjogi jogérvényesítési szabályokat sem lehet ilyen ügyekben alkalmazni: „[...] »méltányos díjazási« rendszer átültető nemzeti szabályozás értelmében járó díjazás megfizetésére irányuló kérelem az e rendelet 5. cikkének 3. pontja szerinti »jogellenes károkozással, jogellenes károkozással egy tekintet alá eső cselekménnyel vagy ilyen cselekményből fakadó igénnyel kapcsolatos ügyek« hatálya alá tartozik»³⁰.

Az *állami költségvetésből finanszírozott ÜHD*, amely nem biztosítja, hogy végső soron a magánmásolást végző, és ezzel kárt okozó természetes személyek viseljék a kárt, *nem* áll összhangban az Infosoc Irányelvvel. Az ÜHD a másolással okozott kár ellentételezése (az Infosoc Irányelvvel „...ellentétes a magáncélú másolat után járó méltányos díjazás olyan rendszere, amelyet [...] az állami költségvetésből oly módon finanszíroznak, hogy azáltal nem biztosítható, hogy a méltányos díjazás költségét a magáncélú másolatok felhasználói viseljék»³¹. Más szóval a kár magánmásolatot készítő magánszemélyre történő átháríthatóságának³² hiányában nem lehet jogszerű ÜHD rendszert fenntartani. Ehhez képest Norvégiában (EGT-állam) és Finnországban is ilyen rendszert tartanak fenn.³³

A magánmásolási kivétel hatálya alá nem tartozik és ennek folytán az ÜHD sem gyakorolható abban az esetben, ha a magánmásolat *forrása jogellenes*, amin azt kell érteni, hogy a forrás jogosulti engedély nélkül hozzáférhetővé tett mű vagy teljesítmény. A Copydan döntés 7. rendelkező része kimondja, és az ACI-Adam döntés részletesen meg is indokolja, hogy nem jogszerű az olyan ÜHD tagállami rendszer, amely nem tesz különbséget a jogszerű és nem jogszerű forrásból eredő magánmásolatok között. Ez ugyanis a háromlépcsős tesztbe ütközne, ugyanis ellehetetlenítené, hogy a jogosult egyedileg fellépjen a jogellenes forrásból eredő másolás ellen. Ez nem célja az ÜHD-nak, segítené a jogellenes forrásból eredő példányok terjedését.

A *felhőszolgáltatás és a magánmásolás viszonyát* elemezte a VCAST döntés. Ha a magánmásolat forrása engedély nélküli nyilvánossághoz közvetítés eredményeképpen válik hozzáférhetővé a másolat készítése céljára, nem történik jogszerű, és ezért ellentételezés alá eshető magáncélú másolás. Noha a főtanácsnok leszögezi: „semmilyen döntő különbséget nem látok egy ilyen magatartás és az ugyanezen felhasználó által az általa köz-

23 Padawan, első rendelkező rész.

24 Elsőként Padawan 40., 41., 42. bekezdések.

25 SAWP rendelkező rész.

26 SAWP 29., 30., 31. bekezdések.

27 Copydan, 1. és 4. rendelkező rész.

28 Copydan 6. rendelkező rész, VG Wort 3. rendelkező rész.

29 Copydan 2. rendelkező rész.

30 ACI-Adam 2. rendelkező rész, az idézet forrása: Amazon II. rendelkező rész.

31 Egeda rendelkező rész.

32 A feltételt ld. a Padawan 2. rendelkező részében.

33 WIPO ÜHD felmérés 2. táblázat, 9., 69., 70, 124. o.

vetlenül ellenőrzött berendezések segítségével végzett többszörözés között”³⁴.

Az nem hallgatható el, hogy a főtanácsnok azon az állásponton volt, hogy a VCAST nyilvánosságához közvetítést a felhőben levő dedikált fiókba másolási lehetőséggel kombinált szolgáltatása nem esik a magáncélú másolás kivétele alá, de nem azért, mert a felhőbe másolás ne lenne ugyanolyan magáncélú, hordozóra történő másolás, mint egy, a magánszemély tulajdonában álló eszközre való másolás, hanem azért, mert a VCAST nem kért nyilvánosságához közvetítési engedélyt, és nem a szolgáltatást igénybe vevő, hanem a szolgáltató maga készítette a másolatot az igénybevevőnek a felhőszolgáltató által az előfizetőnek dedikált, a felhőben nyitott fiókba.³⁵

VI.

A károkozásához nélkülözhetetlen közreműködés

Az ÜHD mint kötelem lényeges tartalmi eleme, hogy *milyen hordozók, eszközök és szolgáltatások* eshetnek az ÜHD hatálya alá. Az EUB meghatározta, hogy *magánmácsolat* készítésre alkalmas hordozók, eszközök és szolgáltatások esnek ebbe a körbe. Az sem jelent akadályt, ha egy hordozó multifunkcionális (ilyen pl. a mobiltelefon beépített tárhelye), feltéve, ha van olyan, akár csak másodlagos funkciója, amely a magánmácsolásra alkalmassá teszi. A magánmácsolásra alkalmas eszköz, hordozó lehet harmadik személy tulajdonában is. Nem köti össze az ÜHD-igényt semmilyen szabály a másolásra alkalmas eszköz/hordozó/felület tulajdonlásával.³⁶ A szolgáltatások ÜHD rendszerbe való bevonásának alkalmasságáról foglalt állást a fentebb említett VCAST határozat is.

Minden esetben a díjigény gyakorlásának az a *feltétele*, hogy az elemzett döntésekben említett hordozókat/eszközöket, szolgáltatásokat a szabad magánmácsolás kedvezményezettjei, azaz magánszemélyek rendelkezésére bocsássák. Ilyenkor az a személy a díjigény kötelezettje, aki „felel” a rendelkezésre bocsátásért, noha nem ez a személy a közvetlen hátrány-, károkozó. (A copyright rendszerek, különösen az USA jogrendszere ezt az elemet, a közvetett, de nem akaratlagos/tudatos károkozást [non-volitional conduct] nem tudják a felelősségi rendjükbe beilleszteni.) A közvetett „károkozó” csak akkor felel a díjigényért, ha a tagállam jogi megoldása alapján fennáll a lehetőség arra, hogy a díjat a hordozók/eszközök/szolgáltatások végfelhasználóira áthárítsa. Az nem feltétele a díjigény gyakorlásának, hogy a magánszemély

végfelhasználók ténylegesen éljenek is a szabad felhasználással. Ezt fel kell tételezni, ha a dologi feltételeket számukra biztosítják.³⁷

VII.

Kivétel a díjigényt megalapozó (kár okozásához nélkülözhetetlen) közreműködés alól

Az *előzetes döntések* bírói gyakorlatában előfordultak olyan kérdések, amelyek – indokoltan – azt firtatták, hogy kivételt jelent-e az ÜHD alól, ha a magánmácsolásra egyébként alkalmas hordozót/eszközöt/szolgáltatást nem bocsátják a díjfizetésre kötelezett „közreműködők” = közvetett károkozók a szabad magánmácsolás kedvezményezettjének a rendelkezésére, vagy az ugyan a kedvezményezett rendelkezése alá kerül, azonban igazolható, hogy azt magáncélú másolásra nem használják. E kérdések eldöntése kapcsán az EUB oda jutott, hogy az ÜHD gyakorlása (a beszédés) során kell előzetes mentesítést adni az ún. professzionális (a kedvezményezett magánmácsolástól eltérő) célra történő hordozó/eszköz/szolgáltatás értékesítésére. Ha az előzetes mentesítés gyakorlati okokból nem lehetséges, akkor a professzionális felhasználás körében egyszerű, könnyen hozzáférhető díjvisszatérítési rendszert kell bevezetni.³⁸ A részletesebb magyarázatot adó *Copydan ügyben* a mobiltelefon memóriakártyák álltak a vizsgálat középpontjában, de lehet a bírósági megállapítást a *Padawan ügy* általános megfogalmazása miatt más hordozókra és szolgáltatásokra is kiterjeszteni. Az *Amazon I.* döntésben az EUB előírta a díjvisszatérítési igény bevezetését minden olyan esetre, amikor az adathordozók végső használata nem tartozik a szabad magánmácsolás körébe. Ez valójában azt jelenti, hogy a szabad felhasználás alá eső magánmácsolatot igazoltan nem készítő magánszemélyek is (tehát nemcsak a professzionális felhasználók, röviden: vállalkozások) élhetnek ezzel a visszatérítési joggal. A visszatérítéshez való jognak ténylegesen gyakorolhatónak kell lennie, és a visszatérítés szabályai nem tehetik túlságosan nehezzé a megfizetett díj visszatérítését.³⁹ A furcsa döntéshez hozzátartozik, hogy az ügyben érintett osztrák jog⁴⁰ megdönthető törvényi vélelmet állít fel arra, hogy magáncélú másolásra alkalmas hordozót magáncélú másolásra használnak.

Kissé eltérve a fősodortól, az érdekesség kedvéért em-

34 VCAST főtanácsnoki vélemény, 25. bekezdés.

35 VCAST főtanácsnoki vélemény 70., 71. bekezdések.

36 Padawan, 2. rendelkező rész, Copydan 1., 3, 8. rendelkező részek.

37 Padawan 2. rendelkező rész, 54–56.

38 Padawan 3. rendelkező rész, Copydan 3. rendelkező rész.

39 Amazon I. 1. rendelkező rész.

40 Osztrák szerzői jogi törvény: Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). 42. § (2) bekezdése, és 42/B. § (1) bekezdése, StF: BGBl. Nr. 111/1936 (StR: 39/Gu. BT: 64/Ge S. 19.), <https://www.jusline.at/gesetz/urhg/gesamt>

Tanulmány

lítjük, hogy magánszemélyek díjvisszatérítési jogát az *osztrák Legfelsőbb Bíróság* az Amazon döntésében⁴¹ *nem* ismerte el: „Hingegen wird bei privaten Nutzern unwiderlegbar vermutet, dass sie die Träger auch für das Speichern von Inhalten nutzen, für die eine Vergütung zu zahlen ist.” Nem tekintette megdönthetőnek a vélelmet ilyen esetekben. Az még csak lehetséges, hogy egy bizonyos időpontban nincs a kivétel hatálya alá tartozó magánmásolat egy magánszemély rendelkezése alatt álló hordozón, de azt a vélelem megdöntésének céljára semmilyen körülmények között nem lehet előre bizonyítottan tekinteni, hogy ilyen másolat a hordozó élettartama alatt a jövőben soha nem keletkezik. A hazai versenyhatóság viszont életszerűnek találta a magánszemélyek visszatérítési jogának nem az EU-jogon, hanem versenyjogi követelményeken alapuló bevezetését kötelezettségvállalás alapján azokra az esetekre, amikor a magánszemély nem mások kizárólagos joga alá tartozó, egyébként az ÜHD hatálya alá tartozó műről vagy teljesítményről, hanem kizárólag saját alkotásairól készít magáncélú másolatot.⁴²

A megfelelő egyensúly biztosítására szolgáló díjvisszatérítési rendszernek hatékonnak és egyszerűnek (nem túl nehéznek) kell lennie. Ezért nem függhet a díjigény érvényesítő szervezet és a visszatérítésre jogosult megállapodásától, és a visszatérítési jog nem korlátozható az eszköz/hordozó végső, nem természetes személy (vállalkozás) felhasználójára.⁴³

VIII.

Az ÜHD és a felhasználási szerződés

Az a kérdés is felvetődött az EUB előtt, hogy kizárható-e az ÜHD akkor, ha a többszörözési jog jogosultja olyan felhasználási jogot enged, amely *magában foglalja* a természetes személy magáncélú másolási jogát. Ilyenkor abból lehetne kiindulni, hogy a szerzői /szomszédos jogi jogosult felhasználási jog fejében kapott díja magában foglalja a magánmásolás ellenértékét. Az ilyen szerződések azonban jogszabályba ütköznek, emiatt semmiek. Ennek az az oka, hogy szabad felhasználásként meghatározott magáncélú másolást tilos engedélyköteles magatartásnak tekinteni. Nem lehet jogi hatálya egy olyan szer-

ződésnek, amely olyan magatartást enged meg, ami egyébként a törvény alapján nem tartozik a jogosult kizárólagos joga körébe.⁴⁴

IX.

Az ÜHD természete a hazai jogszabályokban és a bíróságok gyakorlatában

Az ÜHD polgári jogi természetéről az *Szjt. hallgat.* Az kiolvasható a törvényből, hogy az ÜHD a szabad felhasználás körébe tartozó magánmásolás fejében jár, csak közös jogkezelés útján érvényesíthető, engedélyezési jog nélküli díjigény, és mint a kiindulásnál írtuk, meghatározza a jogosultakat és a díjfizetésre kötelezetteket, továbbá a fizetési határidőt is [Szjt. 20. §, 22. §, 35. § (1) bekezdés].

Az ÜHD-kötelem uniós bírói gyakorlatban kidolgozott lényeges tartalmi elemeit az „Ü” díjszabás 3. pontja tartalmazza.

Az ÜHD-kötelem további lényeges tartalmával kapcsolatos követelményekről a *Kjkt.* rendelkezik. Közös jogkezelő szervezet csak díjszabás alapján gyakorolhatja a közös jogkezelésbe tartozó jogot, amelyet az ÜHD esetében naptári évenként kell megállapítani. A díjszabás az egyes felhasználási módok tekintetében a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit állapítja meg. A fogalom nem mondja ki, hogy a díjszabás általános szerződési feltétel lenne, de a megfogalmazásából (egyoldalú, előre történő megállapítás) erre lehet következtetni.

A díjszabás hatálybalépése (alkalmazhatósága) egy sajátos *jóváhagyási eljárástól* függ, amelyet követően a díjszabást a Hivatalos értesítőben kell közzétenni (Kjkt. 57. §). A jóváhagyás az igazságügyi miniszter hatáskörébe tartozik, a döntést az SZTNH készíti elő. A jóváhagyási eljárásban az érdekeltek (díjfizetők, érdekképviselői szerveik) és a díjszabással érintett felhasználó tevékenységét magában foglaló gazdasági ágazatért (pl. turizmus, vendéglátás) felelős miniszter véleményét be kell kérni, a véleményezés algoritmusát is a Kjkt. tartalmazza (Kjkt. 145–153. §, 156. §).

Már önmagában a véleményezés is azt sejteti – figyelemmel arra, hogy a gyakorlatban sokszor a jóváhagyó közigazgatási szerv előtti egyeztetésről van szó –, hogy az általános szerződési feltétel fogalmát nem lehet aggály nélkül ráolvasni a véleményezett /egyeztetés alá kerülő díjszabástartalomra.

A jóváhagyás nem közigazgatási határozat, a jóváhagyási eljárás sem közigazgatási eljárás [Kjkt. 145. § (3) bek.]. A jóváhagyási eljárásban azt kell vizsgálni, hogy a díjszabás nem sért-e szerzői jogi jogszabályt [Kjkt. 153. § (1) bek.]. Ha ezt kellő távolságból nézzük, a vizsgálatnak

41 Osztrák Amazon döntés: OGH| 4Ob 62/16w, 4.3., c), d), 4.5. pontok https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20170221_OGH0002_00400B00062_16W0000_000.

42 „Ü” díjszabás 3.8.1., 3.8.2., Vj-15/2014/166, C) fejezet, http://www.gvh.hu/dontesek/versenyhivatali_dontesek/dontesek_2014/vj_15_2014_166.html

43 SIAE - Microsoft, rendező rész. A hazai mentesítési és visszatérítési rendszer („Ü” Díjszabály 3. pont) megfelel az uniós jog követelményeinek, ugyanis a díjszabási rendelkezések hatósági szerzői jogi felülvizsgálat tárgyai, és a hatósági jóváhagyás csak akkor történik meg, ha fennáll a szerzői jogi megfelelés.

44 VG Wort, 2. rendelkező rész, Copydan 5. rendelkező rész.

a Kjkt.-nek, az Szjt.-nek, és az Szjt. 3. §-a útján a Ptk.-nak, és az e szabályok mögött/fölött meghúzódó *acquis*-nak való megfelelésre is ki kell terjednie.

A jóváhagyás a díjszabás közzétételének, és ekként hatálybalépésének az előfeltétele [Kjkt. 156. § (1) bek.]. E rendszerben a jóváhagyás nem más, mint a jognyilatkozat Kjkt. 3. § (1) bekezdése és az Szjt. 3. §-a útján alkalmazandó Ptk. 6:118. §-a szerinti, harmadik személy (hatóság) hatályossá váláshoz szükséges jóváhagyása. A jóváhagyás, noha tárgya a díjszabás jogszerűségének a vizsgálata, nem érinti az egyéb jogszabályok érvényesülését a díjszabások tekintetében [Kjkt. 152. § (2) bek.].

A *díjszabások tartalmi követelményei* a következők: be kell tartaniuk az egyenlő bánásmód követelményét, és az egyes felhasználók között nem lehet indokolatlan megkülönböztetést tenni sem a díjszabásban, sem annak alkalmazása során (e két, átfedésben levőnek, és polgári jogviszonyban aggályosnak látszó követelmény kritikája kívül esik az írás keretein⁴⁵). Az áraknak (jogdíjak) mértékének megállapítása során figyelembe kell venni az érintett felhasználás jellegét és terjedelmét, valamint valamennyi egyéb lényeges körülményét. A díjszabásnak észszerűnek kell lennie, különös tekintettel az érintett felhasználás, valamint a közös jogkezelő szervezet által nyújtott szolgáltatás gazdasági értékére (Kjkt. 58. §).

Ami az ármegállapítás *tartalmi követelményeit* illeti, azok a Kjkt. szerint valamennyi díjszabásra irányadók. Ha megnézzük a Kjk Irányelv⁴⁶ díjszabási tartalmi követelményeket meghatározó 15. Cikkét, annak hatálya a (12-es) preambulumbekzdés nyomán, amely kizárja a magánmásolási díjigényeket az Irányelv tárgyi hatálya alól, nem terjed ki az ÜHD-ra. A Kjk Irányelv alapján átültetett ármegállapítási tartalmi követelmények tehát nemigen alkalmazhatók az ÜHD körében. Azt ugyan lehet állítani, hogy a magyar jogalkotó kiterjesztheti az ármegállapítási követelmények hatályát minden díjszabásra. A közös követelmények ÜHD-re való alkalmazása azonban sántikál. Ha a magánmásolást vesszük felhasználásnak, annak a mértéke valóban jelentős tényező az ÜHD mértéknek meghatározásában. A felhasználás jellege már nem vizsgálható, hiszen a magánmásolás jellemzőit az Szjt. 35. § (1) bekezdése tartalmazza. A felhasználás egyéb lényeges körülményeinek fogalma nyitott, ilyenformán elvileg akár használható is lehet az ÜHD mértékével kapcsolatos vizsgálódásra. A Kjkt. 148. § (2) bekezdése ugyanakkor a felhasználás körülményeit az ÜHD-díjszabásra eljárási eszközzel konkretizálja (lex specialis az általános díjmeghatározási követelmények-

hez képest): „a megfelelő díjazás megállapításához a magáncélú többszörözés mértékét reprezentatív módon megjelenítő felmérést is csatolni kell. A felmérés módszerének meghatározásához ki kell kérni a jelentős felhasználók és felhasználói érdekképviselői szervezetek véleményét. A felmérés eredményét a díjszabás jóváhagyására irányuló eljárásban részt vevők számára hozzáférhetővé kell tenni.”

A díjszabás *általános szerződési feltétel jellegére* utal a megtámadhatósága is: a Kjkt. 155. § (1) bekezdése alapján a szerződési feltételek tisztességtelensége miatti megtámadhatóság szempontjából a díjszabás nem minősül jogszabály által megállapítottnak vagy olyannak, mint amelyet jogszabály előírásának megfelelően határoztak meg. Más szóval a speciális szabály – egyébként irányelvi rendelkezéstől eltérve – eltér a Ptk. 6:102. § (4) bekezdésbe foglalt, a jogszabály előírásának megfelelően meghatározott általános szerződési feltétel tisztességtelenség miatti megtámadásának tilalmától. Azaz: a jóváhagyott díjszabás, így az ÜHD díjszabás a szerzői jogi jogszabályoknak megfelel, de a tisztességtelenség miatti megtámadás szempontjából ezt figyelmen kívül kell hagyni. Ez a helyzet kissé hasonlít a fogyasztó és vállalkozás között létrejött szerződési ászf-en alapuló egyoldalú módosításának megítéléséhez. Ha jogszabály engedi meg az egyoldalú módosítást, az csak akkor zárja ki a tisztességtelenségre való hivatkozást, ha a módosítás tartalmát is meghatározza a jogszabály.⁴⁷

A Kjkt. tehát *nem zárja ki a tisztességtelenségre* való hivatkozást. Az egyéb megtámadási, és semmisségi okokról sem rendelkezik, azaz előállhat egy olyan helyzet, amikor a jóváhagyás megállapítja a díjszabás szerzői jogi jogszerűségét, de a jogi érdeklélő fél például jogszabályba ütközés, vagy jogszabály megkerülése miatti semmisségre hivatkozik. Ha az állítólagos jogszabályba ütközés szerzői jogi jogszabályra hivatkozna, az enyhén szólva is érdekes helyzethez vezetne, különösen akkor, ha a jóváhagyó határozat felülvizsgálatát az érintett fél más, e célra rendelkezésre álló eljárásban nem kérte. A hipotetikus helyzet leírása azt igyekszik sugallni, hogy felhasználási szerződés hiányában, tehát engedélyezési jog nélküli díjigények esetében talán nem mindig a legalkalmasabb megközelítés a díjszabásokkal összefüggő jogvitákban a díjszabás általános szerződési feltételként való kezelése.

Azt is le kell szögezni, hogy az árak/díjak bírói felülvizsgálata az általános szerződési feltétel megközelítésben polgári jogi jogvitában tulajdonképpen erősen *korlátozott*. A Ptk. 6:102. § (3) bekezdése uniós irányelvi gyökerű, mögötte a szerződés piacgazdaságban értett gazdasági lényegére visszavezethető szabálya kizárja a tisztességtelenségre való hivatkozást.

45 Vö: VÉKÁS LAJOS, *Egyenlő bánásmód polgári jogi viszonyokban?* Jogtudományi Közlöny 10/2006. 355–364.

46 Kjk Irányelv: 2014/26/EU Irányelv a szerzői és szomszédos jogokra vonatkozó közös jogkezelésről és a zeneművek belső piacon történő online felhasználásának több területre kiterjedő hatályú engedélyezéséről

47 2/2012. PK vélemény 3. pont (a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződmódosítási jog tisztességtelenségéről. van szó a PK-ban, de a szóban forgó megállapítás általánosítható)

Tanulmány

ségtelenség miatti megtámadást a főszolgáltatást megállapító [...] szerződési feltételekre, ha azok világosak és érthetőek. Nehezen képzelhető el egy olyan, alkalmazható ÜHD díjszabás, amelyben ne lenne érthető és világos a fizetendő díj meghatározása.

Az Alkotmánybíróság 2004-ben foglalkozott az ÜHD Szjt.-beli jogalapjának megsemmisítésére irányuló kérelemmel. A kérelmet elutasította, és megállapította: „Nem a szerzői művek jogellenes másolásához, hanem éppen ellenkezőleg, a jog által elismert magáncélú másoláshoz kapcsolódik. Éppen ez az oka annak, hogy nem jogellenesen okozott kár kompenzálását célzó kártérítésről, hanem jogszerűen okozott vagyoni hátrány kiegyenlítéséről van szó, melynek eszköze az »átalány-díjazás«.”⁴⁸

A bíróságok elé került ÜHD ügyek közül csak néhány esetben vetődött fel az ÜHD jogi természete. Ezek a jogviták mobiltelefonok, illetve memóriakártyák ÜHD alá tartozása tárgyában folytak le. A Fővárosi Ítélet⁴⁹ szerint az ÜHD érvényesítése körében alkalmazott jogdíjkielégítő általános szerződési feltételnek tekintendő. Ugyanakkor azt az ezzel ellentétes felperesi álláspontot is osztotta a Fővárosi Ítélet, amely szerint „a felek közötti jogviszony olyan speciális kötelem, amely a Ptk. kötetmi szabályaiból egyértelműen nem vezethető le, ugyanis a szerződő felek egybehangzó akaratnyilatkozata hiányzik, a szolgáltatást nem a felperes, hanem a törvény nyújtja és nem az alperes, hanem harmadik személyek javára, mely harmadik személyek az Szjt. 35. §-a szerint törvényi felhatalmazást kapnak az Szjt. 20. § (1) bekezdésében említett művek másolására, azaz az Szjt. 17. § a) pontjában és 18. §-ában szabályozott többszörözésre. Nincs tehát a felperesnek az alperes irányában olyan szolgáltatása, amelynek az alperes által fizetendő díj az ellenszolgáltatása lenne.”

A Kúria⁵⁰ akként minősítette a „[...]” miniszter által jóváhagyott, a Magyar Közlönyben közzétett jogdíjkielégítőnek a díjmeghatározását, mint általános szerződési feltételt, amelynek megtámadása azonban a díjfizetésre kötelezett főszolgáltatása tekintetében a régi Ptk. 209. § (4) bekezdése alapján [...] kizárt. Tekintettel arra, hogy a jogdíjfizetési kötelezettség nem a peres felek megállapodásán alapul, hanem azt jogszabály, az Szjt. 20. § (1) bekezdése – figyelemmel az Szjt. 35. § (1) bekezdésére – írja elő, konkrét, egyedi szerződéses jogviszony hiányában a szerződés régi Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján jogszabályba ütközésére és a régi Ptk. 201. § (2) bekezdése alapján a feltűnő értékaránytalanságra [...] nem lehet hivatkozni.” A határozat kitért arra is, hogy az ÜHD jogdíjkielégítőkkel valóban nem tekinthetők általános szerződési feltételnek, hanem a jogszabály útján létrehozott ÜHD-kötelem egyes elemeit határozzák meg sajátos formában.

48 124/B/2004. AB határozat., III.2.1.

49 Pf. 20.810/2010/4.

50 Pfv.IV.21.272/2012.

X. Következtetés, összefoglalás – „általános kártalanítás”

1. Az ÜHD nem tekinthető a Ptk. 6:2. § (3) bekezdése szerinti, jogszabályból keletkező kötelemnek, mert a kötelem lényeges elemeit nem határozza meg a jogszabály. Ezért nem alkalmazhatók e kötelemre a Ptk. ugyanitt található utalása útján a szerződés általános szabályai. Ezt a helyzetet kifejezik a hivatkozott bírósági döntések is, amelyek ugyan kénytelenek a különös szabály, jelenleg a Kjkt.-ben levő díjszabásra irányadó rendelkezések alapján az általános szerződési feltétel jelleg nyomán haladni, de kimondják, hogy az érvénytelenség/megtámadhatóság egyes eseteit a díjszabások megtámadása körében nem lehet alkalmazni.

Álláspontunk szerint ez igaz lehet a jogszabályba ütközésre, jogszabály megkerülésére irányuló szerződésre⁵¹, uzsorás szerződésre, a díjak/árak tisztességtelenségére és értelemszerűen a jognyilatkozat alaki hibáira, és az akarat hiabánkra is.

A Kjkt. egyébként lehetővé teszi a díjszabás semmisségére való hivatkozást, vagy megtámadását, de az nyilvánvaló, hogy ezen az úton az árak/díjak támadása nem lehetséges.

2. Az ÜHD helyzete sajátos. Mind az EU joga alapján, mind az Alkotmánybíróság megközelítésében az ÜHD kárkötelem, azaz egy esete annak, hogy jogszerűen okozott kár „ellentételezéséről” rendelkezik a jogalkotó. Ezért az általános szerződési feltétel, illetve általában a szerződési megközelítés az ÜHD gyakorlásával összefüggő jogvitákban alapvetően tévút. Nincs ugyanis szolgáltatás-ellenszolgáltatás, nincs olyan – gazdasági célból tudatosan vállalt – többletkötelezettség a jogviszonyban, ha úgy tetszik, a kikényszeríthetőség szándékával tett kölcsönös, szinallagmatikus szolgáltatások teljesítésére irányuló ígéret, amelyre a szerződési szabályokat, így ezek között az érvénytelenségi, és szerződésesszegési szabályokat a jogalkotó modellezi.

Emiatt az ÜHD nem alkalmas tárgy a jogszabállyal létesített kötelemre irányadó szerződési szabályok alkalmazására.

3. Ehelyett a Kjkt. 3. § (1) bekezdése közvetítésével alkalmazandó Szjt. 3. §-a útján felhívott Ptk. megfelelő kárkötel-

51 Elvileg lehetséges, hogy szerzői jogszabálynak nem minősülő jogszabályba ütközik, vagy ilyen jogszabály megkerülésére irányul a díjszabás, ugyanis a nem szerzői jogi jogszabályoknak való megfelelést a jóváhagyás során nem vizsgálják. Ugyanakkor a Kjkt, az Szjt. és a Ptk. egymás mögötti alkalmazását előíró szabályok, és a szerzői jogi acquis megléte miatt a jóváhagyás során széleskörűen kell tekinteni a szerzői jogi jogszabályoknak való megfelelést. Emiatt, álláspontunk szerint szabad szemmel nem látható sávra szűkül a jogszabályba ütközés /jogszabály megkerülésének a lehetősége, és e jogszabályok pedig nem is polgári jogi szabályok, tehát az ezekbe ütköző/ezeket megkerülő díjszabási kikötések nem eredményeznek tipikusan semmisséget (Ptk. 6:95. §).

mi rendelkezéseihez lehetne nyúlni. A Ptk. 6:564. §-a szerint, ha jogszabály a jogszerűen okozott kárért *kártalanítási* kötelezettséget ír elő – márpedig az ÜHD-ről ezt igyekeztünk bebizonyítani – a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A 6:531. § alapján pedig, ha a kár mértéke nem állapítható meg, a károkozásért felelős személy olyan összegű kártérítés megfizetésére köteles, amely a károsult kárának a kiegyenlítésére alkalmas.

E megállapítással szemben felvethető, hogy a különös szabály, a Kjkt. ismert jogalkotói technikával (a kódexen belüli „kapcsoló elv”) eltéríti a jogalapot, az absztrakt kártalanítási jelleget nem érintve a díjszabás általános szerződési feltétel jellegét teszi beszámítási ponttá, és erre építi a díjszabások kötelezettek általi vitathatóságát. Ez a formális, ám kétségekívül igaz érv két szempontból sántít.

Egyrészt a díjak, és ezen belül az ÜHD mértéke így nem válik vitathatóvá. Sebaj, vethető ez ellen, a versenyjogi fellépés lehetősége, hivatkozással az erőfölénnyel visszaélésre nyitva áll. Ez igaz, de nem alkalmas eszköz az ÜHD-be beleértett kártalanítás megfelelő mértékének a megállapítására. Különböző *ex post*, büntető jellegű szankciók alkalmazásához vezethet, de soha nem fog kiderülni egy versenyfelügyeleti eljárásban, hogy a magán-

másolással okozott kár kiegyenlítésére alkalmas kártalanítás milyen összegű. Erre egy polgári per sokkal alkalmasabb, amelyben azt tartja a bíró szem előtt az egyéb körülmények vizsgálata mellett, hogy megfelelő mértékű legyen a(z általános) kártalanítás, és e körben – ez a lényeg – mérlegelési joga van. Ez azért lényeges, mert a magánmásolással okozott kár mértéke soha nem számítható ki pontosan. El lehet vitatkozni a Kjkt. szerint kötelező magánmásolási felmérés szociológiai, statisztikai módszertanán, helyes, legjobb, vagy éppen helytelen gyakorlatán, de az biztos, hogy nemcsak egy, kizárólagosan helyes módszer létezik. Az „általános kártalanítás”-ba benne foglalt bírói mérlegelés itt segíthet.

Másrészt, ha nem a díjszabás ár/díj kikötései képezik a vita tárgyát, akkor a szerződési megközelítés ugyan alkalmazható a jogalaptérítés alapján, de nem a legszerencsésebb. Nincsenek a feleknek összemérhető szolgáltatásaik. Nem állítjuk, hogy adott esetben ne lehetne az ártól/díjtól különböző díjszabási kikötések tisztességtelenségére hivatkozni. A baj „csupán” az, hogy a tisztességtelenségnek is az a lényege, hogy a felek kölcsönös szolgáltatásaihoz kapcsolódó jogokat/kötelezettségeket (előnyöket/hátrányokat) kell egybevetni. Ezt pedig eléggé elnehezíti, ha az adott díjszabás körében a szolgáltatás-ellenszolgáltatás *hiányzik*...

ÚJ MAGÁNJOG SOROZAT 17. KÖTETE

BEVEZETÉS A MAGYAR MAGÁNJOG ÁLTALÁNOS ELVEIBE

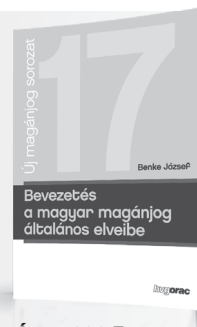
SZERZŐ: **Benke József**

„Benke József remekbe szabott tanulmánya a magyar magánjog alapjaiba vezeti be az Olvasót; azokat a mélyen fekvő elvi megfontolásokat foglalja össze, amelyek a magánjogi törvényhozást és ítélezést hagyományosan vezérik [...] A könyv kétharmadát a magánjog „alapvető elveinek” elemzése teszi ki, és e fejezetekben [...] a Ptk. bevezető rendelkezései között tételesen is meghatározott elvei szerepelnek. [...] Imponáló a felhasznált filozófiai, jogtörténeti és jogdogmatikai ismereti tárház, amelynek eredményeire támaszkodva, azokat újraértékelve és saját koncepciójának szolgálatába állítva megszületik az új mű. A Szerző [...] meggyőzi olvasóját arról, hogy a téma kifejtéséhez és megértéséhez szükség van a felfestett háttérablóra. Mindenkinek ajánlom Benke József könyvét, aki a mindennapok szürkesége mögé akar nézni, és gyönyörködni kíván a magánjog uralkodó eszméinek gazdag világában.”

Vékás Lajos: Ajánlás (részlet)

„Benke József legújabb műve igazi mérföldkő a magyar magánjog tudományában. Az öt éves új magyar Polgári Törvénykönyv bevezető rendelkezéseinek magyarázata és feldolgozása kapcsán a magyar magánjog európai beágyazottságát és kultúrtörténeti helyét dolgozza fel. [...] tudománytörténeti nóvum, 20. századi szerzőknél sem találunk hasonló vállalkozást, amely a magánjog kulturális, filozófiai és etikai alapjainak feltárásában és értelmezésében hasonló mélységeket és érzékeny elemzéseket mutatna. A Szerző [...] új koordináta-rendszerbe helyezi a magánjogi szabályokat és azok alkalmazását. A mű nemcsak élvezetes olvasmány, hanem kulturális kuriózum, [...] hivatkozásai és dogmatikai elemzései a nagy elődök műveit idézik fel, a közös európai szellemiség szerves folytatója, immáron annak része. Őszinte szakmai meggyőződéssel ajánlom a művet az Olvasónak.”

Csehi Zoltán: Ajánlás (részlet)

Ára: 5000 Ft

Tanulmány

Simon Károly László egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kara (Budapest)

Az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás hibái és jogkövetkezményei

Kétség sem férhet ahhoz, hogy a 21. század második évtizede a hazai polgári igazságszolgáltatásban a köznyelvben csak „devizahiteles perekként” aposztrofált ügyekről szól. A „devizahiteles perek” kifejezés alatt azokat a polgári peres eljárásokat értjük, amelyek tárgya a devizakölcsön-szerződésben, illetőleg a biztosítéki (kezesi, jelzálog-) szerződésben foglalt teljesítésére kötelezés, vagy az ilyen szerződések érvénytelenségének, nemlétezésének megállapítása. A perek háttérében álló szerződések jellemzően a 21. század első évtizedében kötöttek. Amikor 2008-ban a pénzügyi válság Magyarországot is elérte, a forint jelentősen leértékelődött az euróhoz és a svájci frankhoz képest, ami a devizakölcsönök törlesztőrészleteinek jelentős emelkedéséhez vezetett. A devizaalapú kölcsönök tömeges bedőlése a devizahiteles perek lavináját zúdította a bíróságokra. A perekben különös hangsúlyt kapott az árfolyamkockázat és az arról szóló tájékoztatás megfelelése.

I.

A devizahitel mint jogi konstrukció

1. A devizahitel jelentése

A hétköznapiakban csak „devizahitelnek” nevezett szerződéstípusnak kezdetben a magánjogi megítélése nem volt kristálytiszta sem a jogirodalomban, sem a joggyakorlatban; még a jogszabályok is igen következtelen megnevezéseket használtak a devizahitel-konstrukció megjelölésére.¹ A bírói gyakorlat számára a *Kúria* tette egyértelművé a devizahitel fogalmának helyes értelmezését. Eszerint a devizahitelek mögött a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (a továbbiakban: rHpt.) által szabályozott pénzügyi szolgáltatások állnak. Az rHpt. 3. § (1) bekezdése a pénzügyi szolgáltatások széles körét nevesíti, a teljesség igénye nélkül idetartozik: a hitel és pénzkölcsön nyújtása, a pénzügyi lízing, betétgyűjtés, pénzforgalmi szolgáltatások nyújtása, pénzügyi szolgáltatás közvetítése, letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás stb. A „devizahiteles perek” néven elhíresült pertípus kapcsán e pénzügyi szolgáltatások közül a hitel és pénzkölcsön nyújtása, valamint a pénzügyi lízing emelendő ki.

A devizaalapú hitel-, kölcsön- és pénzügyi lízingszerződések devizaszerződések. A devizakölcsön-szerződéseket a

forintkölcsön-szerződésektől a kirovó és a lerovó pénznem eltérése különbözteti meg: a felek a hitelezőnek és az adósnak a szerződésből fakadó pénztartozását egyaránt devizában határozták meg (kirovó pénznem), és azt mindkét fél forintban volt köteles teljesíteni (lerovó pénznem). A lakossági hitelezést tekintve jogi értelemben meg kell különböztetni a devizaalapú kölcsönt és a devizakölcsönt.

Devizaalapú kölcsön-szerződés megkötésekor a kölcsönvevő szándéka arra irányult, hogy forintban jusson a kölcsönhöz és tartozását is forintban fizesse vissza, kamatfizetési kötelezettsége ugyanakkor a szerződéskötés idején jellemző forint kölcsönre irányadó kamattal jelentősen alacsonyabb legyen. E szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forintkölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, a kölcsöntartozást devizában tartották nyilván, ugyanakkor az adós vállalta az árfolyamváltozás kockázatát: a forint gyengülése az adós fizetési terhének (a törlesztőrészleteknek) növekedését, erősödése pedig a csökkenését eredményezte.²

Devizakölcsönről viszont akkor beszélünk, ha a pénztartozás kirovó és lerovó pénzneme is deviza: ilyenkor a felek úgy állapodjanak meg, hogy mindkét fél a kirovó pénznemben (effektivitási kikötés) köteles eleget tenni a szerződésben foglalt kötelezettségének, tehát mind a folyósításra, mind a törlesztésre (azaz a lerovásra) a kirovó

1 FAZEKAS JUDIT: Gondolatok a devizaalapú hitelszerződések jogi háttéréről és a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvénytelenségi kontrolljáról. *Jog, Állam, Politika*, 2016/4. 80.

2 BODZÁSI BALÁZS: A deviza alapú fogyasztói kölcsön-szerződésekhez kapcsolódó egyes polgári jogi kérdésekről. *Miskolci Jogi Szemle*, 2018/2. 64.; GÁRDOS ISTVÁN – NAGY ANDRÁS: A devizahitel jogi alapkérdései. *Hitelintézeti Szemle*, 2013/5. 374–377.

pénznemben kerül sor.³ Az árfolyamkockázat ebben az esetben akkor keletkezik, ha az adós a törlesztőrészlet teljesítése előtt a lerováshoz szükséges devizát más devizanem (pl. forint) átváltásával vásárolja meg.

Az *Európai Unió Bírósága* is éles különbséget tesz a két szerződéstípus között, e megkülönböztetés lényegét legtisztábban először az *Andriuc-ügyben* fejtette ki. A Bíróság szerint a devizában meghatározott kölcsönszerződéstől („devizahitel”) – amelyben kikötik, hogy a kölcsönt ugyanabban a pénznemben kell visszafizetni, mint amelyben azt meghatározták – lényegesen különbözik a devizához kötött („devizaalapú”) kölcsönszerződés, amelynek értelmében a devizaalapú kölcsönt a külföldi pénznemnek a bank eladási árfolyamán hazai pénznemre történő átváltásával kell visszafizetni.⁴

2. Az árfolyamkockázat

Árfolyamkockázat alatt pénzügyi értelemben a különböző devizák átváltási árfolyamának ingadozása miatt keletkezett kockázatot, nevezetesen a havi törlesztőrészletek forintról a kölcsön devizanemére történő átváltásából eredő *különbözetet* értjük. A devizahitelek ugyanis magukban rejtik azt a kockázatot, hogy annak a devizának a forintban jegyzett árfolyama, amelyben a kölcsön felvevője eladósodott, emelkedik vagy csökken. A forintnak az adott devizához viszonyított gyengülése a devizahitelek törlesztőrészleteinek növekedésével jár, erősödése pedig azok csökkenésével.

Ez a kockázat mind a devizakölcsön, mind a devizaalapú kölcsön kapcsán megjelenik, csak *eltérő módon*. A devizahitelt a kölcsönvevő devizában igényli, részére devizában folyósítják, a kölcsöntartozást devizában tartják nyilván, és az ügyfél devizában törleszti azt. Ilyenkor az adós – hacsak nem rendelkezik a kölcsön devizanemével megegyező devizával – a forintban keletkezett jövedelmét a törlesztőrészlet befizetése előtt köteles a törlesztés devizájára átváltani (vagyis devizát vásárolni). A devizaalapú hitel esetében az a különbség, hogy az adós hitelét devizában tartják nyilván, de forintban folyósítják, és az ügyfelek forintban törlesztik azt, az átváltásra a törlesztőrészlet nyilvánartásba vétele előtt kerül sor.

A devizakölcsön-szerződések ezt az előre nem látható kockázatot kivétel nélkül a kölcsönszerződés *adósára* hárították.⁵ A szerződéskötés idején ez a kockázat nem tűnt fenyegetőnek, és mivel az adósok jellemzően kedvezőbb kamatmérték mellett adósdtak el, a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti egyensúlyi követelménynek is

megfelelt. Amikor azonban a pénzügyi válság Magyarországot is elérte, a forint jelentősen leértékelődött az euróhoz és a svájci frankhoz képest, ami a devizakölcsönök törlesztőrészleteinek jelentős és tartós emelkedéséhez vezetett. A közepes vagy hosszú távra szóló kölcsönügyletek esetében ez nyilvánvalóan felborította a pénzintézet által nyújtott kölcsön mint szolgáltatás és az adós által teljesítendő törlesztés mint ellenszolgáltatás közötti egyensúlyt. Mivel a devizakölcsönök hazánkban jelentős részben fogyasztási típusú kölcsönök voltak, és a Kúria viszonylag hamar egyértelművé tette, hogy e szerződések a magánjog szokványos érvénytelenségi hibáival – jogszabályba, jóerkölcsbe ütköző, uzsorás, színlelt, lehetetlen szolgáltatásra irányuló szerződés – nem „torpedózhatók” meg⁶, a bedőlt szerződések jogi szempontú vizsgálata viszonylag gyorsan a *fogyasztóvédelem* vágányán kötött ki, következésképpen *európai uniós jogi vetületbe* helyeződött.⁷ Az adósi hivatkozások folytán a jelenleg is folyamatban lévő devizahiteles perek túlnyomó többségében ugyanis az *árfolyamkockázat adósra telepítésével kapcsolatos szerződési kikötés tisztességtelenségének vizsgálata* vár a bíróságokra, hiszen a fogyasztói szerződésben általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalt tisztességtelen kikötés semmis.⁸

Az árfolyamkockázat kapcsán az *első* sarkalatos jogkérdés az volt, hogy a devizahitelszerződések árfolyamkockázatát az adósra telepítő kikötés tisztességtelenségi alapon vizsgálható-e. A 93/13/EGK irányelv 4. cikk (2) bekezdését átültető rPtk. 209. § (5) bekezdése ugyanis kizárja a szerződési feltétel tisztességtelenségének vizsgálatát a fő szolgáltatást megállapító, illetve a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát meghatározó szerződési kikötésekre, ha azok egyébként világosak és érthetőek. Mind a joggyakorlat, mind a jogirodalom véleménye megoszlott abban a kérdésben, hogy az adósra telepített *árfolyamkockázat* a devizakölcsön-szerződés jellemző *főszolgáltatásához* tartozik-e.

Ennek a kérdésnek az eldöntését az Európai Unió Bírósága a *Kásler-ügyben* a magyar bíróságokra hagyta: „A

3 A Kúria 6/2013. PJE határozata indokolásának III.1. pontja.

4 Andriuc-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 40.

5 Ennek kapcsán a jogirodalomban olyan álláspont is megfogalmazódott, hogy a bankok valójában nem is hárították át az adósokra az árfolyamkockázatot, mert az a kölcsönt terhelő „költségeként” fogalmilag mindig az adóst terheli. GÁRDOS-NAGY: i. m. 376.

6 A Kúria 6/2013. PJE határozatának 2. pontja és az indoklás III.2. pontja; CZUGLER PÉTER ÁRON: *A Kúria jogegységi határozata a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos perekben felmerülő egyes elvi kérdésekről*. Jogesetek Magyarázata, 2014/2. 37–38.

7 Ezzel párhuzamosan folyt az árfolyamkockázatot az adósra terhelő szerződéses rendelkezések alkotmánybírói kontrollja is, az alkotmányos vizsgálat azonban vakvágánynak bizonyult. Erről részletesen lásd: 8/2014. (III. 20.) AB határozat, ABK 2014, 300–319.; 34/2014. (XI. 14.) AB határozat, ABK 2014, 1556–1611.; 2/2015. (II. 2.) AB határozat, MK 2015, 432–458.; DRINÓCZI TÍMEA: *Az Alkotmánybíróság határozata a devizahitelekről. A szerződési szabadság régi-új korlátai*. Jogesetek Magyarázata, 2014/2. 3–12.; CHRONOWSKI NÓRA – VINCZE ATTILA: *Alkotmánybíráskodás (gazdasági) válságban*. Alkotmánybírói Szemle, 2014/2. 106–108.

8 A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: rPtk.) 209/A. § (2) bekezdés.

Tanulmány

kérdést előterjesztő bíróságnak kell a kölcsönszerződés természetére, általános rendszerére és kikötéseire, valamint jogi és ténybeli összefüggéseire tekintettel megítélnie, hogy a havi törlesztőrészek átváltási árfolyamát meghatározó feltétel az adós azon szolgáltatása alapvető elemének minősül-e, amely abból áll, hogy a hitelező által a rendelkezésére bocsátott összeget visszafizesse.⁹ Az árfolyamkockázatnak a devizakölcsönök alapvető szolgáltatáshoz tartozása kérdéséről a *Kúria 2/2014. PJE határozatának* 1. pontja döntötte el, eszerint: „A deviza alapú fogyasztói kölcsönszerződés azon rendelkezése, amely szerint az árfolyamkockázatot – a kedvezőbb kamatmérték ellenében – korlátozás nélkül a fogyasztó viseli, a főszolgáltatás körébe tartozó szerződéses rendelkezés, amelynek a tisztességtelensége főszabályként nem vizsgálható.” A 2/2014. PJE határozat 1. pontjának indokolása visszautal a 6/2013. PJE határozat 1. pontjára, amely kifejezetten kimondja, hogy a devizaalapú kölcsönszerződések jellegadó sajátossága többek között az, hogy e szerződéstípusnál az adós az adott időszakban irányadó forintalapú kölcsönnél kedvezőbb kamatmérték mellett devizában adósodott el, amiből következően ő viseli az árfolyamváltozás hatásait.¹⁰

A Kásler-ügyben az Európai Unió Bírósága a devizaalapú kölcsönrel kapcsolatban elemezte a „szerződés elsődleges tárgya” fogalmát. Egy későbbi ügyben, az Andriciu-ügyben az Európai Unió Bíróságához gyakorlatilag ugyanazt a kérdést intézték, mint a Kásler-ügyben, a Bíróság pedig meglepő módon ismét érdemben foglalkozott a kérdéssel, figyelemmel arra, hogy az Andriciu-ügyben az adósok devizahitelt és nem devizaalapú hitelt vettek fel. A devizahittel kapcsolatban az *Andriciu-ítélet* a következőképpen fogalmaz: „Jelen esetben a Bíróság rendelkezésére álló iratok számos eleme azt mutatja, hogy az alapeljárásban szereplőhöz hasonló, egy eladó vagy szolgáltató és egy fogyasztó között külföldi pénznemben megkötött hitelszerződés egyedileg meg nem tárgyalt feltétele, amely alapján a hitelt ugyanebben a pénznemben kell visszafizetni, a 93/13 irányelv 4. cikk (2) bekezdésének értelmében a szerződés elsődleges tárgyának fogalma alá tartozik.”¹¹ Az Európai Unió Bírósága az ítéletben rámutatott, hogy a kölcsönszerződés alapvető szolgáltatásai – kölcsönösszeg átadása és kamat – egy pénzügyi összeghez kapcsolódnak, amelyet a folyósítás és a visszafizetés pénznemének hitelszerződésben történő rögzítésével kell meghatározni. Ezért a hitel meghatározott pénznemben történő visszafizetésének kötelezettsége

főszabály szerint az adós kötelezettségének természetével összefüggő kötelezettség, azaz a hitelszerződés *lényeges jellemzőjének minősül*.¹²

II.

Tájékoztatás az árfolyamkockázatról

1. Hazai szabályozás

A fentiek alapján önmagában az a körülmény, hogy az árfolyamkockázat viselésének szabályai a főszolgáltatás körébe tartoznak, nem zárják ki e szerződési rendelkezések *tisztességtelenségének* vizsgálatát, abban az esetben, ha az általánosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó (a továbbiakban: *fogyasztó*) számára annak tartalma a szerződéskötéskor – figyelemmel a szerződés szövegére, valamint a pénzügyi intézménytől kapott tájékoztatásra is – nem volt világos, nem volt érthető. Erre történő perbeli hivatkozás esetén tehát vizsgálni szükséges, hogy az adott konstrukció egyik lényegi eleme, az *árfolyamkockázat fogyasztók általi viselése világos, érthető szerződési feltétel volt-e*.¹³

Az rPtk. 205. §-ának (3) bekezdése értelmében a felek a szerződés megkötésénél együttműködni kötelesek, és tájékoztatniuk kell egymást a megkötendő szerződést érintő minden lényeges körülményről. A devizaalapú fogyasztóikölcsön-szerződések esetén a felek között információs egyensúlyhiány áll fenn.¹⁴ Ezt ellensúlyozandó, az rHpt. speciális *többlettájékoztatási* kötelezettséget írt elő a pénzügyi intézmények számára.¹⁵ Az rPtk. 205. § (3) bekezdése szerinti általános együttműködési és tájékoztatási kötelezettséget a fogyasztónak minősülő ügyféllel kötendő devizahitel nyújtására irányuló szerződés esetén az rHpt. 203. §-a konkretizálja. A pénzügyi intézményeket 2005. január 1-je óta terheli az rHpt. alapján a devizahitel kockázatairól nyújtandó tájékoztatási kötelezettség. Ez a szabályozás 2008. szeptember 1-jétől ugyan változott, de ez csupán a „lakossági ügyfél” fogalmáról a „fogyasztónak minősülő ügyfél” fogalmára történő átállást jelentette, az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatási kötelezettség érdemben változást nem hozott. 2005. január 1-jétől 2008. augusztus 31. napjáig az rHpt. 203. § (6)–(7) bekezdése, 2008. szeptember 1. napjától kezdődően az rHpt. 203. § (4)–(5) bekezdése tartalmazta az árfolyamkockázatra vonatkozó tájékoztatási kötelezettség részletszabályait.

9 Kásler-ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 45., 51. és 59.

10 GOMBOS KATALIN – LEHÓCZKI BALÁZS: *A tisztességtelen szerződési feltételek eltávolítása a magyarországi devizahitelszerződésekből*. Jogtudományi Közlöny, 2019. 10.; FAZEKAS JUDIT: *The consumer credit crisis and unfair contract terms regulation – Before and after Kásler*. Journal of European Consumer and Market Law, 2017/3. 99–106.

11 Andriciu-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 37.

12 Andriciu-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 38.

13 2/2014. PJE 1. pontja.

14 CZUGLER: i. m. 38.

15 GÁRDOS-NAGY: i. m. 377–378.

2. A tájékoztatás alanyai: a kötelezett és a jogosult

Az rHpt. 203. § (4) bekezdése a pénzügyi intézmény kötelezettségévé teszi az árfolyamkockázatról való tájékoztatást. Pénzügyi intézmény a hitelintézet és a pénzügyi vállalkozás [rHpt. 4. § (1) bekezdés]. A hitelintézet fogalmát az rHpt. 5. §-a, a pénzügyi vállalkozás fogalmát az rHpt. 6. §-a határozza meg.

2008. augusztus 31. napjáig az rHpt. 203. § (6) bekezdése a „lakossági ügyfelet”, 2008. szeptember 1. napjától az rHpt. 203. § (4) bekezdése a „fogyasztónak minősülő ügyfelet” jelöli meg a tájékoztatás jogosultjának. A fogalmat – mindkét esetben – két részre szükséges bontani: egyrészt foglalkozni kell az rHpt. „ügyfél” fogalmával, másrészt tisztázni szükséges a „lakossági”, illetőleg „fogyasztónak minősülő” jelző jelentését.

Az rHpt. különbséget tesz az adós és az ügyfél fogalma között. Az rHpt. értelmező rendelkezéseit tartalmazó 2. számú mellékletének 10. pontja, amely a hitelnyújtás és a pénzkölcsönnyújtás fogalmát határozza meg, egyértelművé teszi, hogy az rHpt. az adós fogalma alatt azt a személyt érti, aki részére a hitelkeret rendelkezésre tartása vagy a kölcsönnyújtás történik. Az adós fogalmához képest az rHpt. sokkal gyakrabban és tágabb értelemben használja az ügyfél fogalmát, ugyanakkor a fogalom meghatározások között az ügyfél fogalmát nem, csupán az ügyfélcsoport fogalmát határozza meg az alábbiak szerint:

Ügyfélcsoport (kapcsolatban álló ügyfelek csoportja): két vagy több ügyfél, akikkel szemben a hitelintézet (vagy azon vállalkozás, amelyre az összevont alapú felügyelet kiterjed) kockázatot vállalt és ez egyetlen kockázatnak minősül, mert

a) az egyik ügyfél közvetve vagy közvetlenül az Szm. 3. § (2) bekezdésének 1. pontja szerinti meghatározó befolyást, vagy az összevont alapú, valamint a kiegészítő felügyelethez kapcsolódó fogalom meghatározások szerinti ellenőrző befolyást gyakorol a csoport másik tagja felett,

b) az ügyfelek olyan kapcsolatban állnak egymással, hogy ha az egyiknél pénzügyi – különösen finanszírozási vagy visszafizetési – problémák merülnek fel, valószínűsíthető, hogy a másik is finanszírozási vagy visszafizetési nehézségekkel kénytelen számolni; ilyen kapcsolatnak számít különösen a

ba) kezesség, készfizető kezesség, garanciák és egyéb biztosíték,

bb) jogszabályon vagy szerződésen alapuló korlátlan és egyetemleges felelősség,

bc) közvetlen kereskedelmi függőség, amelyet rövid távon nem lehet megszüntetni, illetőleg más üzleti kapcsolattal helyettesíteni,

bd) közeli hozzátartozói viszony közös háztartásban élő hozzátartozók esetén.¹⁶

Egyértelmű, hogy a devizakölcsön-szerződés fogyasztónak minősülő adósát az árfolyamkockázatról tájékoztatni kell. A gyakorlatban az olyan többszereplős ügyletekben felmerülő tájékoztatási kötelezettség lehet kérdéses, amikor az ügyletnek több adósa van, vagy az adós(ok) mellett készfizető kezes, illetőleg zálogkötelezett is ügyleti szereplő. Kötelező-e minden adóst külön-külön, illetőleg kötelező-e a készfizető kezest, zálogkötelezettet tájékoztatni a devizakölcsön kockázatairól?

A Kúria az egyik eseti döntésében – ahol az adós házastársa készfizető kezesként szerepelt a devizakölcsön-szerződésben, de az árfolyamkockázatról semmilyen tájékoztatást nem kapott – foglalkozott ezzel a kérdéssel, és a következőképpen foglalt állást: „Az rHpt. 203. § (4) bekezdése devizahitel nyújtására irányuló szerződés esetére írja elő a kockázat közlését, abból azonban, hogy ezt a szerződéses ügylet egészére vonatkoztatja, a 2. számú melléklet III. része 20. pontjában foglaltakból derül ki. E rendelkezésekből az következik, hogy a tájékoztatási kötelezettség mindazokra kiterjed, akikkel szemben a bank az adott szerződéses ügylet kapcsán kockázatot vállalt. Ez azt jelenti, hogy az ügylettel járó kockázatokat nemcsak az adós, hanem az adóstárs [rHpt. 2. számú melléklet III. része 20. b) pont 2. alpont] és a kezes részére [rHpt. 2. számú melléklet III. része 20. b) pont 1. és 4. alpont] is fel kell tárni. [...] Ennek oka az adott esetben az, hogy az ügyfelek közötti kapcsolat jellege miatt (adós, kezes) az egyiküknél felmerülő pénzügyi problémák a másikuknál is finanszírozási nehézségként jelentkezhetnek. A jogalkotót a fogyasztó védelme mellett vélhetően a banki pozíciók erősítése is motiválta a kockázati csoportok ily módon történő meghatározásakor: a bank a szerződésből fakadó kockázatot (konkrét esetben az árfolyamkockázatot) csak akkor háríthatja át, ha az annak vállalásához szükséges egyedi tájékoztatással az azonos kockázati csoportba tartozó valamennyi ügyfelet – az I. rendű felperes adós mellett a szintén ügyfélnek minősülő II. rendű felperes készfizető kezest is – ellátta.”¹⁷ A zálogkötelezetről az eseti döntés nem szól, de nyilvánvaló, hogy az rHpt. 2. számú melléklet III. része 20. b) pont 1. alpontja alá a zálogkötelezett is besorolható.

A pénzügyi intézményt kizárólag akkor terheli kockázatteltérési kötelezettség, ha az ügyfél lakossági ügyfélnek (2008. augusztus 31. napjáig) vagy fogyasztónak (2008. szeptember 1. napjától) minősül. Ez a megfogalmazás a természetes személyekre szűkíti az árfolyamkockázat szempontjából vizsgálandó szerződések körét, ezért a gyakorlatban olyan kategóriák minősítése válik kérdésessé, mint az egyéni vállalkozó, az egyéni ügyvéd, az ügyvédi iroda, az östermelő vagy a gazdálkodó szervezet adós mellett személyi (kezes) vagy dologi biztosítékot (zálogkötelezett) nyújtó természetes személy. Ez a kér-

¹⁶ rHpt. 2. számú melléklet III. rész 20. pont.

¹⁷ Pfv.I.22.024/2017/6.

Tanulmány

déskör már a devizahitel-szerződések fogyasztófogalmának problémaköréhez visz el, ennek tárgyalása jelen tanulmány kereteit meghaladja.

3. A tájékoztatási kötelezettség tárgya

Az rHpt. kizárólag a „devizahitel” nyújtására irányuló szerződés esetén írja elő az árfolyamkockázat feltárását. Az Európai Unió Bíróságának a Kásler-, az Andriciuc- és az Ilyés-ügyben hozott ítéleteiből következően a tájékoztatási kötelezettség nemcsak a devizahitel-szerződésre, hanem a devizaalapú hitelszerződésre is vonatkozik. Ezt erősítette meg a 6/2013. és a 2/2014. PJE határozat is.

Ugyanakkor nem terjed ki az rHpt. 203. §-a szerinti tájékoztatási kötelezettség a devizaalapú pénzügyi lízingszerződésre. Erre a 2/2004. PJE határozat csak közbevetőleg utal, de a Kúria már több eseti döntésében kifejtette, hogy az rHpt. 203. §-ában írtak kiterjesztő értelmezésének nincs helye: mivel az rHpt. devizahitel nyújtására irányuló szerződést említ, ebbe a körbe nem vonható be a pénzügyi lízingszerződés.¹⁸ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a pénzügyi lízingszerződést kötő pénzügyi intézményt ne terhelné az rPtk. 205. § (3) bekezdése szerint az ilyen szerződést érintő minden lényeges körülményre vonatkozó tájékoztatási kötelezettség.¹⁹

4. A tájékoztatási kötelezettség tartalma

Az rHpt. 203. § (5) bekezdés a) pontja szűkszavúan annyit mond, hogy a devizahitel nyújtására irányuló szerződés esetén a kockázatfeltáró nyilatkozatnak tartalmaznia kell az árfolyamkockázat ismertetését, valamint annak hatását a törlesztőrészletre. Ennek megfelelően a kockázatfeltárásnak az rHpt. 203. § (5) bekezdése szerint két lényeges eleme van: a) az árfolyamkockázat ismertetése és b) az árfolyamkockázat hatásának közlése.

A Kásler-ítélet és a Kúria 2/2014. PJE határozata kihirdetését követően világossá vált, hogy a devizahiteles perek túlnyomó többsége az árfolyamkockázati tájékoztatás átláthatóságának vizsgálatáról szól. Nem véletlen, hogy ezt követően három olyan magyar ügyben is előzetes döntéshozatali kérelemmel fordultak az eljáró bíróságok az Európai Unió Bíróságához, amelyek részben vagy egészben az árfolyamkockázati tájékoztatás részleteinek tisztázására irányultak. Erről szólt az Ilyés-ügy (C-51/17), a Czakó-ügy (C-126/17) és a VE-ügy (C-227/18). Ezek közül az elsőként érkezett Ilyés-ügyben 2018. szeptember 20-án ítélet született; a másik két ügyben a Bíróság indokolt végzéssel határozott.²⁰ Az Európai Unió Bírósá-

ságának e döntései a tájékoztatás tartalmát alapvetően abból a nézőpontból közelítik meg, hogy a tájékoztatás mikor felel meg a világos és érthető megfogalmazás követelményének, vagyis az átláthatóság (transzparencia) elvének.²¹

Az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján az árfolyamkockázatot adósrá telepítő szerződési kikötés az alábbi esetben felel meg a világos és érthető megfogalmazás követelményének:

- A szerződésben átlátható módon kell megjelölni a bank által a kölcsönfelvevő rendelkezésére bocsátott pénzüsszeget devizában (kirovó pénznemben) kifejezve, amelyet a lerovó pénznemhez képest kell meghatározni.²²
- Amennyiben a kölcsönadott devizaösszeget a folyósítás időpontjában érvényes árfolyamhoz igazítják, a bank által kölcsönadott teljes összeg lerovó pénznemre történő átszámítási mechanizmusának, az alkalmazandó árfolyamnak, a törlesztőrészletek összegének és a futamidőnek is átláthatónak kell lennie oly módon, hogy az adós értékelni tudja a szerződésből eredően őt érintő gazdasági következményeket, köztük különösen a kölcsönének teljes költségét.²³
- A tájékoztatásnak ki kell terjednie az árfolyamváltozás lehetőségére és annak következményeire, kockázataira. Az árfolyamváltozás körében a kölcsönfelvevőt tájékoztatni kell a kölcsönfelvevő lakóhelye szerinti tagállam fizetőeszköze súlyos leértékelődésének és a külföldi kamatlábak emelkedésének a törlesztőrészletekre gyakorolt hatásáról.²⁴ A fogyasztónak egyértelmű tájékoztatást kell kapnia arról, hogy az árfolyamkockázat számára esetlegesen gazdaságilag nehezen viselhetővé válhat, amennyiben az a pénznem, amelyben a kölcsönt törlesztenie kell, és amelyben rendszerint a jövedelmét kapja, leértékelődik.²⁵

Az olyan devizahitel-szerződés, amely e tájékoztatások mellett, de úgy terheli a fogyasztóra az árfolyamkockázatot, hogy nem figyelmezteti kifejezetten a fogyasztót arra, hogy az árfolyamváltozásnak nincs felső határa, és amely csak tájékoztató jelleggel említi meg a kölcsön devizában kifejezett összegét és a törlesztőrészletek nemzeti fizetőeszközben kifejezett összegét, a világos és érthető megfogalmazás követelményének megfelelően, ha a fogyasztó a hitelező által rendelkezésére bocsátott információk ösz-

18 BH 2016.148. [27]

19 BH 2016.148. [27]; Debreceni Ítéletábra Pf.II.20.443/2016/4.; Debreceni Ítéletábra Pf.II.21.203/2017/5.

20 BODZÁSI: i. m. 69–72.; GOMBOS–LEHÓCZKI: i. m.

21 GOMBOS–LEHÓCZKI: i. m.

22 Kásler-ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 75.; Van Hove-ítélet, C-96/14, EU:C:2015:262, 50.; Andriciuc-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 45.; Czakó-végzés, C-126/17, EU:C:2018:107, 32. és 35.

23 Bucura-ítélet, C-348/14, EU:C:2015:447, 66.; Andriciuc-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 47.; Czakó-végzés, C-126/17, EU:C:2018:107, 32. és 35.; VE-végzés, C-227/18, EU:C:2018:891, 36.

24 Andriciuc-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 49.; Ilyés-ítélet, C-51/17, EU:C:2018:750, 74.

25 Andriciuc-ítélet, C-186/16, EU:C:2017:703, 50.; Ilyés-ítélet, C-51/17, EU:C:2018:750, 75.; VE-végzés, C-227/18, EU:C:2018:891, 35.

szessége alapján képes lehetett értékelni az árfolyamkockázatnak a pénzügyi kötelezettségeire gyakorolt – esetlegesen jelentős – gazdasági következményeit.²⁶ Amennyiben a szerződés a kölcsönadott összeget, a törlesztőrészek összegét, valamint a futamidőt illetően „tájékoztató jelleggel” említ olyan adatokat, amelyek „bizonyos tekintetben ellentmondásosak”, a bíróság feladata annak vizsgálata, hogy ezek az adatok megtéveszthették-e a fogyasztót, avagy ellenkezőleg, ezek célja csak annak bemutatása volt, hogy a szerződés megkötésének időpontjában ezek az adatok még nem voltak határozott jellegűek.²⁷

A Kúria a 6/2003. és a 2/2014. PJE határozatban foglalkozott jogegységi szinten az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás átláthatóságának kérdésével. A hivatkozott jogegységi határozatok az Európai Unió Bíróságának fent részletezett ítélkezési gyakorlatával maradéktalanul összhangban állnak. A Kúria – az rHpt. 203. §-ára utalással – rámutatott, hogy a pénzügyi intézménynek fel kell tárnia a szerződéses ügyletben az ügyfelet érintő kockázatot, amelynek tudomásulvételét az ügyfél aláírásával igazolja. Ennek az ügyfél által aláírt kockázatfeltáró nyilatkozatnak tartalmaznia kell az árfolyamkockázat ismertetését, valamint annak hatását a törlesztőrészletre. A tájékoztatásnak tehát ki kellett terjednie az árfolyam változásának lehetőségére, és arra, hogy annak milyen hatása van a törlesztőrészletre.²⁸ Ha a szerződés szövegéből és a pénzügyi intézmény által nyújtott tájékoztatásból egyértelműen felismerhető volt az átlagos fogyasztó mércéjén keresztül megítélt konkrét fogyasztó számára, hogy az árfolyamkockázat korlátozás nélkül kizárólag *öt terheli*, és hogy az árfolyam rá nézve kedvezőtlen változásának *nincs felső határa*, a kikötés tisztességtelensége az rPtk. 209. § (5) bekezdésében foglaltakra tekintettel nem vizsgálható.²⁹

A Kúria elnöke által a devizahiteles érvénytelenségi perek jogalkalmazási kérdéseinek vizsgálatára felállított *Konzultációs Testület* 2019. április 10-i – nem kötelező érvényű, de a bírói gyakorlatot orientáló – *véleménye* megerősíti a Kúria jogegységi határozataiban foglaltakat. A tájékoztatással kapcsolatban két lényeges körülményben oszlatja el a joggyakorlat kételyeit. Egyrészt kimondja, hogy nem minősül megfelelő tájékoztatásnak, ha az árfolyamkockázat viselése csak kikövetkeztethető a szerződés egyes rendelkezéseiből, vagy több különböző okiratban (pl. ÁSZF, üzletszabályzat, hirdetés) szereplő rendelkezések együttes értelmezése alapján. Másrészt rámutat, hogy a tájékoztatás – összhangban az Európai Unió Bírósága vonatkozó iránymutatásaival – akkor megfelelő, ha abból kitűnik, hogy a fogyasztóra hátrá-

nyos árfolyamváltozásnak nincs felső határa, vagyis a törlesztőrészlet akár jelentősen is megemelkedhet, valamint ha abból az is kitűnik, hogy az árfolyamváltozás lehetősége valós, az a hitel futamideje alatt is bekövetkezhet. A tájékoztatásból egyértelműen ki kell tűnnie nemcsak annak, hogy az árfolyam-változással számolni kell, hanem annak is, hogy az nem elhanyagolható mértékű kockázatot jelent, és nem csak elhanyagolható mértékben növelheti a törlesztőrészleteket.³⁰

A devizahiteles perek jelentős részében a *fogyasztók arra hivatkoznak*, hogy az általuk kapott pénzügyi tájékoztatás formális; a pénzügyi intézmény nem nyújtott számukra olyan jellegű tájékoztatást, amely minden eshetőségre kiterjedő „jövőképelemzést” tartalmazna. A 6/2013. PJE határozat indokolása ennek kapcsán kifejti: „A tájékoztatási kötelezettség nem terjedhetett ki az árfolyamváltozás várható irányára, előre nem látható mértékére, a kockázat reális voltára, valószínűségére. Ahogy arra a Kúria az EBH 2012. G.4. számon közzétett elvi határozatában már rámutatott, a pénzügyi intézménynek nem kellett arról nyilatkoznia, hogy a hosszabb távra kötött szerződés ideje alatt mi lehet az árfolyamváltozás felső határa. Ilyen tartalmú tájékoztatási kötelezettséget egyébként nem is lehetne teljesíteni, mert az árfolyam emelkedésének, csökkenésének nincs pontosan előre látható, kiszámítható mértéke, illetve korlátja, különösen hosszú időintervallum esetén. A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete által a Kúria részére 2013. május 31-én adott tájékoztatás szerint, a 2001–2008 közötti időszakban a pénzügyi intézmények sem láthatták előre a jövőbeni árfolyamváltozásnak sem a mértékét, sem az irányát. Ezen időszakban a Magyar Nemzeti Bank stabilitási jelentései sem utaltak jelentős árfolyamváltozásra.”³¹

Végül kiemelendő, hogy fogyasztó alatt nem a konkrét fogyasztó értendő, hanem az általánosan tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő átlagos fogyasztó. Ebből az is következik, hogy a tájékoztatást nem kell egyéni szabni, ezért nem helytálló a devizahiteles perekben gyakran olvasható hivatkozás, hogy a kockázatfeltárás nem egyediesített az adott fogyasztóra.

5. A tájékoztatás módja, ideje

Az rHpt. 203. §-a előírja, hogy a „pénzügyi intézménynek fel kell tárnia a szerződéses ügyletben az ügyfelet érintő kockázatot, amelynek tudomásulvételét az ügyfél aláírásával igazolja”. Az rHpt. 203. §-ának normaszövege szerint a kockázatfeltárásnak a „szerződéses ügyletben” kell megtörténnie, a törvénymódosítás indokolása szerint „külön kockázatfeltáró nyilatkozatban” célszerű tájékoz-

26 VE-végzés, C-227/18, EU:C:2018:891, 38. és 40.

27 VE-végzés, C-227/18, EU:C:2018:891, 39.

28 6/2013. PJE határozat indokolásának III/3. pontja.

29 2/2014. PJE határozat indokolásának III/1. pontja; Pfv.I.21.883/2014/3.

30 A Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. április 10-i üléséről készült emlékeztető 4., 8–9. pontja.

31 6/2013. PJE határozat indokolásának III/3. pontja.

Tanulmány

tatni az ügyfelet.³² Mindez alapvetően azt a törvényalkotói koncepciót feltételezi, hogy a kockázatfeltárást *írásban* kell teljesíteni.

Az eddigi hazai bírói gyakorlat az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatást mind a szerződésben, mind külön kockázatfeltárási nyilatkozatban elfogadja. A Kúria mellett működő Konzultációs Testület emellett nem tartja kizártnak a tájékoztatás szóbeli jellegét sem³³, ez esetben viszont különös gonddal vizsgálendő, hogy a tájékoztatás a fenti követelményeknek egyébként megfelelt-e, és a fogyasztó számára az elegendő idő is rendelkezésre áll-e a mérlegeléshez.

Az *Európai Unió Bíróságának* gyakorlata az árfolyamkockázatról szóló tájékoztatás *időpontjával* kapcsolatban már többször állást foglalt. Az Európai Unió Bírósága a 93/13/EGK irányelv 20. preambulumbekzdésére utalással – más ügyek mellett – a Kásler- és az Ilyés-ítéletben is elvi jelleggel hangsúlyozta, hogy „a fogyasztó számára ténylegesen lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a szerződés összes feltételét megismerhesse. A szerződési feltételekről és a szerződéskötés következményeiről a szerződés megkötése előtt időben nyújtott tájékoztatás ugyanis alapvető jelentőségű a fogyasztó számára annak eldöntéséhez, hogy szándékában áll-e az eladó vagy a szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételeket elfogadva az eladóval vagy a szolgáltatóval szerződéses kapcsolatba lépni.”³⁴ A fogyasztót tehát az árfolyamkockázatról „a szerződéskötést megelőzően időben” tájékoztatni kell. Hogy mi minősül „a szerződés megkötése előtt időben” nyújtott tájékoztatásnak, azzal kapcsolatban a 93/13/EGK irányelvhez fűződő európai bírósági gyakorlat nem mond semmit, csupán azt, hogy ezt minden ügyben egyedileg kell eldönteni.³⁵

Az Ilyés-ítélet kihirdetését követően meghozott egyik kúriai határozat a szerződés megkötése előtt egy hónap-

pal megkapott tájékoztatás kapcsán hangsúlyozta: „A felperes a szerződés megkötése előtt időben tájékoztatást kapott a forint árfolyama esetleges gyengülésének, az irányadó kamat változásának lehetőségéről, és arról, hogy ez gazdaságilag nehéz helyzetbe hozhatja.”³⁶ A gyakorlatban inkább a szerződés aláírásával egy időben megkapott tájékoztatás megfelelősége kérdéses. Ezzel foglalkozott a Kúria mellett működő Konzultációs Testület, és a következőképpen fogalmaz: „Az, hogy az árfolyamkockázatról való tájékoztatást tartalmazó okirat aláírására a szerződéskötéssel egyidejűleg kerül sor, akkor nem kifogásolható, ha a félnek elegendő idő állt rendelkezésére annak áttanulmányozására a szerződés aláírását megelőzően.”³⁷ Ez az útmutatás az *egyéni bírói mérlegelés* körébe utalja a kérdés megválaszolását.

III.

A hibás tájékoztatás jogkövetkezményei

1. A tájékoztatás hibái

A fentiek alapján a tájékoztatási kötelezettség fogyatékoságának *három csoportja* körvonalazható.

Az *első*, legtriviálisabb eset a tájékoztatás hiánya, ilyenkor tulajdonképpen tájékoztatásról sem lehet beszélni. A gyakorlatban ezzel egyenértékű, amikor a tájékoztatás megtörténtét és elvárt tartalmát a pénzügyi intézmény sem kockázatfeltárási nyilatkozattal, sem a szerződés világos és érthető rendelkezéseivel, sem pedig szóbeli tájékoztatás megtörténtével nem tudja bizonyítani.

A *második* esetkör az, amikor ugyan történt tájékoztatás, de az nem felel meg a fentebb részletezett követelményeknek. Ennek a kategóriának szélesebb a tárháza. A tájékoztatás tartalma lehet hiányos (pl. nem utal a kockázat korlátlan voltára,) vagy nem világos (pl. ha a tájékoztatás tartalmát csak kikövetkeztetni lehet több rendelkezés együttes értelmezésével). Hibás a tájékoztatás akkor is, ha nem a szerződéskötést megelőzően megfelelő időben történt (pl. a szerződés aláírásával egyidejűleg, ha a szerződéskötés körülményei arra utalnak, hogy az elolvasásra és értelmezésre nem volt elegendő idő).

Végül *harmadszor*, előfordulhat az is, hogy a megfelelő írásbeli tájékoztatás ellenére a fogyasztó bizonyítja, hogy a pénzügyi intézménytől kapott szóbeli tájékoztatás tartalma, vagy egyéb körülmények folytán alappal gondolhatta, hogy a kockázat csekély vagy nem valós.

36 Gfv.VII.30.020/2018/5.

37 A Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. április 10-i üléséről készült emlékeztető 5. pontja.

32 Vö.: az rHpt. 203. §-át módosító, a pénzügyi konglomerátumok kiegészítő felügyelete tekintetében egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2004. évi LXXXIV. törvény 30. §-ához fűzött indoklással.

33 A Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. április 10-i üléséről készült emlékeztető 10. pontja.

34 Ilyés-ítélet, C-51/17, EU:C:2018:750, 76.; lásd még: RWE Vertrieb-ítélet, C-92/11, EU:C:2013:180, 44.; Kásler-ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 70.; Gutiérrez Naranjo és társai ítélet, C-154/15, C-307/15 és C-308/15, EU:C:2016:980, 50.

35 A jelenleg eldöntésre váró devizahiteles perekben ugyan nem alkalmazható, de a lakóingatlanokhoz kapcsolódó fogyasztói hitel-megállapodásokról szóló 2014/17/EU irányelv 14. cikk (6) bekezdése szerint a tagállamok *legalább hét napban* állapítják meg azt az időtartamot, amely alatt a fogyasztónak elegendő idő áll rendelkezésére az ajánlatok összehasonlításához, következményeik felméréséhez és a tájékoztatáson alapuló döntéshozatalhoz. A fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény 13. § (1) bekezdése szerint jelzáloghitel és ingatlanra vonatkozó pénzügyi lízing igénylése esetén a hitelezőre nézve kötelező ajánlat megtételekor a szerződés tervezetét a fogyasztó kérése nélkül is *legalább három nappal* a tervezett szerződéskötést megelőzően a fogyasztó rendelkezésére kell bocsátani. A fogyasztó a három nap leteltéig az ajánlatot nem fogadhatja el.

2. A jogkövetkezmény

Gyakori beidegződés a devizahiteles perekben, hogy a nem megfelelő tájékoztatás (vagy a tájékoztatás hiányának) bizonyítása önmagában tisztességtelenné teszi a kölcsönszerződést. Még a Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. április 10-i ülésének emlékeztetője 3. pontjában is ez olvasható: „Az árfolyamkockázat viselésével kapcsolatos tájékoztatás elmaradása, vagy nem megfelelő volta esetén tisztességtelen (nem világos, nem érthető) és így érvénytelen a szerződésnek az a rendelkezése, amely szerint az árfolyamkockázatot a fogyasztó viseli. Mivel ez a főszolgáltatás körébe tartozó szerződési rendelkezés, ennek érvénytelensége az egész szerződés érvénytelenségét eredményezi, aminek következtében a fogyasztó nem kötelezhető az árfolyamkockázat viselésére.”

Ez a megfogalmazás mind a tisztességtelenség megállapítása, mind a jogkövetkezmény megfogalmazása körében *téves*. Az Európai Unió Bíróságának következetes gyakorlata értelmében nem önmagában az árfolyamkockázat viselésével kapcsolatos tájékoztatás nem megfelelő volta eredményezi a vizsgált szerződéses rendelkezés tisztességtelenségét, hanem az, hogy a szerződési kikötés a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős *egyenlőtlenséget* idéz elő az átlagos fogyasztó kárára.³⁸ A tájékoztatás hiánya vagy hibás volta tehát önmagában nem eredményez tisztességtelenséget, hanem a tisztességtelenségi teszt „lefuttatásának” alapfeltétele a fogyatékos tájékoztatás. Sőt önmagában a fogyasztó kárára fennálló egyenlőtlenség sem vezet automatikusan a tisztességtelenség megállapításához, csupán annak *jelentős* mértéke az, ami a 93/13/EGK irányelv 3. cikk (1) bekezdése, valamint az Európai Unió Bíróság gyakorlata szerint megalapozza a tisztességtelenség megállapítását. A „jelentős egyenlőtlenség” a gyakorlatban hasonlóságot mutat a magyar magánjogban ismert „feltűnő értékaránytalansággal”.

Az rPtk. 209/A. § (2) bekezdésében foglalt egyértelmű rendelkezés alapján az vitán felül áll, hogy a tisztességtelenség a szerződés érvénytelenségének megállapítására vezet, az azonban már komoly bizonytalanságot okozott a gyakorlatban, hogy a semmisség az egész szerződés megdőlését maga után vonja-e vagy az érvénytelenség csak részleges.³⁹ Kétségtelen, hogy az árfolyamkockázat a szerződés főszolgáltatásához kapcsolódó elem, aminek kiiktatása – akár csak részben is – a szerződés egészének érvénytelensége irányába mutat. Ezzel szemben joggal

merült fel az az érv, hogy az árfolyamkockázatot adószra telepítő rendelkezés jól körülhatárolható kikötés, maga az rPtk. is csak a kikötés és nem a teljes ügylet semmisségét mondja ki, ráadásul az érvénytelenség még a vitás szerződéses kikötésre is csak *részlegesen* gyakorolhat hatást, így semmilyen észszerű indok nem támasztja alá a teljes szerződés érvénytelenségének megállapítását; ez inkább hasonlít a bírósági szerződésmódosításra, mint az érvénytelenség megállapítására. Hosszas vívódások után *a joggyakorlat végül a szerződés teljes érvénytelensége mellett foglalt állást.*⁴⁰

További dilemmát okozott az a kérdés, hogy mi a *jogkövetkezménye* az érvénytelenségnek. A DH2 törvény 37. § (1) bekezdése – mint az rPtk. rendelkezéseihez képest *lex specialis* – a szerződés érvényessé, vagy a határozathozatalig terjedő időre történő hatályossá nyilvánításának lehetőségét kínálja fel. E törvényi rendelkezésből következően – összhangban a kölcsönszerződés használati kötelelem jellegével – az eredeti állapot helyreállítása mint érvénytelenségi jogkövetkezmény alkalmazása kizárt. A Kúria mellett működő *Konzultációs Testület* 2019. június 19-i üléséről készült emlékeztető azonban egyértelműen kimondja, hogy a két jogkövetkezmény közül az *érvényesség nyilvánítás* elsődlegesen alkalmazandó, ami gyakorlatilag kizárja a határozathozatalig terjedő időre történő hatályossá nyilvánítás lehetőségét. Az érvényessé nyilvánításnak nincs akadálya, ha a szerződés érvénytelenségének kizárólag az az oka, hogy az árfolyamkockázatot a fogyasztóra telepítő szerződéses rendelkezés(ek) tisztességtelen(ek), hiszen ebben az esetben az érvénytelenség oka kiküszöbölhető azáltal, hogy a bíróság a fogyasztót mentesíti a tisztességtelen kikötésből fakadó árfolyamkockázat viselése alól. Az érvénytelenség jogkövetkezményeiről szóló 1/2010. (VI. 28.) PK vélemény 5. pontja szerint ugyanis „[a]z érvénytelenségi ok kiküszöbölése voltaképpen a szerződés tartalmának a módosításával az érvénytelenségi ok miatt keletkezett érdeksérelem kiküszöbölését jelenti”.

A Konzultációs Testület az érvényessé nyilvánítás kivitelezésére *két* megoldást kínált fel. *Egyrészt* a szerződés akként nyilvánítható érvényessé, hogy a kirovó pénznem a forint válik, míg az ügyleti kamat az irányadó forintkamat szerződéskötéskori értékének kamatfelárral növelt mértékével egyenlő. *Másrészt* a bíróság a szerződést úgy is érvényessé nyilváníthatja, hogy a deviza-forint átváltási árfolyamot maximálja, míg a szerződésben rögzített kamatmértéket a forintosítási fordulónapig érintetlenül hagyja.⁴¹

38 Banco Primus-ítélet, C-421/14, EU:C:2017:60, 64.; Dunai-ítélet, C-118/17, EU:C:2019:207, 49.

39 A jogirodalomban van ettől eltérő álláspont is, amely a tájékoztatási kötelezettség elmaradását szerződéskötés során elkövetett hibaként, culpa in contrahendoként fogja fel, jogkövetkezménye pedig nem a szerződés érvénytelensége, hanem kártérítés. BODZÁSI: i. m. 67–68.

40 A Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. április 10-i üléséről készült emlékeztető 3. pontja.

41 A Kúria mellett működő Konzultációs Testület 2019. június 19-i üléséről készült emlékeztető.

Tanulmány

Gábris Angéla doktoranda, Debreceni Egyetem Marton Géza Doktori Iskola (Debrecen)

Közérthetőség a hazai büntetőeljárás jogban*

A közérthető kommunikáció és a közbizalom erősítése között szoros összefüggés fedezhető fel. Nagyobb a döntés legitimitációja, ha a terhelt olyan indoklással találkozik, amelyet megért. Amennyiben a jogi nyelv és a köznyelv közelítenek egymáshoz, a bírói ténymegállapítás is egyszerűbbé válik. Ha abból indulunk ki, hogy a bíróság elé kerülő tényeket és bizonyítékokat az eljárás szereplői szolgáltatják, az általuk előadottak minél teljesebb megértése a tények jogi relevanciájának helyes értékeléséhez segíti hozzá a bírót.

I. Bevezetés

Hazánkban egyre nagyobb népszerűségnek örvend a minden állampolgár számára világos, könnyen érthető bírósági eljárás és az arról történő közérthető tudósítás kívánalma. Egyre több konferencián, szakmai napon lehet a közérthetőség követelményéről hallani a bírósági szervezetrendszeren belül, de a laikusok is egyre gyakrabban fogalmazzák meg hasonló elvárásokat az őket érintő eljárások kapcsán. A hazai bíróságokon 2017 a „közérthetőség éve” volt¹, így kötelező képzés folyt „Közérthetőség és szakszerűség a bírósági jogalkalmazásban” címmel az ország összes bíróságán valamennyi ügyszakban.² Ezen a képzésen számos kérdés merült fel azon túlmenően, hogyan is kell oly módon megfogalmazni egy végzést vagy egy ítéletet, hogy az a laikusok számára is érthető legyen. Vajon milyen okok vezettek a közérthetőség fókuszba helyezéséhez? Miért éppen 2017-ben kezdett középpontba kerülni ez a téma? Milyen jogi aspektusai, követelményei lehetnek ennek a kifejezetten nyelvészeti témakörnek? Az igazságszolgáltatásban vajon megjelenik-e a közérthetőség követelménye és hogyan? A határozatok indokolásának miért van kiemelt szerepe a közérthetőség érvényesülésében?

II. A közérthetőség fókuszba kerülése

A közérthetőség követelményének jogalkalmazásban betöltött központi szerepéhez a legnagyobb mértékben két kutatás járult hozzá. Egyrészt a Miskolci Egyetemen 2000 és 2003 között „A nyelvhasználat a jogi eljárásban” címen végzett kutatás³, valamint a Kúria 2013. január 17-én indult joggyakorlat-elemzése, mely a „Határozatszerkesztés” tárgykört kezdte vizsgálni. Ennek eredményeként 2014-ben *összefoglaló vélemény* került nyilvánosságra⁴, valamint elkészült egy *Stíluskönyv*, mely azoknak a nemzetközi elvárásoknak hivatott megfelelni, amelyek egyszerű, világos, érthető nyelven megfogalmazott határozatokat várnak az igazságszolgáltatástól.⁵ Ekkor még a Kúria kizárólag saját ügydöntő határozatait állította a középpontba, míg a 2015-ben ezt követő elemzés már kiterjedt azokra az alsóbb szintű határozatokra is, amelyeket a Kúria felülbírált. A második, büntetőjogi határozatokat elemző kutatás eredményeként módosították a Stíluskönyvet.⁶ Így e két joggyakorlat-elemzés átfogó képet nyújt az elsőfokú határozatok szerkesztési, gyakori tartalmi hibáiról. A két kutatás pedig együtt a bíróság írásbeli és szóbeli kommunikációs csatornájának egyfajta szintézisét adja, ugyanis az egyetemi kutatás rendőrségi

* A TANULMÁNY AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-18-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁGI PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

1 ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL: *Egyszerű fogalmazás és világos beszéd a közintézményeknél is*. <https://hirlevel.egov.hu/2017/01/28/orszag-os-birosagi-hivatal-egyszeru-fogalmazas-es-vilagos-beszed-a-kozintezmenyeknel-is/> (2019.03.09.)

2 MINYA KÁROLY – VINNAI EDINA: *Hogyan írjunk érthetően?* Magyar Jogi Nyelv. 2018. 1. sz. <http://online.pubhtml5.com/ctsu/cyry/> (2019.03.09.)

3 VINNAI EDINA: *Jog és nyelv határán. A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2017. 13.

4 OROSZ ÁRPÁD: *A „Határozatszerkesztés” vizsgálatának tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport (Kúria) összefoglaló véleménye*. *Glossa Iuridica*, 2014. 2. sz. 165–180. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenypdf (2019.03.09.)

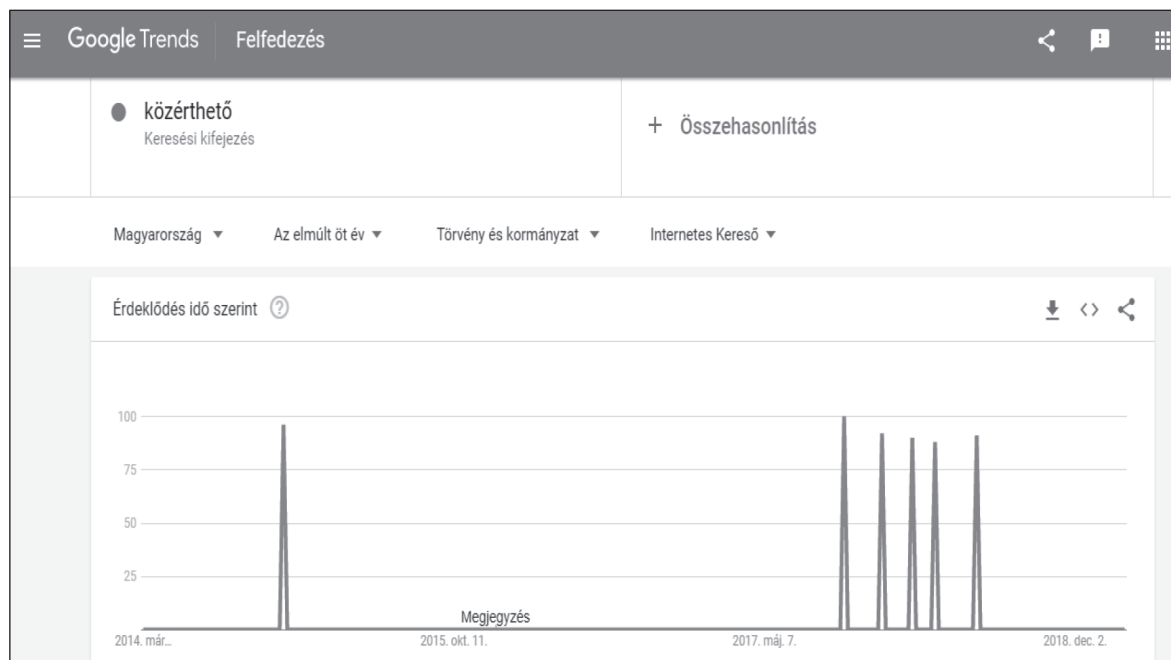
5 *Stíluskönyv kúriai bírák számára az áttekinthetőbb ítéletek érdekében*. <https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/hatszerk.pdf> (2019.03.09.)

6 BELEGI JÓZSEF: *A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye a „határozatszerkesztés” tárgykörben 2014. évben végzett elemzés megállapításairól*. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_1.pdf (2019.03.09.)

kihallgatások és bírósági tárgyalások hanganyagát elemezte, a Kúria pedig az írásbeli határozatokat.

Ezek az eredmények – köztük az, hogy a legfőbb bírói szerv is kiemelten foglalkozott a témával – lehettek akkora hatással a bírósági szervezetre és annak igazgatására, hogy 2017-et a közérthetőség évének nyilvánították. A kutatá-

sok és azok eredményének közzététele megmutatkozik a következő grafikonon, mely a „közérthető” kifejezés népszerűségét mutatja meg hazánkban az elmúlt 5 év google keresései alapján. A grafikon elején a 2014., végén a 2018. év szerepel (2014-ben minimálisan, 2017-ben viszont radikálisan megugrottak keresések).⁷

1. ábra

1. A jogi nyelv közérthetősége

A jogi nyelv: nyelv, amely a megfelelő természetes nyelv egyik szociolektusa.⁸ A jogi nyelv szaknyelv is, ráadásul számtalan szakterületet von szabályozása alá, ezért speciális helyzetben van más szaknyelvekhez képest.⁹ A különböző szakterületeknek megvan a saját szaknyelve, ezeket a jognak úgy kell jogi nyelvre fordítania, hogy a jogászoknak és a laikusoknak is közvetítse a szabályozás tárgyát.¹⁰ Szaknyelvi mivolta miatt tömörséget, szabatoságot követel meg. Azonban a jogi kommunikáció nincs bezárva a szakmai közösségbe, a jogi nyelv egyben államnyelv, egy politikai közösség hivatalos nyelve, így egymással ellentétes erők hatnak a jogi szaknyelvre.¹¹ Ez azt jelenti, hogy a szaknyelvek normativitása csak korlátozottan tud érvényesülni a jogi szaknyelvben.¹²

A jogi kommunikáció sokszínűségéből eredően a bírósági határozatoknak is *többféle címzettje van*. Ezeket kétféleképp is lehet csoportosítani. A belső címzetti kör lehet a vádlott és az eljárás egyéb szereplői, a külső címzettek pedig a jogász szakma képviselői és a laikus társadalom, valamint a nagy nyilvánosságot képviselő média. De a csoportosításra lehetőség adódik úgy is, hogy a belső címzetti kör a szakmai közönség (jogon belüli) és a külső címzetti kör a laikusok (jogon kívüli).¹³ Akármelyik csoportosítást is nézzük, a jogász szakma képviselőire, így a bírákra is többféle igény és elvárás nehezedik a jogi nyelvhasználattal kapcsolatban. Az azonban egyértelműen jogos elvárásnak tűnik mind a büntetőeljárásban részt vevő személy, mind pedig a jogkereső társadalom részéről, hogy egy határozatból megismerje és megértse a bírói döntés jogi indokolását. Ehhez elengedhetetlen, hogy a határozat szerkesztése áttekinthető legyen, a döntés indokának világos és meggyőző levezetésével találkozzon az érintett. Természetesen ahhoz is nagy érdek fűződik, hogy valamennyi szakember minden esetben ugyanazt a jelentést értse az egyes jogi szaknyelvek kifejezései alatt.¹⁴

7 A Google Trends alkalmazás felhasználásával készült grafikon, mely megmutatja, hogy a „közérthető” kifejezésre 2014. évben és 2017. évben kerestek rá leggyakrabban.

8 SZABÓ MIKLÓS: *A jogi nyelv erőtere*. In: *A jog nyelvi dimenziója* (szerk. Szabó Miklós). Miskolc, Biber Kiadó, 2015. 184.

9 VINNAI: i. m. 139.

10 SZABÓ: i. m. 185.

11 SZABÓ: i. m. 184.

12 SZABÓ MIKLÓS: *Normatív nyelv – jogi nyelv*. *Glossa Iuridica*, 2014. 2. sz. 25.

13 SZABÓ: i. m. 184.

14 VINNAI: i. m. 138.

Tanulmány

Az ellentétek feloldását Minya Károly és Vinnai Edina abban találják, ha a jogászszakma *kimozdul a nyelvi komfortzónájából* és arany középútra törekszik a köznyelv és a jogi nyelv között.¹⁵ Nem csak az egységes jogalkalmazás és a tisztességes eljárás követelménye sérül, ha a határozatok nem egységesek, nem átláthatók, vagy érthetetlenek a laikusok számára. Az egyes eljárások résztvevőinek a nemzetközi előírásoknak való megfelelésnél nagyobb gyakorlati relevanciával bíró problémát okozhat, ha a tényállás megállapításának folyamatában kommunikációs zavarok vannak köztük és a bíró között. Ennek oka a bírói ténymegállapítás folyamatában, annak természetében kereshető. Ugyanis a bírónak az elé kerülő tényeket azok jogi relevanciája tükrében kell értékelnie a döntéshozatal során. A tényállás megállapítása Szabó Miklós szerint emiatt a jogi minősítést is magában rejt: „*jogilag értékelhető cselekmény nélkül nincs ténybelileg értékelhető cselekmény sem*”.¹⁶ Ennek azért van jelentősége a közérthetőség szempontjából, mert a tények nem csak úgy maguktól kerülnek a bíró elé. Azokat a vádlott, a sértett, a tanúk vallomása és a bizonyítási eljárásban felhasznált egyéb bizonyítási eszközök szolgáltatják. Tekintettel arra, hogy az eljárásban részt vevő személyek által szolgáltatott bizonyítékok (tények) a bíró értékelése alapján válnak jogi tényekké, a kommunikáció sikere kulcsfontosságú annak érdekében, hogy a bíró a tényállítás jogi relevanciáját elfogadja, így azokat az ítélet meghozatalakor figyelembe vegye. Annak ellenére, hogy a köznyelvre is hatással van a hivatalos nyelvhasználat (így pl. egyre gyakrabban fordul elő a mindennapi életben is az analitikus szerkezet)¹⁷, a jogi nyelv és a köznyelv egymáshoz való közelítésére törekvés nemcsak a tudomány képviselői, de a jogalkalmazók részéről is folyamatos prioritást igényel.

A Debreceni Törvényszéken 2017 május 9. napján tartott „*Közérthetőség és szakszerűség a bírósági jogalkalmazásban*” című konferencia tanúsága szerint nemcsak az írásbeli kommunikációra kell nagy hangsúlyt fektetni, hanem a szóbeli kommunikáció adta lehetőségekre is, melyen keresztül a jogszabályok jelentésének helyes értelmezését közvetíteni lehet a vádlott számára.¹⁸ Külön figyelmet kell szentelni a tárgyalásvezetésre¹⁹, ugyanis a tárgyalás rendjének fenntartása és figyelmeztetések, kikötések is közérthetően kell, hogy megtörténjenek. Azt a kérdést, hogy a vádat megértette-e a vádlott, nem szabad félvállról venni, „*a vádlottra valóban odafigyelve, gesztusait is figyelembe véve és a vád fogalmát adott esetben el-*

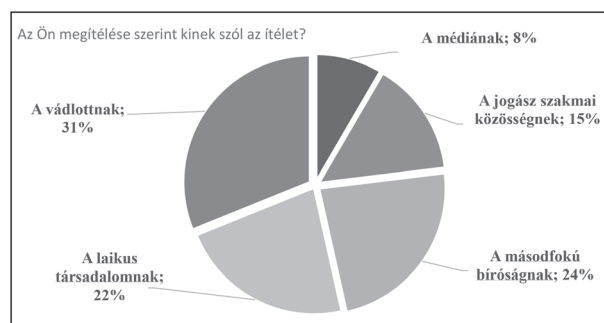
magyarázva kell megítélni, hogy tényleg megértette-e azt”²⁰. Ezen túlmenően óvatosan kell bánni a nehezen érthető kérdésekkel, a hivatalos stílus megengedett, de el kell kerülni a „*hivataloskodó*” stílust.

A Debreceni Törvényszék elnökének engedélyével készült felmérés²¹ eredményeként megállapítható, hogyan vélekednek a bírák az említett kérdésekről. A kérdőívet Hajdú-Bihar megye 21 elsőfokú büntetőbírája töltötte ki. A bírák feladata az volt, hogy állítsák fontossági sorrendbe (ahol 1. helyen szerepel a legfontosabb, 5. helyen a legkevésbé fontos címzett), hogy szerintük kinek szól az ítélet (egymás mellett nem lehetett több választ megjelölni). A fontossági sorrendben a százalékos arányok alapján legfontosabb a vádlott (a bírák 81%-a 1. helyre sorolta), de nem sokkal mögötte következik a másodfokú bíróság (a bírák 14%-a első helyen szerepeltette) és szinte vele egy sorban van a laikus társadalom (a bírák csupán 5%-a sorolta első helyre).

Összességében a diagramon szereplő megoszlás szerint képzelhető el a címzetti körök egymáshoz viszonyított népszerűsége. A vádlott, a másodfokú bíróság és a laikus társadalom mellett eltörpül a jogász szakmai közösségre és a médiára figyelemmel történő indokolás (első helyre ezeket a címzetteket senki sem sorolta).

2. Közérthetőség a büntető eljárásjogban

A közérthetőség követelménye nem mindig jelent meg kifejezetten az eljárásjogi törvényben.

2. ábra

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Régi Be.) 62. §-a szerint „a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény elvégzése előtt a cselekménnyel érintett személyt a jogairól tájékoztatja, és a kötelezettségeire figyelmezteti”. A törvényt azonban a

15 MINYA-VINNAI: i. m. 4.

16 SZABÓ: i. m. 186.

17 RIXER ÁDÁM: *A magyar nyelv és magyar jogi műnyelv megújulása*. Glossa Iuridica, 2014. 1. sz. 16.

18 Ficsor Krisztina, a Debreceni Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék adjunktusa.

19 Rozsnyai Balázs, a Hajdúböszörményi Járásbíróság büntető bírójája.

20 Ld. 20. jegyzet.

21 Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-18-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának támogatásával, a szerző által készített kérdőív, melyet a 2019. június 21. napján megtartott büntető kollégiumi ülés alkalmával, valamint online kitöltés útján, anonim módon 21 büntető ügyszakos bírót töltött ki.

2012/13/EU irányelv²², valamint a 2012/29/EU irányelv²³ hatására módosították, annak 2015. november 1. napjától hatályban volt szövege szerint: „A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság törekszik arra, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személyekkel történő írásbeli és szóbeli kommunikáció során egyszerű és közérthető módon fogalmazzon. A jogokról való tájékoztatást és a kötelezettségekre való figyelmeztetést az érintett személy számára érthető módon, az érintett személy állapotára, személyes jellemzőire figyelemmel kell megfogalmazni.”²⁴ A törvénymódosítás indokolása szerint a módosított szöveg azért tartalmazta a „törekvés” kifejezést, mert a büntetőeljárás jellegére, tárgyára, intézményrendszerére figyelemmel a közérthetőség követelménye nem minden esetben valósulhat meg, ezért abszolút érvényű kötelezettségként nem is határozható meg.²⁵ A közérthetőség érdemben akkor érvényesül, ha az érintett a számára nyújtott tájékoztatást valóban meg is érti. Ezért a törvény előírta, hogy „a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság a szóbeli kommunikáció során meggyőződik arról, hogy az elmondottakat az érintett személy megértette-e, ennek hiányában a tájékoztatást, illetve a figyelmeztetést megmagyarázza.”²⁶ Ez megteremtette annak lehetőségét is, hogy az érintett a jogait és kötelezettségeit valóban megismerje, azokat valóban tudja gyakorolni vagy éppen teljesíteni.

A 2012/29/EU irányelv azt is előírja, hogy a hatóság által folytatott kommunikáció során figyelembe kell venni az áldozat személyes jellemzőit, beleértve az olyan fogyatékoságot is, amely befolyásolhatja a megértési képességet vagy azt a képességet, hogy megértse magát.²⁷ A Be. módosított szövege ezért a fokozott körülményszerű követelményét írta elő a sérülékeny csoportok (18. életévét be nem töltött személy, hallássérült, siketvak, vak stb.) tájékoztatása esetén, azaz az (1) és a (2) bekezdés alkalmazásakor.²⁸

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: hatályos Be.) változatlanul tartalmazza a közérthetőség követelményét, azonban szigorúbban fogal-

maz. A hatóságoknak immáron nemcsak törekednie kell a közérthető kommunikációra, annak követelményét *be is kell tartania*. Azért, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele közölteket minél jobban megértse és magát megértesse²⁹, „a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság a kapcsolattartás során

a) egyszerűen és közérthetően fogalmaz,

b) figyelembe veszi a büntetőeljárásban részt vevő személy állapotát és személyes jellemzőit, valamint

c) meggyőződik arról, hogy a büntetőeljárásban részt vevő személy a vele szóban közölteket megértette-e, ennek hiányában a közlést megmagyarázza.”³⁰

A fentiek alapján nemcsak az egyszerű, világos és közérthető fogalmazást várja el a törvény, hanem azt is, hogy a közlés címzettje értse a bíróság tájékoztatását. Ahhoz, hogy a személyreszabottság követelménye teljesüljön, a közlés címzettjének nyelvismeretét, életkorát, érettségét, írástudása fokát, valamint értelmi, érzelmi képességeit is figyelembe kell venni.

Ez nem jelenti azt, hogy a határozatszerkesztés elveitől csak azért el kellene térni, mert az érintett személy alacsony iskolázottságú.³¹ Természetesen a jogi összefüggések kifejtése, a jogszabályi rendelkezések felsorolása nem mellőzhető és nem is egyszerűsíthető.³² Az azonban egyértelmű, hogy továbbra is oda kell figyelni az eljárás résztvevőjének állapotára, szellemi vagy fizikai fogyatékoságára.

De hogyan képzelhető el a megértés ellenőrzése? Írásbeli kommunikáció esetében nem várható el az eljáró hatóságtól, hogy meggyőződjön a címzett értelmezéséről, ilyen esetben az érintettek jogosultsága, hogy szükség esetén felvilágosítást kérjenek az eljáró hatóságtól vagy az arra hivatott szolgálattól. Szóbeli kommunikáció esetén ugyanakkor elvárható, hogy az eljáró hatóság ténylegesen meggyőződjön arról, hogy az érintett a részére nyújtott tájékoztatást valóban megértette-e.³³ Ezért írja elő a hatályos Be. hogy a tanúzási figyelmeztetést, valamint a tanúnak a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni.³⁴ E garanciális jellegű norma megsértése – főszabály szerint – a bizonyíték helyre nem hozható jogellenességét idézi elő, ezért az ily módon felvett vallomás a tényállás megállapításakor nem vehető figyelembe.

22 Az Európai Parlament és a Tanács 2012. május 22-i 2012/13/EU irányelve a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról 3. cikke a terheltek jogaira vonatkozó tájékoztatási jog szabályai között előírja, hogy a jogokról való tájékoztatás egyszerű és közérthető nyelven történjen meg, és figyelemmel kell lenni a kiszolgáltató helyzetben levő terheltek speciális igényeire is.

23 Az Európai Parlament és a Tanács 2012. május 22-i 2012/29/EU irányelve „a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról” a megértéshez és a megértetéshez való jogról szóló 3. cikkben előírja, hogy „A tagállamok biztosítják, hogy az áldozatokkal folytatott szóbeli vagy írásbeli kommunikáció egyszerű és közérthető nyelven történjen.”

24 A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Régi Be.) 62/A. § (1) bekezdése.

25 A 2015. CLI. törvény 7. §-a által módosított szöveghez fűzött indokolás.

26 Régi Be. 62/A. § (2) bekezdés.

27 Az Európai Parlament és a Tanács 2012. május 22-i 2012/29/EU irányelve 3. cikk (2) bekezdése.

28 Régi Be. 62/A. § (3) bekezdés.

29 A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (hatályos Be.) 74. § (2) bekezdése.

30 Hatályos Be. 74. § (3) bekezdés.

31 IBOLYA TIBOR: *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. (Főszerkesztő: POLT PÉTER) Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. (Elérhető: www.uj.jogtar.hu)

32 SOMOGYI GÁBOR: *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez*. (BODOR TIBOR – CSÁK ZSOLT – SOMOGYI GÁBOR – SZEPESI ERZSÉBET – SZOKOLAY GÁBOR – VARGA ZOLTÁN szerk.) Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

33 Uo. [a magyarázat a 62/A. § (2) bekezdése esetében a hatályos szabályozásra is irányadó.]

34 Hatályos Be. 177. § (1) bekezdés.

Tanulmány

A hatályos Be. azonban tartalmaz egy kivételt: a jegyzőkönyvezés elmaradása esetén a tanú közlése vallomásként mégis figyelembe vehető, ha a tanú a vallomást – vagy annak adott részét – az újabb kihallgatása alkalmával, ezúttal már a szabályszerű tanúzási figyelmeztetés közlését követően fenntartja.³⁵ Hasonló a szabályozás a terhelt figyelmeztetése esetén is.³⁶ A terhelt tájékoztatása esetén ki kell emelni azonban azt a jogát, hogy az ellene felhozott vád (gyanúsítás) természetéről és ténybeli alapjáról tájékoztassák, ez ugyanis a tisztességes eljáráshoz való jog egyik alapvető eleme. Ehhez kapcsolódó szabálya a hatályos Be.-nek, hogy a bíróság védőt rendel ki és az előkészítő ülést elnapolja, ha kétsége merül fel azzal kapcsolatban, hogy a vádlott a vádat, illetve figyelmeztetéseket és azok következményeit megértette és nem rendelkezik védővel.³⁷

Fokozott felelősség hárul az ítélkező bíróra a hatályos Be. előkészítő ülésén azzal kapcsolatban, hogy a terhelt megértette-e a vádat a bűnösség beismerése esetén. A nyilatkozat elfogadásának ugyanis elsődleges feltételként azt határozza meg a törvény, hogy a bíró meggyőződjön arról, hogy a vádlott e nyilatkozatának természetét és jóváhagyásának következményeit megértette.³⁸ Az eljárás egyik résztvevője esetén sem tartható fenn olyan gyakorlat, amely szerint a tájékoztatás vagy figyelmeztetés csak formálisan, gyorsan elhadarva hangzik el a kihallgatás elején, de részletes leiratban kizárólag a jegyzőkönyv aláírásakor szembesül vele az eljárási cselekményen részt vevő személy, ekkor megértve annak valódi tartalmát.³⁹ Ugyan a törvény nem írja elő kifejezetten, de az ítélethirdetést követően az a gyakorlat, hogy a bíró a vádlottól megkérdezi, hogy az ítéletet megértette-e. Amennyiben a vádlott nemleges választ ad, indokolt az ítélet tartalmát a lehető legközérthetőbben elmagyarázni részére, hogy jogorvoslati jogával megfelelően tudjon élni. Nemcsak törekedni kell a közérthető kommunikációra, annak követelményét be is kell tartani.

A kérdőíves felmérés eredményeként megismerhető a bírák fentiekkel kapcsolatos álláspontja, azaz hogy milyen gyakorlati megoldások léteznek a megértés ellenőrzésére. Megnyugtató, hogy a bírák 100%-a megkérdezi a vádlottól, hogy megértette-e a vádat, 95%-a megkérdezi a vádlottól, hogy megértette-e az ítélet szóbeli indokolását. Mindent 52% visszakérdezéssel, 10% szemkontaktus és gesztusok figyelembevételével, míg 24% az előző kettő kombinációjával ellenőrzi. A fennmaradó 14% egyéb módon pl. a visszakérdezésre adott válasz bizonytalansága alapján érzékeli és a gesztusok megfigyelésével.⁴⁰ A felmérésből az is

kiderül, hogy vajon milyen gyakran él jelzéssel a vádlott, hogy nem érti a vádat, a határozatot vagy az ítélet szóbeli indokolását. A bírák 76%-a által tárgyalt ügyekben esetenként fordul elő, 10%-uk szerint nem fordult még elő, a fennmaradó 14% szerint: 15 év alatt 2–3-szor; 10 év alatt 1-szer vagy nagyon ritkán fordul elő. A vádlott által jelzett probléma feloldásának stílusa a kérdőívek alapján nagyrészt megegyezik. A bírák 73%-a kilép a hivatalos stílusból és a vádlotthoz igazítja a magyarázatot, míg 22%-a megtartja a hivatalos stílust, de azért igyekszik a vádlotthoz igazítani a meg nem értett közlés magyarázatát.⁴¹

2.1. Az indokolási kötelezettség a közérthetőség szolgálatában

Tekintettel arra, hogy a hazai jogtudomány egyre többet foglalkozik az ítélkezés objektivitásának és az integritásnak a megőrzésével, az indokolási kötelezettség is fontos szerephez jut, hiszen a bíró ezen keresztül ad számot mérlegelési tevékenységéről. Az indokolási kötelezettség az, amely meggyőzi a feleket, a közönséget és másod- vagy harmadfokú bíróságot a döntés helyességéről, alaposágáról és arról, hogy a bíró azt nem önkényesen, pusztán rokonszenv vagy ellenszenv alapján hozta meg, hanem gondos mérlegeléssel, a törvények alapos ismeretével és igazságos alkalmazásával.⁴² Auer György még ezen is túlmutató jelentőséget tulajdonít a jogintézménynek, szerinte *az indokolásban a bíróság önmagát ellenőrzi abból a szempontból, hogy döntése megfelel-e a törvény rendelkezéseinek.*⁴³

2016 márciusában a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja „Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései” tárgy körben kutatómunkába kezdett⁴⁴, melynek eredményeként konferencián adott számot eredményeiről. A konferencián nyilvánvaló tényként kezelték, hogy a bírói döntések meghozatalában egyre nagyobb szerepet kap a bíró szakmai felkészültsége mellett annak a pályára való alkalmassága, élettapasztalata, az egyes ügyekkel kapcsolatban kialakuló álláspontja, meggyőződése és egyéni belátása. A téma legnagyobb szakértői jegyezték meg, hogy olyan eljárási rend, jogorvoslati rendszer kialakítása vált szükségessé, amely alkalmas a szubjektivizmus és az esetleges szélsőségek megelőzésére és kiszűrésére.⁴⁵ A közérthető ítélet világosan, bármely eljárásban résztvevő személy és a nyilvánosság számára is érthető módon tartalmazza az elítélés vagy felmentés indokait,

41 Ld. 22. lábjegyzet.

42 FINKEY FERENCZ: *A Magyar büntető per jog tankönyve*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1916. 446.

43 AUER GYÖRGY: *Főtárgyalás a törvényszék előtt (A Bp. XVI–XVIII. Fejezete)*. Budapest, Athenaeum, 1930. 135.

44 MOLNÁR AMBRUS: *Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*. Forum Sententiarum Curiae, 2016. 1. sz. 2–4.

45 2016. október 24. napján, a Kúrián megtartott konferencia „Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései” címmel.

35 IBOLYA: uo.

36 Hatályos Be. 185. §

37 Hatályos Be. 502. § (4) bekezdés.

38 Hatályos Be. 504. § (2) bekezdés.

39 IBOLYA: uo.

40 Ld. 22. lábjegyzet.

logikusan és közérthető nyelven fogalmazza meg azokat a szempontokat, amelyeket a bíró figyelembe vett a döntés meghozatala során. Ily módon az indokolás hozzájárul az ellenőrizhetőséghez.

A Fővárosi Törvényszék büntető kollégiumvezetője tanulmányában a régi Be.-vel kapcsolatos problémának tekintette azt, hogy a bíró nem volt rákényszerítve, hogy a tárgyaláson vagy az ítéletében közérthetően, világosan fogalmazzon, így a tárgyalásokat végighallgató újságíró, vagy egyéb hallgatóság sokszor nem volt képes megérteni a bíró okfejtését.⁴⁶ Ennek alátámasztására idézte Varga Zoltánt, aki szerint a bírónak egyes ítéletek kapcsán meg kellene szólalnia, mert a társadalom választ vár bizonyos kérdésekre. „A bírónak vállalnia kell ítéletét akár szóban is, hiszen a társadalomnak, akinek jóvoltából került a bírói székbe joga van az indokoláshoz. A szóbeli megszólalás pedig jobban hozzásegíthet a döntések ténybeli és jogi hátterének megvilágításához, a közérthetőbb fogalmazáshoz, amelyhez a társadalom, így első kézből a bírótól jut.”⁴⁷ Természetesen ez nem csaphat át magyarázkodásba, „a bírói szólás lehetősége elsődlegesen az ítéletek társadalmi elfogadtatását kell, hogy szolgálja.”⁴⁸

Hack Péter arra a következtetésre jut, hogy a bírának „munkájuk során, az ítéletek kihirdetésénél nagyobb gonddal kell eljárniuk. Fontos, hogy döntéseiket közérthetően és világosan indokolják meg, és különösen fontos, hogy egy nagy érdeklődésre számot tartó ügyben, a nyilvános tárgyaláson a bíró mindenki számára meggyőző és érthető ítéletet hozzon. Ha pedig a korábban eljáró bírósággal homlokegyenest ellentétes következtetésre jut, akkor ennek okát különösen fontos elmagyarázni.”⁴⁹ Az eddigiekből nyilvánvalóvá válik az indokolási kötelezettség közérthetőség érvényesülésében betöltött szerepének különös jelentősége. Felmerül a kérdés, hogy vajon milyen súlyt tulajdonít a büntetőeljárás kódex az indokolási kötelezettségnek és hogyan szabályozták azt a korábbi eljárási jogi törvények?

2.2. Az indokolási kötelezettség ítélezés minőségére gyakorolt hatása

Az eljárási jogi törvények mindig is elvárták a bíraktól, hogy a bizonyítási eljárás eredményeként kialakuljon valamilyen meggyőződésük. A hatályos Be. szerint a bíró-

ság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.⁵⁰ Ennek következtében a bírói döntéshozatal folyamata egyes szerzők szerint arról szól, hogy a bíró saját magát győzi meg, míg az indokolás célja az, hogy másokat meggyőzzön: a határozat címzettjeit, a magasabb szintű bíróságot, a jogi társadalmat, valamint általában a nyilvánosságot (laikusokat, médiát).⁵¹ Az leszögezhető, hogy nemcsak a közbizalmat erősíti, ha a bíró megfelelően indokolja döntését, de amennyiben mérhető az ítélezési tevékenység minősége, az indokolási kötelezettség mindenképpen pozitív hatást gyakorol arra.

Természetesen az indokolásnak számtalan pozitív hatása és célja van:

1. Világosabbá, érthetőbbé teszi a határozatban foglaltakat, kiemeli annak lényegi értelmét;
2. Jogi szempontból rögzít egy tényállást, mintegy hivatalosan elfogadott „valóságként”;
3. Rugalmasan kezeli a bonyolult, komplex társadalmi kapcsolatokat, ez alatt a következőket értem:
  - a) az egyéni igazság és az általános szabályok közti feszültséget a mérlegeléssel feloldja⁵²,
  - b) a címzettek különbözőségéből eredő komplexitást is fel tudja oldani: például a laikusok vagy jogi társadalom között⁵³,
  - c) ezek a címzettek a döntés különböző árnyalataira érzékenyek, ennek megfelelően adja magyarázatát a rendelkező részben foglaltaknak⁵⁴,
  - d) csökkenti a bizonytalanságot (Segíthet legyőzni egyes emberek valóságról alkotott hamis képeit. Nem ritka, hogy a bírósághoz fordulás oka a felek közötti érzelmi alapú konfliktusból ered, nem pedig valamilyen jogilag releváns tényből. Ilyen esetekben az indokolásban lehetőség van az ügy jogi vonatkozásai mögé látni és megpróbálni helyrehozni a felek közötti békét. Sőt, nem minden fél ugyanolyan. A személyiség pszichológiai kutatása számos betekintést nyújt ebbe.⁵⁵ Az indokolásban lehetőség adódik az egyént személyre szabottan megszólítani.);
  - e) befolyásolni tudja a címzettek várhatóan gyakorolt hatást (Tekintettel arra, hogy az eljárás résztvevői általában nem jogászok, a bíró meg tudja magyarázni a döntést, úgy, hogy ők is ért-

46 SZILÁGYI NÁNDOR IMRE: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága, különös tekintettel a tárgyalóterem nyilvánosságára és a sajtóval való kapcsolatra. <http://www.mabie.hu/index.php/cikkek-tanulmanyok/48-szilagy-i-nandor-imre-az-igazsagszolgalatas-nyilvanossaga-kulonos-te-kintettel-a-targyaloterem-nyilvanossagara-es-a-sajtoval-valo-kapcsolatra> (2019.03.20.)

47 SZILÁGYI: uo.

48 VARGA ZOLTÁN: A kommunikáció és az igazságszolgáltatás. *Bírák Lapja*. 2005. 2. sz. 9.

49 HACK PÉTER: A szabadságnak ára van. *Hetek*. 2003. 46. sz. <http://epa.oszk.hu/00800/00804/00298/44378.html> (2019.03.20.)

50 Hatályos Be. 167. § (4) bekezdés.

51 ENGEL, CHRISTOPH: *The Impact of Representation Norms on the Quality of Judicial Decisions*. MPI Collective Goods Preprint. 2004. 13. sz. 3. <https://ssrn.com/abstract=617821> (2019.08.10.)

52 ENGEL: i. m. 4.

53 ENGEL: i. m. 5.

54 ENGEL: i. m. 5.

55 Lásd SCHMITT, MANFRED: *Individual differences in Sensitivity to Befallen Injustice (SBI)*. *Personality and Individual Differences*, 1996. 1. sz. 3–20.

Tanulmány

- sék. Tehát az indokolás a megismertetés eszköze, feladata, hogy a bírósági döntést az egyént előtérbe helyezve úgy mutassa be a számára, hogy az részére elfogadható legyen.);⁵⁶
4. Az előző ponthoz kapcsolódóan: *legitimációt szerezhet* a címzettek szemében a döntésnek. (Az indokolás ezen hatásának különböző szintjei vannak. A legalacsonyabb szint, amikor az ügy indokolása lehetővé teszi az eljárás alá vont személynek a látszat megmentését, azaz az önbecsülése megőrzését. Magasabb szinten szerez legitimációt a döntésnek, ha a címzett a tisztességes eljárás elemeként tekint az indokolásra. A legerősebb elfogadhatóságot az jelenti, ha a címzett komoly értekezésként tekint az indokolásra, megérti, hogy miért indokolt az adott szabály alkalmazása.);⁵⁷
  5. Lehetővé teszi a *kontrollt*, a magasabb szintű bíróságok általi ellenőrizhetőséget;
  6. *Normatív tartalom hangsúlyozása*: az indokolás célja ebből a szemszögből az, hogy az eljárás résztvevőit emlékeztesse, hogy ők állampolgárok, akiknek kötelessége a törvények betartása. (Pszichológiai szempontból megvan a valószínűsége annak, hogy a normativitás hangsúlyozása képes változást előidézni preferenciákban, attitűdökben. Ennek oka a kognitív diszsonancia csökkentése. Ez azt jelenti, hogy ha a döntés címzettje legitimációt ad az alkalmazott jogi normáknak, a hatása nem marad el. Ilyen esetekben a tárgyalások magasabb száma növeli a jogtudatosságot.);⁵⁸
  7. *Hatást gyakorol a szakmai közönségre*, a jogi társadalomra. (A szakmai hallgatóság magában foglalja az összes magasabb szintű bíróságot, beleértve az Alkotmánybíróságot is. Az indokolási kötelezettség gondoskodik arról, hogy ezeknek a bíróságoknak minden fontos információ rendelkezésükre álljon, de ne legyenek elárasztva minden részlettel. Ez a funkció a precedensjoggal bíró jogrendszerekben még fontosabb, hiszen a korábbi ügyek nyitott vagy rejtett törvényi erővel bírnak. Ezzel együtt van egy szakmai hallgatóság, mint a jogi szakma képviselői. Ez hangsúlyosabb a némethez hasonló jogrendszerekben, ahol a jogi oktatás és gyakorlat szorosan összefonódik. A német bíróságokon sosem tudhatják, hogy döntéseik meg fogják-e jelenni és értekeznek-e róluk a szakmai lapokban. Ez egyfajta pluszkontroll, amely az indokolás tudományos alkotóelemein keresztül jelenik meg – minél magasabb szintű a bíróság, annál inkább. Ehhez kapcsolódik a 8. cél.);⁵⁹

8. *Hatást gyakorol a médiára*. (Nem csak a szakmai közönség figyel fel a bírói döntésekre. A nagy publikum is. Különösen akkor, amikor a médiát érdekli az ügy. De vannak szűkebb körű érdeklődők is, így például a bizonyos érdekeket védő szervezeteket érdekelheti egy meghatározott ügycsoport, vagy egy véletlenszerű látogatót is érdekelhet egy nyilvános bírósági tárgyalás. Ezekben az esetekben az indokolás célja, hogy a bírósági szervezetrendszer legitimációval ruházza fel és növelje a helyes működésére vetett bizalmat. Az indokolás hozzájárul a társadalmi értékek kifejezéséhez, melyeket a jogszabályok zárnak magukba);⁶⁰
9. *Evolúciós jellegű célja a fejlődés*. (Az adott ügy megoldásával a jogrendszer megtanulja hogyan kell finomítani, bizonyos esetekben pedig megváltoztatni az alkalmazandó szabályokat. A jogász szakmai diskurzusnak megfelelő eredmény indokolásával az egyéni döntés a jogi kirakós egyik darabjává válik.).⁶¹

2.3. Az indokolás közlésének módja

A hatályos Be. az ügydöntő határozat kategóriájába az ítéletet és az ügydöntő végzést sorolja.⁶² Általános elvárás, hogy az ügydöntő határozatnak szakmailag színvonalasnak, egyben közérthetőnek és az ügy jellegével arányos terjedelműnek kell lennie. A Be. miniszteri indokolása is kiemeli annak jelentőségét, hogy az „*áttekinthető, szabatos szerkesztésű, tartalmában precíz és egyértelmű legyen*”. Ezért írja elő a Be. részletesen az ügydöntő határozat tartalmi elemeit, de a bírósági eljárás általános szabályára is figyelemmel kell lenni a határozatok szerkesztése során. Mindezek alapján az ügydöntő határozat bevezető, rendelkező, jogorvoslati részekre, indokolásra és záró részre tagolódik.⁶³

„A bíróság a megismerési folyamat (a tárgyalás) végén a törvény értelmében köteles összefoglalni és kinyilvánítani azt, hogy *megismerő tevékenysége milyen eredménnyel járt*, mit ismert meg és mit miért tekint a múltra vonatkozó igaz ismeretnek.”⁶⁴ E kinyilvánítás – azaz az ügydöntő határozat közlése – két esetkört takar: a *tárgyaláson* történő ítélethirdetést és a *kézbesítés* útján történő írásbeli közlést.⁶⁵

60 ENGEL: i. m. 7.

61 ENGEL: i. m. 7.

62 Hatályos Be. 449. § (2) bekezdés.

63 Hatályos Be. 451. § (1)–(6) bekezdés.

64 BÓCZ ENDRE: „*Megismerés és „bizonyítás” a büntető eljárásban*. In: Emlékkönyv dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. (Szerk.: TÓTH KÁROLY) Szeged, JATE, 1992. 85. [elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/6709/1/juridpol_041_083-096.pdf (2019.04.24.)]

65 HERKE CSONGOR – FENYVESI CSABA – TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2014. 313.

56 ENGEL: i. m. 5.; Lásd még: SCHAUER, FREDERICK: *Giving reasons*. Stanford Law Review, 1995. 47. sz. 658. <https://pdfs.semanticscholar.org/7e3d/aef2920ea266c041e9f41ecc11845f71ef91.pdf> (2019. 04. 24.)

57 ENGEL: i. m. 6.

58 ENGEL: i. m. 6.

59 ENGEL: i. m. 6.

Az eljárás résztvevője számára mindkét esetben a határozat indokolás része garantálja a tisztességes bírósági eljárás követelményein belül a hatékony jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét. Amennyiben a fél nem ismeri a döntéshez vezető okokat, érveket, nem tudja azt sem, hogy mi az a jogsértő mozzanat az ítéletben, amellyel szemben jogorvoslattal kíván élni.⁶⁶ Éppen ezért a döntés olyan magyarázatát kell közvetíteni az eljárás résztvevője felé, amely világos és érthető. Ilyen szempontból talán a szóbeli indokolás hangsúlyosabb, ugyanis szóban könnyebb a terhelt személyére szabottan elmagyarázni az adott döntés indokait.

A szóbeli indokolás jelentőségét erősíti, hogy a hatályos Be. újításai között szereplő korlátozott fellebbezési jog kiterjesztésével, a felülbírálat terjedelmének korlátozásával, valamint az egyszerűsített (könnyített) eljárási formákkal a jogalkotó szükségesnek találta az ügydöntő határozat írásba foglalási kötelezettségeinek enyhítését is. Vannak olyan esetek, amikor csak a fellebbezéssel támadott ítéleti rendelkezéseket kell indokolással ellátni. Ilyen, amikor a fellebbezés kizárólag a büntetésre, intézkedésre vonatkozó rendelkezés, vagy csak egyes bűncselekmények ellen irányul, valamint bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására alapított ítélet esetén, ha fellebbezést jelentettek be a büntetésre vagy intézkedésre vonatkozó rendelkezés ellen, illetve járulékos kérdésre. Idetartozik még az egyes vádlottakra bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására alapított ítélet esetén, ha fellebbezést jelentettek be a büntetésre vagy intézkedésre vonatkozó rendelkezés ellen, illetve járulékos kérdésre. A rövidített indokolásban elegendő rögzíteni a vádra történő utalást, a személyi körülményeket, a tényállást, minősítést, valamint az alkalmazott jogszabályokat. Továbbá, ha a bíróság a büntetés kiszabásakor enyhítő körülményként figyelembe vette a büntetőeljárás elhúzódását, akkor az arra való utalást.

Azonban azt a Kúria is kimondta, hogy *a határozat indokolásának az anyagi jogi szempontból releváns tényeket a röviden indokolt határozatban is maradéktalanul tartalmaznia kell.*⁶⁷ Ellenkező esetben nem lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a cselekmény minősítése, ezáltal a kiszabott büntetés törvényes-e.⁶⁸ Meg kell találni az egyensúlyt azzal az elvárással, hogy a rövidített ítélet tényállásánál is a lényegre törő, közérthető megfogalmazásra kell törekedni.⁶⁹

A közérthetőség megvalósulásának azonban nemcsak a világos, egyszerű szöveg a feltétele, hanem az is, hogy a

címzett megértse, amit tartalmaz a határozat. E követelmény rövidített indokolás esetén korlátozottan érvényesül. Ugyanis ilyenkor a kötelező tartalmi elemeken túlmenően elegendő a jogszabályhelyek felsorolása, továbbá az indokolás nem tartalmazza azon bizonyítékok megjelölését, amelyekre a bíróság a döntését alapozta, valamint annak indokolását, hogy a tényállás megállapításánál milyen bizonyítékokat és miért vagy miért nem fogadott el. Ez annyit tesz, hogy a hatékonyság, célszerűség követelménye a bírói mérlegelés címzettel való közlésének követelményét felülírja. Ugyanis, ha a vádlottak elfogadták a bíróság döntését, a törvény úgy tekinti, hogy megelégedtek a bíróság által megállapított, a valamennyi döntés alapját képező tényállással, így az egyes tények megállapítására vezető bizonyítékértékelő és -mérlegelő tevékenységet már nem szükséges írásban rögzíteni.⁷⁰

Ha elfogadjuk, hogy a közérthető megfogalmazás három fő követelménye, hogy a célközönség:

- A) *meg tudja találni, amire szüksége van,*
- B) *megérti, amit talált,*
- C) *fel tudja használni az információt a saját igényeinek kielégítésére*⁷¹,

akkor a fent említett egyszerűbb indokolással, világos és érthető megfogalmazással a hangsúly az első pontra helyeződik a határozat minél teljesebb megértésével szemben. Ezt támasztja alá az is, hogy a régi Be. szerint az indokolásnak a bizonyítékok „számbavételét és értékelését” kellett tartalmaznia, amely a bizonyítékok teljes körű összevetését, tartalmi értékelését jelentette, elmulasztása pedig abszolút hatályon kívül helyezési okot jelentett. A hatályos Be. szerint csak azon bizonyítékokat kell megjelölni, amelyekre a bíróság a döntését alapozta, annak pedig csak rövid indokolását kell adni, hogy a bíróság a tényállás megállapításánál milyen bizonyítékokat és miért vagy miért nem fogadott el. Az mindenképp a közérthetőséget szolgálja, hogy a Be. miniszteri indokolása szerint a bizonyítékok perkivonatszerű megisméltése kerülendő. Változást jelent, hogy a hatályos Be. szerint az indokolási kötelezettség megsértése már nem abszolút, hanem csak relatív hatályon kívül helyezési okot eredményez, tehát mérlegelésre ad lehetőséget, ha a Be. 609. § (2) bekezdés d) pontjában megjelölt kérdésekhez kapcsolódó tény- vagy jogkérdésben az oly mértékben hiányos, hogy nem állapítható meg, hogy a bíróság mire alapította döntését.⁷² Ez azt jelenti, hogy az indokolási hiányosság lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, illetve a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, illetve a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására

66 5/2019. (III. 11.) AB határozat.

67 Kúria Bfv. I. 1.113/2017.

68 BH 2016. 238.

69 6. sz. melléklet BELEGI JÓZSEF: *A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye a „határozatszerkesztés” tárgyában 2014. évben végzett elemzés megállapításairól című művéhez: Az elsőfokú büntető ügydöntő határozatok szerkesztésének elvei és gyakorlata.* https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/6_melleklet.pdf (2019.04.14.)

70 DEMETER ZSUSZANNA: *Kommentár A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.* (Főszerkesztő: POLT PÉTER) Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. (Elérhető: www.uj.jogtar.hu)

71 <https://vilagosbeszed.hu/> (2019.05.15.)

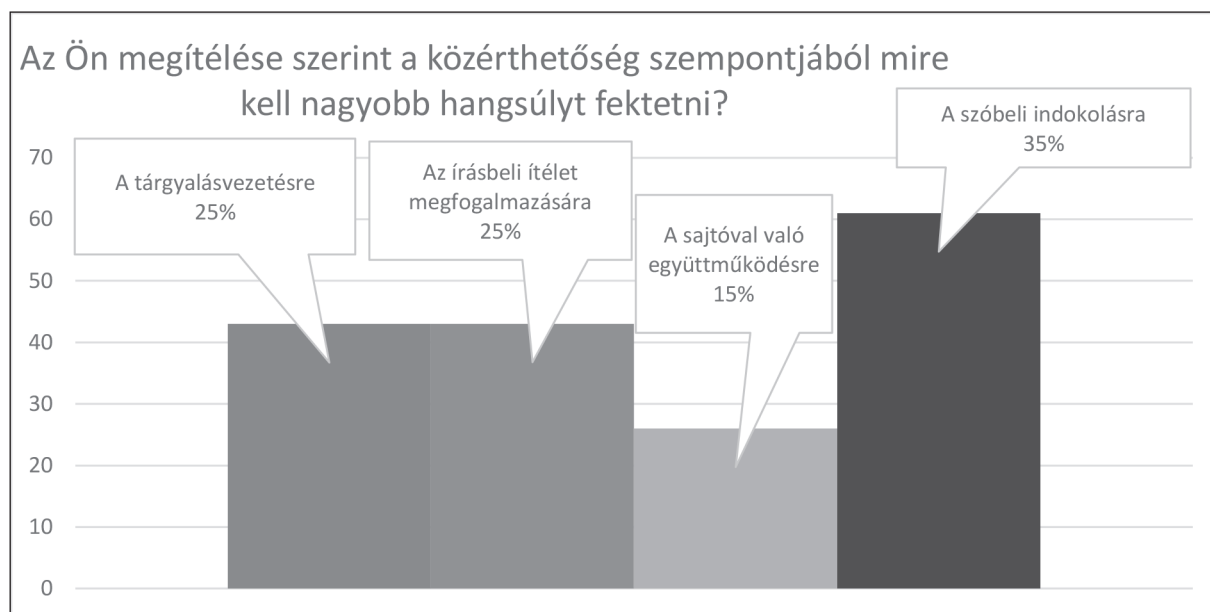
72 Hatályos Be. 609. § (2) bekezdés d) pont.

Tanulmány

és a másodfokú eljárásban nincs lehetőség az orvoslásukra. Ebben az esetben ugyanis az elsőfokú ítélet felülbírálatra alkalmatlan.⁷³

Alátámasztja ezeket a gondolatokat a kérdőíves felmérés adatelemzése is. A bírák feladata e témakörben az volt, hogy állítsanak fel egy fontossági sorrendet, hogy mire kell nagyobb hangsúlyt fektetni a közérthetőség szempontjából: a tárgyalásvezetésre, az írásbeli ítélet megfogalmazására, az ítélet szóbeli indokolására vagy a sajtóval

való együttműködésre (itt a válaszok közül több is megjelenhetett egy sorban). A szóbeli indokolást a válaszadók 65%-a szerepeltette első helyen és csak 5%-a rangsorolta az utolsó helyre, míg a sajtóval való együttműködést a közérthetőség szempontjából a bírák több mint fele (55%) tartotta a legkevésbé fontosnak. A tárgyalásvezetésnél volt a legnagyobb a szórás, viszont a többi címzethez viszonyítva az írásbeli ítélettel azonos fontossági sorrendben szerepel.⁷⁴

3. ábra

III. Összegzés

A kérdőíves felmérés eredményeként megállapítható, hogy a bírák 86%-a úgy gondolja, hogy a közérthetőség erősíti a közbizalmat.⁷⁵ Sokan írták le szövegesen is, hogy ez alatt azt értik, hogy „csak azt tudom elfogadni, amit értek”. Ez azt jelenti, hogy a bírák többsége a közérthetőség legitimációs funkcióját tartja szem előtt, amikor tárgyalást vezet, vagy éppen ítéletet hirdet, indokolással látja el a döntését. Érdekes, hogy a közérthetőség és a sajtóval való együttműködés közötti összefüggést a bírák 19%-a nem tartja jelentősnek, pedig 79%-uk felismerte, hogy az ítéletre vonatkozó világos tájékoztatás és annak a nyilvánosság felé történő közérthető közvetítése erősíti a közbi-

zalmat. A kérdőívekben arra is irányult kérdés, hogy az adott bíróságon elérhető-e a közérthetőséget szolgáló képzés. A bírák 52%-a szerint bíróságukon nincs olyan képzés, amely a közérthetőséget hivatott elősegíteni, 38%-uk szerint szükség lenne ilyen képzésre.

A 2017-et a közérthetőség évének nyilvánítani egy kiváló kezdeményezés volt és mindenképpen felhívta a figyelmet a büntetőeljárás során előforduló kommunikáció sikerének jelentőségére, de ez még kevés a kívánt hatás eléréséhez. Amennyiben van rá igény, mindenképpen érdemes foglalkozni a további képzéssel. Természetesen ezt nem kizárólag a bíróságon belüli kommunikációra kell érteni, ugyanis a közbizalom minél teljesebb erősítése érdekében a rendőrség, ügyészség, de akár az ügyvédek képzésébe is beépíthető lenne a közérthető kommunikáció jelentőségére történő figyelemfelhívás. Érdekes lenne az ügyfeleket is megkérdezni, hogy ők mit gondolnak a közérthetőségről. Különösen abból a szempontból, hogy a válaszok alapján a bírák szerint nagyon ritkán, esetenként, tízévente egyszer vagy soha nem fordult még elő, hogy a vádlott ne értette volna a vádat, határozatot vagy az indokolást.

73 ELEK BALÁZS: *Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez.* (Főszerkesztő: POLT PÉTER) Wolters Kluwer Hungary Kft., Budapest, 2019. (Elérhető: www.uj.jogtar.hu)

74 Ld. 22. lábjegyzet.

75 Ld. 22. lábjegyzet.

Liber Ádám, LL.M. (Suffolk University), ügyvéd (Budapest)
Berczki Tamás, CIPP/E, ügyvéd (Budapest)

Közreműködők adatvédelmi jogállása

Az adatkezelő és az adatfeldolgozó fogalmának alkalmazása és az adatkezelésben közreműködő személyek adatvédelmi szempontú helyes minősítése az adatvédelmi jogszabályok alkalmazásának kiemelkedő jelentőségű, kritikus pontja, ami alapvetően befolyásolja a személyes adatok kezelését végző személyek adatvédelmi elszámoltathatósági kötelezettségeit, illetve az érintettek jogait.

A gyakorlatban az adatkezelő, illetve az adatfeldolgozó fogalmának konkrét helyzetekben történő alkalmazása jelentősen bonyolultabbá vált, mivel a technológiai fejlődés, az adatkezelési tevékenységek informatikai „közművesítése” (lásd különböző felhőszolgáltatásokat), a szervezeti differenciálódás, szakosodás, illetve a multinacionális szolgáltatók határon átnyúló működése felülírta a vegytiszta elméleti koncepciókat és megnehezíti az adatkezelő és adatfeldolgozó fogalmak egyértelmű alkalmazását. Ezen változások fényében, illetve figyelemmel az EU általános adatvédelmi rendelete¹ (GDPR) alkalmazandóvá válására, és az EU Bíróság közös adatkezelés koncepciójával kapcsolatos újabb gyakorlatára² a 29. cikk szerinti munkacsoport³ tíz éve kibocsátott, adatkezelő és adatfeldolgozó fogalmáról szóló 1/2010-es számú állásfoglalása⁴ (WP 169) is frissítésre szorult.

1 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet); Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 119/1.

2 Vö. Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein v Wirtschaftsakademie Schleswig-Holstein GmbH (C-210/16) ügy, Tietosuojaavaltutettu v Jehovan todistajat (C-25/17) és FashionID GmbH & Co. KG v Verbraucherzentrale NRW eV (C-40/17).

3 Ez a munkacsoport a 95/46/EK irányelv 29. cikke alapján jött létre. A munkacsoport adatvédelemmel, valamint a magánélet védelmével foglalkozó független európai tanácsadó szerv volt, szerepét az általános adatvédelmi rendelet alkalmazandóvá válásával az Európai Adatvédelmi Testület vette át.

4 29. cikk szerinti adatvédelmi munkacsoport 1/2010. számú véleménye (WP 169) az „adatkezelő” és az „adatfeldolgozó” fogalmáról, 2010. feb-

1. Az adatkezelő azonosításának célja

A 29. cikk szerinti munkacsoport WP167 számú véleménye kimerítően tárgyalja azon szempontokat, amelyek alapján az egyes magánjogi vagy közjogi jogviszonyokhoz tapadó adatvédelmi jogviszonyokban meghatározható az adatkezelő személye. A WP169 vélemény is kiemeli, hogy az adatkezelői minőséget meghatározó fogalmi elemeket pragmatikusan szükséges vizsgálni. Ehhez szükséges ismerni az önálló magánjogi vagy közjogi jogviszonyban részt vevő felek magatartásait és a velük szemben telepített felelősségeket és feladatokat. Az adatvédelmi jogviszony fogalmilag minden egyes esetben legalább egy adatkezelő és egy adatalany között jön létre. Az adatkezelői minőség megállapításához pedig szükséges a) az adatkezelő jogalanyisága, b) annak a ténye, hogy ezen személy önállóan vagy másokkal közösen c) meghatározza d) az adatkezelés céljait és eszközeit.

Az adatkezelő és adatfeldolgozó meghatározásának jogalkotói célja egyrészt, hogy telepítse az adatvédelmi jogszabályok betartásáért való felelősséget. Ez a GDPR alkalmazandóvá válásával annyiban változott, hogy az adatkezelő mellett az adatfeldolgozó is szankcionálhatóvá, illetve elszámoltathatóvá vált a rá vonatkozó adatvédelmi kötelezettségek betartásáért („processor obligations vagy „adatfeldolgozói kötelezettségek”)⁵. Lényeges rögzíteni, hogy az adatkezelő és az adatfeldolgozó azonosítása, kijelölése és az ezzel kapcsolatos kötelezettségek telepítése nem a felek szabad megállapodásának tárgya, hanem az adatvédelmi jogszabályok közjogi jellegét figyelembe véve a felek tényleges tevékenységét szükséges ehhez figyelembe venni.⁶ Másrészt jogalkotói cél, hogy a bo-

ruár 29., https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp169_en.pdf, lehívás: 2019.07.22

5 Vö. GDPR 58. cikk (1) és a 82. cikk (2) bekezdését.

6 Vö. WP 169., 9. oldal.

Szemle

nyolult adatkezelési, több szolgáltatót magában foglaló láncolati struktúrák és kiszervezések ne puhíthassák fel, illetve ne csökkenthessék az ilyen adatkezelésben részt vevők adatvédelmi kötelezettségeit, illetve az érintettek vevők elszámoltathatóságát, és az érintettek magas szintű védelmét.⁷ Magasabb kockázatot jelent az érintett jogaira és szabadságaira nézve, ha több szervezet vagy személy, mint adatkezelők, illetve adatfeldolgozók láncolata vesz részt az adatkezelésben és ez a magasabb kockázati szint szigorúbb felelősségi elvárásokat indukál az adatkezelésben közreműködőkkel szemben. Megjegyzendő az is, hogy ez a szigorúbb felelősségi alakzat volt az egyik szabályozási indoka a közös adatkezelésre vonatkozó rendelkezések bevezetésének⁸.

2. Közreműködők igénybevételének szabályozása

Az adatkezelői és adatfeldolgozói pozíció mellett a GDPR fogalmi rendszerében létezik egy *harmadik* státusz: a *közreműködő*⁹. Az adatkezelő döntése, hogy közreműködő útján oldja-e meg a személyes adatok kezelését. A GDPR szabályozza azokat az eseteket, ha akár adatkezelő, adatfeldolgozó vagy további adatfeldolgozó kerül bevonásra az adatkezelésbe. Ezt meghaladóan a GDPR privilegizált szabályokat alkalmaz, ha az adatkezelési műveleteket munkavállalók, vagy az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó tevékenységi körében eljáró, azok közvetlen felügyelete alatt álló, adatkezelésre felhatalmazott személyek végzik, ezért ilyen személyek férnek hozzá a személyes adatokhoz. Utóbbi esetben – a jelenlegi rugalmas foglalkoztatási formákat figyelembe véve – számos eset előfordulhat, mint a vállalkozás, megbízás vagy a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás, a „secondment”, amikor a munkavállalót átmenetileg a *munkaszerződéstől eltérően*¹⁰, más munkáltatónál (adatkezelőnél vagy adatfeldolgozónál) foglalkoztatják. Ugyanaz a jogalany egyidejűleg lehet adatkezelő bizonyos adatkezelési műveletekre vonatkozóan és adatfeldolgozó más műveleteket illetően, azonban az adatkezelői vagy adatfeldolgozói minőséget a konkrét adatokra vagy műveletekre tekintettel kell értékelni.¹¹

7 Vö. WP 169., 27. oldal.

8 Vö. GDPR 26. cikk.

9 Vö. GDPR 28. cikk (3) bekezdés (b) pontját, 29. cikkét és 32. cikk (4) bekezdését.

10 Ld. Munka Törvénykönyve 53. § (1)–(2) bekezdését, ami az ilyen foglalkoztatás időbeli korlátait is korlátozza naptári évenként összesen a negyvennégy beosztás szerinti munkanapra vagy háromszázötvenkét órára.

11 Ld. WP 169, 25. oldal.

Megjegyzendő, hogy a közreműködőt ténylegesen foglalkoztató szervezet a számára közreműködőként eljáró természetes személy személyes adatai – jellemzően HR célú adatok – kezelésének vonatkozásában jogszabály erejénél fogva *adatkezelőként* jár el. A közreműködők igénybevételével kapcsolatos kérdések elsősorban a közreműködőnek az operatív tevékenysége során hozzáférhető személyes adatok kezelésével kapcsolatban merülnek fel. Ezen adatkezelésekhez – a közreműködő adatvédelmi státuszát figyelembe véve – eltérő adatvédelmi kötelezettségek társulnak.

Ennek megfelelően megkülönböztethetjük a „*sui generis*”, adatvédelmileg szabályozott jogállású, felügyelet nélkül vagy minimális felügyelet és ellenőrzés (audit) lehetősége mellett eljáró közreműködőket, illetve azokat, akik egy adatkezelő vagy adatfeldolgozó szervezet alkalmazásában, így munkavállalóként, vagy közvetlen szervezeti irányítás mellett látják el az adatkezelési feladatokat és akiknek tevékenysége és eljárása ezért *közvetlenül betudható* az adatokat kezelő szervezet részére.

3. Sui generis jogállású közreműködők igénybevétele

Amennyiben a személyes adatok kezelése olyan más személy igénybevételével történik, amely nem a szervezet közvetlen irányítása és felügyelete mellett jár el, akkor az ilyen személy (i) önálló adatkezelőnek, (ii) közös adatkezelőnek, (iii) adatfeldolgozónak vagy (iv) további adatfeldolgozónak minősülhet.

Az adatkezelő maga vagy másokkal együtt *közösen* (közös adatkezelőként) határozza meg az adatkezelés célját és eszközeit. Az ilyen személy jellemzően rugalmasan dönthet a munkaidejéről, a munkavégzési helyről és igénybe vett eszközökről is. Az önálló adatkezelő közreműködőt igénybe vevő szervezet köteles megfelelő, a GDPR 6. cikke szerinti adatkezelési jogalapot biztosítani, ha az önálló adatkezelő közreműködő, mint *harmadik fél*¹² részére hozzáférést ad a szervezet kezelésében levő személyes adatokhoz (pl. az adatkezelő és az adatalany között fennálló szerződés teljesítése – külön érdekesség, hogy célszerű vizsgálni ebben az esetben a közreműködő, mint teljesítési segéd jogállását is). Az önálló adatkezelő közreműködőnek és az igénybe vevő szervezetnek egyaránt az igénybevételt illetően az érintettek irányába el kell tennie a GDPR 12–14. cikk szerinti tájékoztatási kötelezettségüknek.

12 „harmadik fél”: az a természetes vagy jogi személy, közhatalmi szerv, ügynökség vagy bármely egyéb szerv, amely nem azonos az érintettel, az adatkezelővel, az adatfeldolgozóval vagy azokkal a személyekkel, akik az adatkezelő vagy adatfeldolgozó közvetlen irányítása alatt a személyes adatok kezelésére felhatalmazást kaptak

Ha az adatkezelő szervezet és a közreműködő közös adatkezelőknek minősülnek¹³, úgy az esetükben ezek a kötelezettségek szintén fennállnak, azonban a közös adatkezelőknek jogszabály erejénél fogva meg kell állapodnia arról, hogy miként osztják meg a GDPR szerinti kötelezettségek teljesítéséért fennálló, különösen az érintett jogainak gyakorlásával és a 13. és a 14. cikkben említett információk rendelkezésre bocsátásával kapcsolatos feladataikat. Ezen megállapodás lényegét – az adatkezelésről szóló tájékoztatásuk részeként – fel kell tárniuk az érintett részére.¹⁴

Adatfeldolgozó közreműködő esetében a GDPR 28. cikkével összhangban kötelező az adatfeldolgozói szerződés meghatározott tartalommal történő megkötése, amelytől a közreműködőt igénybe vevő felek nem jogosultak megállapodás alapján eltérni, a jogszabályi rendelkezéseket (pl. auditjogot) kiüresíteni vagy további korlátozó feltételekhez kötni¹⁵. Adatfeldolgozó közreműködő igénybevétele esetén az adatkezelő felel az adatkezelési jogalap biztosításáért, mivel ennek hiányában nem jogosult adatfeldolgozót igénybe venni.

Így, ha az adatkezelő és az adatfeldolgozó közreműködő nem tudnak az adatfeldolgozói szerződés tekintetében megállapodásra jutni, úgy az adatkezelő a GDPR 28. cikke szerinti privilegizált feltételekkel jogszerűen nem adhat hozzáférést a kezelt személyes adatokhoz az adatfeldolgozó közreműködő részére, mivel a hozzáférés jogalapjának biztosításáért végső esetben az adatkezelő tartozik felelősséggel.¹⁶

A további adatfeldolgozó közreműködő igénybevétele az adatkezelő előzetesen írásban tett eseti vagy általános felhatalmazása alapján történhet meg. Utóbbi esetben az adatfeldolgozó köteles tájékoztatni az adatkezelőt minden olyan tervezett változásról, amely további adatfeldolgozók igénybevétele vagy azok cseréjét érinti, ezzel biztosítva lehetőséget az adatkezelőnek arra, hogy ezekkel a változtatásokkal szemben kifogást emeljen.¹⁷ Erre a további adatfel-

dolgozó közreműködőre is ugyanazokat az adatvédelmi kötelezettségeket kell telepíteni, mint amelyek az alap adatfeldolgozói szerződésben szerepelnek. A további adatfeldolgozó adatvédelmi kötelezettségeiért azt őt megbízó adatfeldolgozó tartozik teljes felelősséggel.¹⁸

4. Alkalmazottak és közvetlen irányítás alatt álló egyéb közreműködők igénybevétele

A GDPR privilegizált feltételekkel szabályozza azt az esetet, ha munkaviszonyban vagy hasonló jogviszonyban álló alkalmazottak vagy olyan személyek közreműködésével kerül sor a személyes adatok kezelésére, akik az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó közvetlen felügyelete alatt állnak. Az ilyen személyek nem a GDPR szerinti „harmadik fél”-nek fog minősülni, hanem magatartásuk jogszabály erejénél fogva közvetlenül a munkáltató szervezetnek, mint adatkezelőnek vagy adatfeldolgozónak lesz betudható.

Az ilyen, közvetlen irányítás alatt álló közreműködők igénybevétele esetében szintén bizonyos feltételeket ír elő a GDPR, mivel a szervezetnek biztosítania kell azt, hogy a közvetlen irányítás alatt álló közreműködőként a személyes adatok kezelésére feljogosított személyek titoktartási kötelezettséget vállaljanak vagy jogszabályon alapuló megfelelő titoktartási kötelezettség alatt álljanak.¹⁹ Az adatfeldolgozó és bármely, az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező személy ezeket az adatokat kizárólag az adatkezelő utasításának megfelelően kezelheti, kivéve, ha az ettől való eltérésre őt uniós vagy tagállami jog kötelezi.²⁰ Ezt meghaladóan az adatkezelőnek és az adatfeldolgozónak is intézkedéseket kell hoznia annak biztosítására, hogy az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó irányítása alatt eljáró, a személyes adatokhoz hozzáféréssel rendelkező természetes személyek kizárólag az adatkezelő utasításának megfelelően kezelhessék az említett adatokat, kivéve, ha az ettől való eltérésre uniós vagy tagállami jog kötelezi őket.²¹

Az adatkezelő vagy az adatfeldolgozó felelősségi körében, azok közvetlen felügyelete, irányítása alatt „privilegizált” módon férhetnek hozzá személyes adatokhoz:

a) *szűkebb értelemben* azon személyek, akik a Munka Törvénykönyve hatálya alatt munkaviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében, a munkáltató utasítása alapján látják el a tevékenységüket; ebbe

13 A német adatvédelmi hatóságok grémiuma, a DSK kifejtett álláspontja a közös adatkezelésről szóló állásfoglalásában, hogy a GDPR alapján közös adatkezelők egymás között is címzettnek (lásd GDPR 4. cikk 9. pont) minősülnek, ezért az egymás közötti adattovábbításokra is külön-külön jogalapot kell azonosítani és az érintett felé a tájékoztatási kötelezettségeknek is eleget kell tenni. A közös adatkezelésnek ezáltal nincs privilegizáló hatása, azaz a közös adatkezelők nem kezelhetők az „adatkezelés belső körébe” tartozó személyekként. Lásd DSK, Kurzpapier Nr. 16 Gemeinsam für die Verarbeitung Verantwortliche, Art. 26 DSGVO; 2018.03.19; Link: https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_16.pdf; lehvás: 2019.07.22

14 Vö. GDPR 26. cikk.

15 A bajor adatvédelmi biztos álláspontja, hogy az audit jog gyakorlása nem köthető ellenérték megfizetéséhez; lásd Aktuelle Kurz-Information 6: Keine gesonderte Entgeltspflicht für Kontrollen bei der Auftragsverarbeitung; <https://www.datenschutz-bayern.de/datenschutzreform2018/aki06.html>; lehvás: 2019.07.22.

16 Vö. a bajor adatvédelmi hatóság 2017/2018-as éves jelentésének 41. oldalát, amely ezt megerősítette. https://www.lda.bayern.de/media/baylda_report_08.pdf; Lehvás: 2019.07.22.

17 Vö. GDPR 28. cikk (2) bekezdése.

18 Vö. GDPR 28. cikk (4) bekezdése.

19 Az adatfeldolgozóra vonatkozóan lásd GDPR 28. cikk (3) bekezdés (b) pontját.

20 Vö. GDPR 29. cikk.

21 Vö. GDPR 32. cikk (4) bekezdése.

Szemle

a személyi körbe tartoznak továbbá azon természetes személyek, akik munkaviszonyhoz hasonló szolgálati jogviszony keretében végzik a tevékenységüket;

b) *tágabb értelemben* minden olyan személy, aki jogviszonytól függetlenül vállalkozás vagy megbízás keretében látja el a tevékenységét, mint a gazdasági társaság megbízásában eljáró vezető tisztségviselője vagy felügyelőbizottsági tagsági tevékenység ellátására irányuló jogviszonyban ellátó személy és az egyéni vállalkozás; továbbá ebbe a körbe tartozhatnak a tevékenységüket tanácsadóként vagy szellemi szabadfoglalkozásuként eljáró személyek is.²²

Ezen szűkebb és tágabb értelemben, közvetlen irányítás alatt álló közreműködőként tekintett személyek az „adatkezelés belső körébe” tartozónak minősülnek, és rájuk a „harmadik fél”-re²³ irányadó jogszabályi rendelkezések nem vonatkoznak. Nem szükséges, hogy a munkavégzést ellátó természetes személy közvetlen jogviszonyban álljon az adatkezelővel vagy adatfeldolgozóval²⁴, azonban a jogszabályi rendelkezéseket figyelembe véve ezen személynek is az adatkezelő vagy adatfeldolgozó közvetlen felügyelete és utasítása alapján szükséges ellátnia a tevékenységét. Ez az általános utasítási jog vonatkozhat az adatkezelés bármely elemére, így adatkezelés tárgyára, időtartamára, jellegére és céljára, a személyes adatok típusára, az érintettek kategóriára is. A felügyeletnek pedig igazolhatóan ténylegesnek és közvetlennek kell lennie, azaz nem alapulhat pusztán hallgatólagos magatartáson.²⁵

5. Elhatárolási kérdések

A rugalmas foglalkoztatási formák lehetőségeit figyelembe véve, komplex kérdéseket vethet fel a közreműködők minősítése, amelyből következően akár a munkaszervezéssel kapcsolatos szempontok is lényegesek, illetve adatvédelmi szempontból relevánsak lehetnek. Ennek fényében a közreműködők minősítésének alábbi jellemző gyakorlati eseteit lehet elkülöníteni:

a) A közreműködő az adatkezelő vagy adatfeldolgozó szervezet *munkavállalója*, illetve közjogi szervezet munkáltatóval szolgálati viszonyban áll és a munkáltatót jogszabály erejénél fogva tág körű utasítási jog illeti meg, ami a munkavégzés bármely elemét érintheti.

b) Azon közreműködő státusza – a konkrét jogviszonytól függetlenül – adatvédelmi jogi szempontból a

munkavállalóhoz, alkalmazottakhoz hasonlóan kezelendő akkor, ha a közreműködő személy munkavégzési helye és munkaideje rögzített, a megbízó szervezet a közreműködő számára a munkaeszközöket is rendelkezésre bocsátja, IT-rendszereihez hozzáférést ad, illetve a szervezet belső utasításainak, szabályzatainak betartására kötelezi, és a közreműködő *függőségi viszonyban* látja el a tevékenységét;

c) A közreműködő nem lesz „alkalmazott”, azonban a GDPR 29. cikke hatálya alá tartozó, irányítás alatt eljáró személynek minősülhet, akinek a tevékenysége az őt alkalmazó szervezetnek betudható, ha a közreműködő a munkavégzési hely és munkaidő szempontjából rugalmasságot élvez, esetleg saját munkaeszközökkel is rendelkezik, azonban a megbízó szervezet oly módon gyakorol *közvetlen felügyeletet* közreműködő tevékenysége felett, hogy akár a közreműködő munkájának, akár fejlesztési fázisába is betekintéssel, illetve az ilyen munkához kötődő utasítási és közvetlen felügyeleti joggal rendelkezik.²⁶ A „független” közreműködővel olyan szerződést szükséges kötni, amely megfelelő adatvédelmi titoktartási kötelezettséget is rögzít, illetve a szerződésnek annak vállalását kell tartalmaznia, hogy a személyes adatok kezelését az adatkezelő utasításának megfelelően végzi²⁷, illetve a szerződésnek annak vállalását kell tartalmaznia, hogy a személyes adatok kezelését az adatkezelő utasításának megfelelően végzi.

d) Ha a közreműködő számára az adatkezelés céljai és eszközei előre meghatározottak, és a számára konkrétan meghatározott feladatokat, egyértelmű utasítások mellett és az azokból következő korlátozott mérlegelési joggal, de jellemzően konkrét felügyelet nélkül, eseti ellenőrzés (auditjog) mellett látja el, akkor a tevékenység természetét is figyelembe véve *adatfeldolgozónak* minősíthető. Ide többek között az IT-szolgáltatók, rendszeradminisztrátorok, karbantartási szolgáltatást végzők vagy könyvelési és bérszámfejtési szolgáltatást végzők tartozhatnak, ha ezek a személyek nem munkaviszony keretében járnak el.

e) A közreműködő az adatvédelmi jogviszony részleteitől függően önálló vagy közös adatkezelőnek tekinthető, ha a közreműködő maga határozza meg az adatkezelés célját és eszközeit, mert a munkavégzési helye és munkaideje nem rögzített, illetve a részére adott utasítások is jellemzően általánosak. Megjegyzendő, hogy külön, önállójogalap szükséges az önálló vagy közös adatkezelőnek minősülő

22 Vö. PETRI, in: SIMITIS–HORNUNG–SPIECKER, *Datenschutzrecht: DSGVO mit BDSG; Großkommentar* – Art. 29 DS-GVO, 9. pont.

23 Vö. GDPR 4. cikk 10. pont.

24 Vö. PETRI, in: SIMITIS–HORNUNG–SPIECKER, *Datenschutzrecht: DSGVO mit BDSG; Großkommentar*; Art. 29 DS-GVO, 10. pont.

25 Vö. PETRI, in: SIMITIS–HORNUNG–SPIECKER, *Datenschutzrecht: DSGVO mit BDSG; Großkommentar*; Art. 29 DS-GVO, 14–15. pontok.

26 Vö. CONRAD, *Freelancer als Auftragsverarbeiter?* – in *Datenschutz und Datensicherheit*, 2019, 135.

27 A GDPR 34. cikk (4) bekezdése kizárólag természetes személyek közreműködőkre vonatkozóan; vö. CONRAD: *Freelancer als Auftragsverarbeiter?* – in *Datenschutz und Datensicherheit*, 2019. *uo.*; illetve Petri a titoktartási kötelezettséget a jogszabályban rögzített utasításhoz köztöttségéből vezeti le; vö. PETRI, in: SIMITIS–HORNUNG–SPIECKER, *Datenschutzrecht: DSGVO mit BDSG; Großkommentar*; Art. 29 DS-GVO, 5. pont.

közreműködő személy igénybevételéhez. Ebbe a közreműködői körbe jellemzően olyan *külső szolgáltatók* (üggyvédek, könyvvizsgálók, orvosok, gyógyszerészek stb.) tartoznak, akik jellemzően törvényi szakmai titoktartási kötelezettség mellett, magas hozzáadott értékkel bíró tevékenység ellátásával, *nagy szakmai önállósággal*²⁸ látják el a tevékenységüket, ezért nem minősíthetők adatfeldolgozóknak²⁹ és a megbízóval közös adatkezelőnek sem³⁰.

28 Ld. az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 6. §-át az ügyvédi függetlenségről.

29 Az angol adatvédelmi hatóság (ICO) adatkezelő és adatfeldolgozó fogalmáról szóló útmutatása szerint nem felel meg az adatvédelmi tisztességségi követelményeknek, ha egy ügyvéd adatfeldolgozói szerződés alapján az ügyfelére hárítja a személyes adatok kezelésével kapcsolatos felelősségét, mivel az ügyfélnek nincs befolyása arra, hogy a saját szakmai szabályai alapján milyen adatokat kezel egy ügyvéd. Ld. *Data controllers and data processors: what the difference is and what the governance implications are*; 2014.; 55. pont; <https://ico.org.uk/media/for-organisations/documents/1546/data-controllers-and-data-processors-dp-guidance.pdf>; lehvás: 2019.07.22.

30 Vö. DSK Kurzpapier Nr. 13 Auftragsverarbeitung, Art. 28 DS-GVO; Anhang B; Dátum: 2018.12.17; https://www.datenschutzkonferenz-online.de/media/kp/dsk_kpnr_13.pdf, lehvás: 2019.07.22; továbbá vö. Magyar Ügyvédi Kamara elnökségének 1/2019. (IV.15.) Szakmai Álláspontja a GDPR tekintetében; I. pontja; https://magyarugyvedikamara.hu/common/file-servlet/document/1403/default/doc_url/1.docx; lehvás: 2019.07.22; ld. LIBER ÁDÁM – BERECZKI

f) Szintén adatkezelőnek minősül a közreműködő, ha a feladatai végzése során olyan személyes adatokat ismer meg, amelyekhez nem jogosult hozzáférni vagy az adatkezelői utasításokat túllépi. Az ilyen, kereteit túllépő közreműködőt „*harmadik félnek*” kell tekinteni, az adatok közlését és kezelésük jogszerűségét illetően ebből a helyzetből eredő minden következménnyel és felelősséggel együtt.³¹

A fent meghatározott tipikus példákhoz képest számos *határeset* létezik a gyakorlatban. Alapvetően az adatkezelés céljának, eszközeinek meghatározottsága, kapcsolódó tevékenység természete, illetve ezen tevékenység végzésével kapcsolatos utasítási jog és a közvetlen felügyelet terjedelme figyelembevételével lehet eldönteni, hogy tevékenysége adatvédelmi szempontból betudható-e az őt irányító személynek, illetve adatvédelmi szempontból ki lesz az elszámoltatható a közreműködő adatkezeléssel kapcsolatos tevékenységért.

TAMÁS: *Adatkezelő vagy adatfeldolgozó-e az ügyvéd* (2018.09.24); <https://www.dataprivacy.hu/?p=1754>; lehvás: 2019.07.22.

31 Vö. WP169. sz. vélemény 26. példáját.

A GDPR MAGYARÁZATA

SZERZŐK: **Jóri András, Soós Andrea Klára, Bártfai Zsolt, Hári Anita**

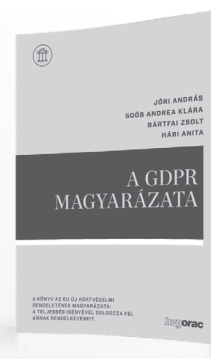
SZERKESZTŐ: **Jóri András**

2018 májusától kell alkalmazni az EU új adatvédelmi rendeletét, amely a nemzeti adatvédelmi jogokat felváltva immár az EU egész területén közvetlenül alkalmazandó joganyag. A szerzők célja e könyvvel az, hogy segítsék az adatkezelőket a GDPR mindennapi alkalmazásában. A kötet a GDPR magyarázata: a teljesség igényével dolgozza fel annak rendelkezéseit, az illetékes EU-testületektől és a nemzeti hatóságtól származó iránymutatásokkal együtt.

A szerzők nagyvállalati implementációs tapasztalattal rendelkeznek, könyvük a piaci szférában működő adatkezelők gyakorlatban felmerülő problémáit tárgyalja.

A kötet szerkesztője Magyarország korábbi adatvédelmi biztosa, Dr. Jóri András, aki több évig volt az EU legfelsőbb adatvédelmi szakértői testületének a tagja, jelenleg ügyvéd. Dr. Soós Andrea Klára ügyvéd másfél évtizedes, multinacionális ügyvédi irodáknál szerzett gyakorlattal rendelkezik, valamint jelentős tapasztalattal adatvédelmi és személyiségi jogi perekben. Dr. Bártfai Zsolt, aki korábban az adatvédelmi biztosok munkatársa volt, 2017–2018-ban részt vett egy hazai nagyvállalat GDPR-nak való megfelelésre történő felkészítésében. Dr. Hári Anita húsz éve infokommunikációs, villamos-energia- és elektronikus hírközlési joggal foglalkozik jogtanácsosként, egy hazai energetikai vállalatcsoport GDPR-felkészülési projektjének vezető adatvédelmi szakértője volt.

A kötetet kiegészítő gdpr.hvgorac.hu weboldalon a releváns iránymutatások és más kapcsolódó anyagok mellett a jogalkalmazást segítő minták kerülnek közzéadásra.

Ára: 9800 Ft

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Vörös Imre, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja (Budapest)

A recenzens zavara – monográfia a magyar alkotmányosságról az EU-ban

I.

1. Sokat tapasztalt recenzent is zavarba ejt a Vincze Attila – Chronowski Nóra szerzőpáros terjedelmes monográfiája, amely azonban tartalmilag is „méretes”: minden lényeges kérdést felölel, amit ma erről a bonyolult, szerteágazó témakörrel tudni kell és amit tudni érdemes. Ahogyan a folyton fejlődésben-átalakulásban lévő európai jog esetében, úgy a magyar, és általában is a „közjog” esetében nehéz a jogterületek fogalmi határait éles kontúrokkal meghúzni, ezért az elsőre meghökkentő cím: magyar alkotmányjog helyett „magyar alkotmányosság” használata bölcs óvatosságról, előrelátásról tanúskodik, és messzemenően indokolt. Ez a munka ugyanis a magyar alkotmányjog terrénumán messze *túlmutat*: komplex szemléletmódja folytán elkerülhetetlenül eveznek a szerzők ezen túlmenően az európai közigazgatási jog és a nemzetközi közjogi kollízió cseppet sem szélcsendes, inkább új meg új fejlemények, ítéletek, szakirodalmi viták folytán újra-fodrozódó vizeire.

Indokolt tehát, hogy önmagában a téma lehatárolása: annak tisztázása, hogy *miről is szól* ez a könyv, a Bevezetésben tizennégy oldalt tesz ki.¹ Ez nem is lehet másként, hiszen – amint az első mondat utal rá – az is felfogás kérdése, hogy mit értünk európai jog alatt. Az pedig, hogy a Bevezetés 1. pontjának címében az európai jog és az „alkotmányjog” kapcsolata szerepel, majd az, hogy az első mondat a „közjogra” gyakorolt uniós jogi hatás alatt a közigazgatási és az alkotmányjogra gyakorolt hatást érti, mutatja azt a folyamatos és rohamos változást, amiben mindkét jogterület külön-külön is a maga életét

éli. Ezek egymásra, mindenekelőtt az európai jog közigjogra gyakorolt *hatásának* vizsgálata értelemszerűen az önmagukban is bonyolult minőségek kontextusba helyezését jelenti: a szerzők láthatóan nem rutinelemzésre vállalkoznak.

Vagyis: nem egy újabb európai jogi monográfiát vesz kézbe az olvasó, hanem – amint a kötet bemutatásából alább remélhetően kiviláglik – műfajilag egy tudományos igényű monográfia, inkább posztgraduális oktatás céljára használható igényes tankönyv, és egy emelt szintű európai jogi kézikönyv kívánalmait *egyaránt* teljesíti. Az EU-hoz, mint nem-konvencionálisan nemzetközi jogi szervezethez való csatlakozásunk ugyanis a szupranacionalitás normatív oldaláról nézve nem-konvencionális kívülről jövő hatásoknak teszi ki a magyar közjogot. A szerzők ezeknek a hatásoknak a körüljárását tűzték ki feladatuk: a bemutatást csupán alapnak véve, a valódi célnak – a szokásos európai jogi tankönyv keretein túllépés szándékával² – a hatások tagállami közjogok, mindenekelőtt a magyar közjog és intézményrendszer általi feldolgozását, interiorizálását tekintve.

2. Ez a törekvés tehát – bár formailag egy korábbi monográfia harmadik kiadásáról van szó – valójában cél-tételezését tekintve, szerkezetileg, és tartalmilag is, a szerzők személyét tekintve is egy új monográfiához vezetett. A fenti célok által körülírt tartalom által meghatározott *szerkezet* tizenegy fejezetet eredményezett, amelyet talán *négy* nagyobb *részbe* tagolással, és az egyes fejezetek e részek alá rendelésével jobban áttekinthetővé, a gondolatmenet csomópontjait pedig világosabbá lehetett volna tenni.

¹ VINCZE ATTILA – CHRONOWSKI NÓRA: *Magyar alkotmányosság az Európai Unióban*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 17–30.

² I. m. 29.

A „milyen jogrendszerhez csatlakozik egy új tagállam?” mint tematikusan *első* nagy rész átfoghatná az EU egyfajta „statikája” hatásainak elemzését, implikálja a csatlakozás (II. fejezet), valamint az uniós jog és a tagállami jogok viszonya (jogforrások – III. fejezet, ehhez szorosan kapcsolódóan a demokratikus legitimitáció és nemzeti parlamentek – VI. fejezet, az uniós jog a tagállamok jogában és a magyar Alkotmánybíróság esetjoga – IV–V. fejezet) kérdéskörét, vagyis nézetem szerint az első részen belül ebben a sorrendben is lehet logikája a szerkezetnek.

Második részként kínálkozik az EU „dinamikájának”, működésének kibontása és hatásainak elemzése: a hatásköröknek (VII. fejezet), az EU alkotmánybíráskodást végző intézményeinek (VIII. fejezet), és alkotmánybíráskodásuk anyagi jogi alapjának (IX. fejezet) a vizsgálatba való bevonása.

Harmadik részként határozottabban különülne el az uniós aktusok végrehajtásában kulcsszerepet játszó európai közigazgatási jog (X. fejezet), míg *negyedikként* az előző részek között sehová sem sorolható, de megkerülhetetlen elméletibb elemzést nyújtó: a nemzetközi közjogi kollízióval foglalkozó rész (XI. fejezet) zárna a nagy ívű opust.

A négy részre tagolás, és azokon belül az egyes részekbe tartozó fejezetek összeszervezése – az első két rész tekintetében mindenesetre – az oda sorolható fejezetek lényegi tematikus irányultságát az olvasó számára érzésem szerint a monográfiában így is benne lévő, de általánosabbtól a különös tárgykörű fejezetek felé haladó gondolatmenetet vázolhatja fel. Más szóval: leegyszerűsítendő és feszesebbé tenné a fejezetek négy csomópontba való besorolása az egymásra következő tizenegy fejezet áttekintését, annak már az elején történő megértését, amit a szerzők megmagyarázni már előljáróban olyan fontosnak tartanak: miről is szól majd ez a könyv?³

II.

1. Az első csomópont tehát a *csatlakozás* kérdéskörével (II. fejezet) indít, előkérdésként tárgyalva azt, hogy szükség volt-e egyáltalán az Alkotmány módosítására, és külön klauzula beiktatására? A gazdag összehasonlító alkotmányjogi elemzést tartalmazó fejtegetés kritikusan érinti az Alkotmánybíróságnak a magyar társulási megállapodással kapcsolatos határozatát (30/1998 ABh). Megjegyezzük, hogy ezt megelőzően a 4/1997. (I. 22.) AB határozatban elkülönítetten tárgyalt előkérdésként már az is vitatott volt, hogy az AB rendelkezik-e egyáltalán hatás-

körrel⁴; a két határozat a szakirodalom szerint⁵ együttesen vitte félre a magyar közjogi gondolkodást, nem kis részben azért is, mert az európai jog mibenléte és alkalmazása tekintetében az Alkotmánybíróság felkészületlen volt. A monográfia helyesen abban látja mégis a helyzet csatlakozásiklauzula-specifikus vonását, hogy az EU intézményi szerkezetében: a Tanácsban a tagállami végrehajtó hatalom kerül túlsúlyba, így ennek a törvényhozó hatalom általi ellenőrzése fenntartása, és alkotmánybeli rögzítése szükségesnek mutatkozott.⁶

A szerzők alapos, részletes elemzéssel mutatják be egyrészt a csatlakozási/integrációs klauzulával [Alaptörvény E) cikk] kapcsolatos *alkotmánybírási* álláspont alakulását, továbbá az Alaptörvény 7. módosítása folytán magán az Alaptörvényen belül a csatlakozási klauzula és – az újonnan beiktatott – alkotmányos önzonosság védelmének követelménye közötti feszültséget. Az alkotmányjogi helyzet megítélését nem könnyíti meg a csatlakozási/integrációs klauzula nem egyértelmű megfogalmazása, sem pedig az Alkotmánybíróság gyakran leegyszerűsítő, a problémát nem érzékelő állásfoglalása [ld. pl. a 143/2010. (VII. 14.) AB határozat részletes kritikáját]⁷.

A fejezet lendületes gondolatmenete számos részkérdésen át (pl. az alapszerződések módosítása) vezet az EUSz 7. cikkéhez, végül pedig a Bizottság 2014. évben közleményben közzétett jogállami keretéhez.

2. A *III. fejezet a jogforrási rendszert* vizsgálja rámutatva arra a sajátos szerepre, amelyet a bírói jog önálló jogforrásként – az elsődleges és másodlagos jog mellett – betölt. Helyesen emeli ki a fejezet az elsődleges jog forrásai között az alapelveket, míg a másodlagos jog négyféle forrása között áttekinthető táblázat igazít el.⁸ A fejtegetés zárótémája az uniós jog *két jellemzőjének* (közvetlen alkalmazandóság és elsőbbség) közérthető, jól áttekinthető felvázolása. Az *első* tekintetében kiindulás itt is az Alkotmánybíróság hibásnak bizonyult (a német alkotmánybírási álláspontot tökéletesen félreértő) 30/1998. (VI. 25.) AB határozata, amelyet az alapító szerződések, és az Európai Bíróság (EUB) számos híressé vált vezető ítéletének (Van Gend & Loos, Francovich, van Duyn) felhívása, elemzése követ, meggyőzően bemutatva az EUB azon jogfejlesztő törekvését, hogy az alapszerződéseket a szokásos nemzetközi szerződésektől elhatárolja, megalapozva ezzel az EU saját jogrendjének minősítését. A *második* jellemző: az elsőbbség tekintetében – az EUB vezető ítéletei mellett (Simmenthal, Internationale Handelsgesellschaft, Costa

4 Ld. Vörös Imre alkotmánybíróknak a 4/1997 (I. 22.) AB határozathoz fűzött különvéleményét: VÖRÖS IMRE: *Dixi et salvavi. Különvélemények, párhuzamos indokolások*. Logod Bt., Budapest. 2000. 107.

5 KECSKÉS LÁSZLÓ: *Az EU-csatlakozás magyar alkotmányjogi problémái*. Magyar Tudomány. 2006. 1081.

6 VINCZE-CHRONOWSKI: *i. m.* 51–52.

7 *I. m.* 65–77.

8 *I. m.* 134.

3 *I. m.* 28.

Jogirodalom, jogélet

v E.N.E.L.) a magyar Legfelsőbb Bíróság ítéletére is hivatkozás történik azzal, hogy a gondolatmenet középpontjában az uniós jog tagállami alkotmányokkal szembeni elsőbbsége is megvilágítást nyert, bemutatva azt a nyugvópontonra mai napig nem jutott *vitát*, amely az EUB és a tagállami alkotmánybírók között kialakult (amelyek az uniós jognak a tagállami alkotmányokkal szembeni elsőbbségét érthetően – különféle indokokkal – vitatják).⁹ Ez a probléma alkalmas ad a szerzőknek az uniós jog-tagállami jog kollíziója problémájának felvillantására is.

3. A *IV. fejezet a szupranacionalitás-normativitás* problémakörét tovább gondolva azt boncolgatja, hogy milyen hatása van, mivel jár a tagállamok jogára nézve az uniós jog elsőbbsége és közvetlen alkalmazandósága. A parádés *összehasonlító jogi fejezet* alkotmányjogi szinten az elsőbbséget igénylő uniós jogrend és a tagállamoknak – a szuverenitás kérdéskörével megcsavarított – joga vívódását mutatja be.

A terjedelmes – néhol túlságosan részletekbe menő, mindenesetre így teljes panorámát nyújtó – *német fejezet* az alapjogvédelem uniós jogi szintje és a német Alaptörvény (Grundgesetz) által garantált szintje közötti összevetésből adódó konfliktussal indítja az elemzést (a Szövetségi Alkotmánybíróság Solange-ítéletei). Ezt követi az ultra vires hatásköri korlátnak a Maastricht- és Lisszabon-ítéletekkel történő kibontása, egyben az alkotmányos identitás elvének bevezetése. A szerzők helyesen utalnak arra, hogy az uniós jog [EUSz 4. cikk (2) bek.] „nemzeti” identitásról szól. A német alkotmánybíróknak így azóta is problémát jelent az „alkotmányos” önazonosság kategóriájának tartalommal (az ezt tartalmazó örökkévalósági klauzulára utalás a német Alaptörvényben, példálódzó felsorolási kísérletek) való megtöltése¹⁰ (OMT-ügy). Újabb gyúanyagot szolgáltatott a Szövetségi Alkotmánybíróság számára az Európai Stabilitási Mechanizmus és a demokráciaelv, választójogi relevancia ütközésének feloldása, megítélése, ezzel összefüggésben a költségvetési autonómia és az Alaptörvény integrációs felelősségi klauzulájának kapcsolata – visszavezetve mindezt az alkotmányos önazonosság kategóriájára. És hogy a kavalkádot fokozzák, a szövetségi alkotmánybírók az európai elfogatóparancs kérdésében a jogállamiság-emberi méltóság tiszteletben tartása, mint az e tekintetben releváns uniós jogszabály német földön való alkalmazása határát is meghúzta. A szerzők visszatérően bemutatják – a másik fél meghallgatása jelszavával – a szakirodalom gyakran *éles kritikáját* is.¹¹

Mivel a német gyakorlat a magyar Alkotmánybíróság határozataira is jelentős – számos félreértéssel tarkított – hatást gyakorolt, indokolt e tagállambeli jogfejlődés részle-

tes bemutatása, ugyanakkor az olvasó kissé elveszetteknek érzi magát a szövegben, amin ennek a 2. pontnak további *alpontokkal-alcímekkel* való tagolása (2.1. Solange-ítéletek; 2.2. Maastricht-, Lisszabon-ítéletek; 2.3. (OMT-ítélet stb.) sokat segíthetett volna.

A recenzens csak utalni tud a francia, és a különösen érdekes brit jogfejlődésre, amelyre gyakorolt uniós jogi hatás eredményként a parlamenti szuverenitás sziklaszilárd elve helyet enged a bíróságokat előtérbe helyező „common law alkotmányosság” paradigmájának.¹² A spanyol és az izgalmas cseh jogfejlődés (az alkotmány materiális magvának fenntartása) elemzése „megágyaz” az *V. fejezetnek: a magyar Alkotmánybíróság esetjoga* – néhol csipkelődő, másutt szarkasztikusan vitriolos, de indokolt – kritikai elemzésének, azzal a reménnyel zárva az elgondolkodtató fejezetet, hogy a jövő talán meghozza az uniós joggal, az EUB-bal való gördülékenyebb – jelenleg inkább elvi szinten hangoztatott, mint tettekben megnyilvánuló – együttműködés, alkotmányos párbeszéd időszakát.¹³

4. A *VI. fejezet a demokratikus legitimitáció* kérdéskörét járja körül a középpontba a demokráciadeficit sokat elemzett problémáját helyezve. Közhatalom gyakorlásáról lévén szó, a deficit orvoslására az Európai Parlament lenne hivatott, azonban mivel a legfontosabb döntések a kormányközikiént tételezett integráció tényéből fakadóan nem itt születnek, így ennek a szervnek a lehetőségei korlátozottak.

III.

1. Az EU *dinamikájának, működésének* bemutatása az elsőbbség-közvetlen alkalmazandóság *tárgyi hatályáról* szól: mely területeken érvényesül ez a követelmény, vagyis hol van hatásköre, ennek megfelelő mozgásteret az EUNak, átruházott hatáskörök együtteséről: a *ráruházott közhatalom gyakorlásáról* lévén szó.¹⁴ A fejezet helyesen a szövetségi állami paradigma-hatáskörmegosztás vonalán (USA, NSZK) indítja az elemzést, majd az EU-t az integrációs föderalizmus ügyes kategóriájával jellemzi.¹⁵ Az alapító szerződésekből adódó korlátozott eseti felhatalmazottság elvéből következő *derivatív uniós hatáskörök* fajainak számos jogeseten keresztüli bemutatása vezet át a magyar Alkotmánybíróságnak az uniós és a tagállamok közötti hatáskörmegosztáshoz való viszonyulásához. Itt találkozzunk az alkotmányos identitás (önazonosság) és az uniós ultra vires hatáskörgyakorlás kérdésével, a szubsidiaritás és az arányosság problémájával, valamint itt bontakozik ki az EUB és a tagállami bíróságok, alkotmánybí-

9 I. m. 186.

10 I. m. 205.; ld. még: TILMAN RADEMACHER: *Die „Verfassungsidentität“ als Grenze der Kompetenzübertragung auf die Europäische Union?* Europarecht. 2018. 2. 140. s köv.

11 I. m. 213–214., 216.

12 I. m. 229.

13 I. m. 317.

14 I. m. 375. s köv.

15 I. m. 385.

róságok közötti konfliktus. Hosszas elemzés tárgyát képezi a ThyssenKrupp Nirosa ügy, amely a munka kéziratának lezárása után a német Szövetségi Alkotmánybírószágon zárult le¹⁶, és mutatja: a német Szövetségi Alkotmánybírószágot – bár az ultra vires esetekre nézve fenntartásai vannak – az alkotmányos önazonosság homályos kategóriájával óvatosan bánik, és csak nyilvánvaló, súlyos hatáskörtúllépés esetén kíván élni ezzel a maga teremtette, a német Alaptörvényből „kiértelmezett” jogával.

2. Az eszmefuttatás jól megágyaz az alkotmánybíráskodás VIII. fejezetbe foglalt gondolatvilágának. A fejezet azoknak a változásoknak a bemutatására vállalkozik, amelyeket az alkotmányos rendszer többszintűvé válása: az EUB alkotmánybírószági funkciójának¹⁷ gyakorlása, és a tagállami alkotmánybírószágek ebből következő szerepváltása okoz. A többszintűségéből ugyanis értelemszerűen következik – a mellérendeltségből folyóan – az együttműködés, párbeszéd szükségessége. A fejezet érthetően különös figyelmet szentel a kötelezettségességi eljárásnak, a megsemmisítés iránti keresetnek, valamint az előzetes döntéshozatal iránti kérdés problémájának. Utóbbi ugyanis az intézményesített kommunikációt teszi lehetővé, adott esetben kötelezővé¹⁸ a tagállami bíróság és az EUB között, ugyanakkor mivel az adott feltett jogkérdés – erga omnes vagy inter partes hatályú – eldöntése a kérdés feltétele tényéből következően uniós szintre kerül, vagyis az előterjesztő tagállami bíróságot köti, adott a konfliktusok lehetősége.

A konfliktusok az uniós jog alkalmazásának tagállami alkotmánybírószágek általi kizárása körül éleződnek ki, amelyre vonatkozóan kifejlesztették – az EUB-nak az uniós jog értelmezésére és megsemmisítésére vonatkozó monopóliumának megtörése érdekében – az alkotmányos önazonosság alapján történő kontroll lehetőségét: erre alapozva ugyanis kizárhatják egy uniós jogszabály adott tagállamban való érvényesülését. A kooperáció, a párbeszéd tehát elkerülhetetlen, hiszen a tagállamok jövőorientált („egyre szorosabb” – EUSz 1. cikk) integráció tagjai, mégis a szerzők a magyar Alkotmánybírószágek esetében inkább monológrol, mint dialógusról adnak számot: a magyar Alkotmánybírószágek még soha nem tett fel – bár lett volna rá oka – előzetes kérdést az EUB-nak. Inkább arra került sor, hogy az ügyek vélhető halogatása érdekében a testület felfüggesztette az egyébként eldönthető ügy tárgyalását az EUB döntéséig – a szerzők bemutatják a döntés mellett és ellen is felhozható érveket.

3. A súlyának megfelelően nagy terjedelmű, a tagállamok alkotmányos rendje, és az uniós jogrend között komoly konfliktusokhoz vezető, *alapjogokkal* foglalkozó

IX. fejezet a fejlődés menet bemutatásán keresztül igazolja: hogyan vált *háromszintűvé* a jogvédelem az EU-ban. Az uniós jogvédelem a közös érdekeket juttatja érvényre, emellett a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból merít, amihez járul az Emberi Jogok Európai Egyezménye (Egyezmény).¹⁹ A konfliktus nem meglepő módon az uniós jog elsőbbségének és közvetlen alkalmazhatóságának igényéből eredt, melynek tagállamok általi elismerését nehezen lehetett volna elvárni, ha alapjogi védelmet csak a tagállami alkotmányok nyújtanak. A kezdetben teljesen hiányzó uniós védelmet az EUB építette ki (a tagok jogösszehasonlítás révén megállapított közös alkotmányos hagyományai alapján besorolva az alapjogokat az uniós jog általános elvei közé), majd a tagállami, alkotmánybírószágek – különösen a német – figyelmeztetéseit is érzékelve megszületett az *Alapjogi Charta*. A végeredmény: az uniós alapjogok maguknak az uniós *alapszabadságok korlátozásának is alkotmányjogi korlátjaivá váltak*.²⁰ A fejezet izgalmas része a Charta és az Egyezmény viszonyának, benne az EU Egyezményhez való csatlakozása hányatott történetének és következményeinek bemutatása.²¹ A zárófejtegetés a közhatalomnak az uniós jog gyakorlása három alapjogi jogrendnek való alávettségében: az egymást kiegészítő háromszintű jogvédelem jelenségében összegezi a tanulságokat – a mottóban mintegy cáfolva Lukács evangelistának a két úr szolgálata lehetőségét kizáró álláspontját.

IV.

1. Az *európai közigazgatási jog* elemzése szükségképpen adódik a monográfia eddigi rendkívül konzekvens gondolatmenetéből. A X. fejezet abból indul ki, hogy az Uniónak nincs jelentős végrehajtási apparátusa, rá van utalva a tagállamokra, akár jogalkotásról (irányelvek átültetése), akár végrehajtás vagy kényszerintézkedéseknek a tagállamok közigazgatási apparátusa révén történő foganatosításáról van szó. Vagyis: tagállami szervek kellene az uniós jog végrehajtásához (amelyeket az uniós alapjogok ilyenkor is kötnek).²² Ezt az alapgondolatot a *végrehajtási föderalizmus* kategóriája fejezi ki. Az uniós közigazgatást így az uniós és a tagállami közigazgatási apparátus együttesen biztosítja. A fejezet a szervezetrendszer és az eljárási típusok, valamint a végrehajtás, továbbá a transznacionális közigazgatási aktusok elemzésével hozza közel az olvasóhoz ezt a komplex problémakört rámutatva arra, hogy a közigazgatás uniós és tagállami szintjeinek összefonódása és egymásra hatása a jogforrásokra is igaz. Eze-

16 https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2016/07/rk20160719_2bvr275211.html

17 I. m. 463.

18 I. m. 490.

19 I. m. 553.

20 I. m. 558., 563.

21 I. m. 576. s. köv.

22 I. m. 555. és 592. s. köv.

Jogirodalom, jogélet

ket az európai közigazgatási kooperáció hangolja össze. Ez szükségszerű következménye annak, hogy az EU-ban megszűnt a közigazgatás államterülethez kapcsolódása.²³

2. A monográfia mintegy kiált a *közjogi kollíziós problematika* tárgyalásáért annak érdekében, hogy a szinte az egész munkát végigkísérő közjogi jogrendszer-ütközések „erdejébe bevitt” olvasót onnan ki is vezesse. A gondolatmenet helyesen a nemzetközi magánjogi és a nemzetközi közjogi kollízió eltéréseivel indít rámutatva arra, hogy az állam szervei csak törvényi felhatalmazás alapján járhatnak el. Ebből adódónak a különböző kollíziós tényállások,²⁴ és a joghatósági probléma, mely átvezet a szuverenitási jogok átengedése: a szuverenitás vertikális és horizontális megnyitása felé, amely persze alkotmányos legitimitációt igényel. Ennek része a közrendi-alapjogi fenntartás is.²⁵

V.

1. Az olvasó a könyvet letéve az átadott ismeretanyagot nem csupán terjedelmesnek, hanem *a teljesség határán mozgó módon átfognak*, szinte mindent felölelőnek, minőségét tekintve pedig a hazai jogirodalomban *kiemelkedőnek* érzi. Amit a szerzők a munka elején ígértek, betartották: az európai jognak a tagállami közjogokra gyakorolt hatását annyira szélesen értelmezve taglalják, hogy a 633. oldalon befejezve az olvasást válik igazán érthetővé a *csalafintáság*. Az ti., hogy miért nem egyszerűen szűken fogalmazva a „magyar közjog”-ról, vagy „alkotmányjogról”, hanem a sokkal általánosabb „magyar alkotmányosság”-ról, és miért nem az „európai jogban” címet adták művüknek, hanem az „európai integrációban” címmel operáltak. Mindkét kategória kezdetben bizonytalansággal tölti el az olvasót, de hamarosan világossá válik, hogy az európai jog majdhogynem legtágabb értelemben vett fogalmával (uniós jog, Emberi Jogok Európai Egyezménye, tagállamok közös alkotmányos hagyományai és ezek egymásra hatása, átszívargása egyikből a másikba) dolgoznak²⁶, így indokolt a pontosítás: a könyv „alapvetően”²⁷ e tág értelemben vett „európai jognak” a magyar közjogra gyakorolt hatásáról szól (és persze a visszatérő összehasonlító jogi elemzések-ből kitévően nemcsak a magyarra).

Nagyívű, széles spektrum átfogását megcélzó műről van tehát szó, melyről nyugodtan mondhatjuk: a szerzők „célba is találtak”; eddigi szerteágazó munkásságuk egy-fajta szintéziséről is szó van.

23 I. m. 626.

24 I. m. 633.

25 I. m. 664.

26 I. m. 17–19., vagyis a nagy összefüggésekre koncentrálnak, nem menve bele adó-, vámügyi, pláne nem magánjogi stb. részletekbe.

27 I. m. 19.

2. A *használatosságot* számos *újdonosság* emeli. A mű elején található „Technikai bevezető” jelzi, és a könyv forgatása során igazolódik is: a szövegben elhelyezett számos szöveges idézet külön utánjárás nélkül tárja az olvasó elé az oda tartozó jogszabályi vagy ítéleti szöveget – jelentős időt és energiát megtakarítva ezzel. A szokásos irodalomjegyzéket szerencsésen helyettesíti az egyes szövegrészek végén található jegyzék az ajánlott irodalomról. Szerencsés megoldás a szövegközi részek kövér betűtípussal való kiemelése, a fejezetek elején a fejezet rendeltetésének rövid vázlatos leírása, és a kásahegyben való „elmerüléstől” megóvó fejezetvégi (esetenként fejezetközi) összefoglalás. A fejezetek élén elhelyezett szellemes mottók pedig lazítják a feszes, sok olvasói odafigyelést igénylő, mélyenszántó és nemegyszer – többnyire szükségszerűen – hosszú nyúló gondolatmenetek olvasótól elvárt idő- és energiaigényét. Olvasmányos, de nehéz szöveg: időnként tehát nem árt egy-egy mottón jól hahotázni a pró és kontra szempontok dzsungelében vívódó viszony- és hatáskomplexumon.

3. Kiemelendő érdeme a műnek az *angolszász jogeset-orientált és a kontinentális dogmatikai, elemző módszer* szerencsés és arányos, sajnos a magyar jogirodalomban (különösen a hazai tankönyvírásban talán éppen nagyobb munkaigényessége miatt) elhanyagolt ötvözése.²⁸

4. Nyilván az átfogni kívánt hatalmas tárgykörnek tudható be az, hogy feltehetően terjedelmi okokból *elmaradt* az ilyen átfogó és nagy terjedelmű, sok témát felölelő munkáknál elengedhetetlen *tárgymutató, és jogesettár*. Egy újabb kiadásban ezért meg lehetne fontolni több – a hatályos helyzetre inkább csak „rávezető”, fejlődéstörténettel kapcsolatos – leírásnak kisebb betűtípussal való („apróbetűs”) közlése, ami a terjedelmet is csökkentené és helyet szorítana a tárgymutatónak és jogesettárnak.

5. A műfaji különlegességgel kezdtük ismertetésünket, így azzal is zárjuk: *alapvető fontosságú* – a jogi stúdiumok végére, a nemzetközi joggal és európai joggal együtt, vagy inkább posztgraduális képzésben oktatható – tananyagról, nélkülözhetetlen tudományos forrásműről, végül – ha a gyakorlati jelentőségét nézzük – akár az éjjeli-szekerényen tartandó, mindig kéznél lévő kézikönyvről van szó. A címzettek körét tehát a recenzens a jogászok mellett politikatudósokban, közgazdászokban, de akár szociológiát művelőkben is látja.

Mindig, manapság – a 2019-es év végén – pedig különösen szükség van arra az „Európa-” vagy inkább „európaiság”-érzésre, amelyet a könyvet végig olvasva érezhetünk. Kicsit dagadhat a keblünk: látjuk, értjük az integrációban létezés mibenlétét, értelmét, célját, vagyis – ahogyan József Attilától tudjuk, hogy ez nem mindegy – „fehérek közt egy európai”-ként definiálhatjuk magunkat – kissé tudatosabban, mint a könyv elolvasása előtt.

28 Erre tettem kísérletet „A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga” című munkámban (I–III. kötet). KRIM Bt, Budapest, 2004.

Ambrus István egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

Gál Andor: A jogos védelem teleologikus megközelítésben című monográfiájáról

1. Ha létezik az anyagi büntetőjog tudományának olyan témaköre, amelyre az *örökzöld sláger* kifejezés találóan ráilleszhető, az vitán felül állóan a jogos védelem intézménye. Ez nyilvánvalóan emberi szempontokkal is magyarázható. Nem egy szinte kizárólag jogelméleti vitákban létező *barlangász esetről* van itt ugyanis szó, hanem egy olyan büntethetőségi akadályról, amelynek felmerülésével sajnos valamennyi állampolgárnak számolnia kell. Bármikor előállhat olyan helyzet, amelyben vagyontárgyaink, testi épségünk, de akár életünk megvédeése érdekében is erőszak alkalmazásához kell folyamodnunk. Ilyen szituációban pedig nem csupán az tekinthető valamennyi megtámadott félelmének, hogy magától a támadástól milyen sérelmet szenvedhet el. Ez csupán az első lépcső. A többé vagy kevésbé sikeres elhárítás után rögtön felmerülhet a következő, kínzó kérdés: nem a megtámadott – ám végül a nem önkéntesen vállalt harcból sikeresen kikerülő – személlyel szemben indítanak-e eljárást, tartóztatják le, majd ítélik el súlyos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt? A jogos védelmi helyzet mérlegeléses határeseteinél ugyanis ezzel a forgatókönyvvel is reálisan számolni kell. E jogintézmény már csak emiatt is lényegében kirobbanthatatlan az évfolyam- és szakdolgozatíró joghallgatók témaválasztási toplistájának első helyéről. Azt azonban, hogy a kérdéskörrel újabb büntetőjogász kolléga is kimerítően foglalkozzon, ma már alaposabb érvrendszerrel is alá kell támasztania. Hiszen számos monográfia¹ és ennél is nagyobb számú folyóiratcikk² foglalkozott és foglalkozik a jogos védelem egyes aspektusaival, ezért egy újabb, a témakörben íródott dolgozat hamar megkaphatná a szakmától a *lerágott csont* jelzőt. Ilyen körülmények között tehát nem volt veszélytelen vállalkozás Gál Andor részéről, hogy a jogos védelemről készítette el doktori értekezését, amelynek továbbfejlesztett változata 2019 őszén jelent meg a szegedi Pólay Elemér Kiadó gondo-

zásában.³ A szerző nem maradt azonban adós az imént számonkért indokolással, amiben persze segítségére szolgált a legújabb kúriai joggyakorlat is, amely nem csupán a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) újításainak⁴ a konzekvenciáit vonta le a legutóbbi időszakban, hanem lényeges – és miként azt Gál helyesen ki is mutatja, nemritkán saját, egyébként jogegységi határozatba foglalt gyakorlatával⁵ sem feltétlenül korreláló, olykor földrengésszerűnek is mondható – paradigmaváltásokon⁶ is keresztülment. Az izgalmas törvényi és a judikatúrában tapasztalható változásokra figyelemmel is lett volna tehát miről írni, Gál Andor könyve azonban nemcsak – sőt kijelenthető, hogy nem is elsősorban – ezért tekinthető kiemelkedő munkának. A szerző ugyanis, a szegedi büntetőjogi iskola dogmatikai hagyományait követve (ugyanakkor szerencsére más tudományos műhelyek nézeteiből is merítve), továbbá már gyakorló jogászként szerzett tapasztalatait is becsatornázza készítette el művét, amelyet így nem csupán impozáns, hazai és elsősorban német nyelvű szakirodalom-apparátussal tudott alátámasztani, hanem a bírói gyakorlatot is értő módon feltérképezhetette. Szintén kiemelési igényel a monográfia címében is megjelenített, újszerű látásmód: a cél szerinti, avagy teleologikus – mára alkotmányos rangot nyert⁷ – értelmezés bevezetése a bűncselekményt területére egyértelműen helyeseltető módszertannak tekinthető és releváns gyakorlati eredményekre vezethet, lévén ezáltal válik leginkább alátámaszthatóvá azon, a jogos védelem kapcsán minduntalan hangoztatott tétel, hogy a jogtalan támadás kockázatát a támadónak kell viselnie.⁸ Az alábbiakban, a monográfia felépítésének áttekintését követően néhány kérdésben a gondolatgazdag mű egyes

1 Pl. BELOVICS ERVIN: *A büntetendőséget kizáró okok* HVG-ORAC, Budapest, 2009., *Ujvári Ákos: A jogos védelem megítélésének új irányai*. Ad Librum, Budapest, 2009., MÉSZÁROS ÁDÁM: *A jogos védelem elvi és gyakorlati problémái* OKRI, Budapest, 2015.

2 Lábjegyzetbeli megjelenítésüktől jelen recenzió kereteiben eltekintettem.

3 GÁL ANDOR: *A jogos védelem teleologikus megközelítésben*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2019.

4 Gondolok itt elsősorban a szituációs jogos védelemre, valamint a korábbi Btk.-ba 2009-ben bekerült megelőző jogos védelem intézményének fenntartására.

5 4/2013. BJE

6 Pl. EBH 2017. B.10., EBH 2017. B.20., EBH 2018. B.11.

7 Alaptörvény 28. cikk.

8 4/2013. BJE 1. pont.

Jogirodalom, jogélet

megállapításainak továbbfejlesztésére, illetve vitatására vállalkoztam.

2. A monográfia bevezető – „nulladik” – fejezetei (15–30) egyrészt részletesen megindokolják a témaválasztást, másrészt kidolgozzák azt a módszertant, amelyet Gál a munkájában mindvégig következetesen érvényesít. Utóbbi körben kiemelhető az objektív és szubjektív teleologikus értelmezés közötti helyes különbségtétel, valamint azon szerzői állásfoglalás, amelynek értelmében vezérfonalul egy büntetőjog-dogmatikai témafeldolgozás esetében kizárólag az objektív – tehát a normaszövegből levont következtetéseket értékesítő – cél szerinti értelmezés szolgálhat. Emellett a jogalkotó feltételezett szándékára alapított, szubjektív színezetű ilyesféle interpretációnak csupán kiegészítő szerep tulajdonítható, és pedig ekkor sem önállóan, hanem kizárólag egy másik értelmezési módszer, a történeti értelmezés keretei között. A könyv ezt követően négy nagy fejezetre oszlik.

Az *első*, teoretikus jellegű fejezet (31–58) a jogos védelem intézménye létezésének okát (*ratio legis*) kívánja feltárni. Ebben a körben alapvetően kollektív és individuális elméletek között tesz különbséget. Az előbbieket kapcsán bemutatott, a jogos védelem punitív jellege mellett érvelő álláspontot, nézetem szerint meggyőzően cáfolja a szerző, hiszen a megtámadott által kifejtett védelmi cselekmény valóban teljesen eltérő feltételek mellett funkcionálhat és másfajta célokat tölt be, mint a büntetőjogi büntetés.⁹ A jogintézmény helyesen tehát individuális szempontok mentén nyerhet alátámasztást és gyakorlása valóban egyben alapjogvédelmet is jelent. A fejezet ezt követően történeti áttekintést nyújt a „klasszikus” jogos védelem *ratio legis*-éről a korábban nevesített teóriák alapján, majd a jogintézmény újabb változatai (mint például a megelőző jogos védelem) létjogosultságának indokait tárja fel.

A dolgozat *második* része (59–107) a jogintézmény szabályrendszere alapján védelemben részesíthető jogi tárgyak kérdéskörét járja körbe. A szerző itt tárgyalja részletesen a törvényi szabályozásból ismert azon kategóriákat,

mint a saját vagy más (mások) személye (azon belül: élet, testi épség, szexuális önrendelkezés stb.), javai, illetve az olyan, számos vitára okot adó kérdéseket, mint a jogos védelem alkalmazhatósága vagy annak kizártsága becsület elleni támadás esetén, valamint a szocialista jogból örökölt közérdeknek a jogos védelmi jogi tárgy körében való fenntartandóságának vagy elvetésének a problémaköre.

A dolgozat *harmadik* fő egysége (109–194) a jogos védelmi helyzet kialakulásának kérdéskörével foglalkozik. A szerző itt érinti részleteiben a támadás fogalmát, annak jogtalanságát, valamint azt a kérdést is, hogy a mulasztás kiválthat-e jogos védelmi helyzetet. A fejezet friss kérdéskörének a legújabb kúriai gyakorlatra figyelemmel a jogos védelmi helyzet időbeli kereteinek problémája tekinthető. A szerző itt elemzi aprólékosan – és pedig nem csupán a jogos védelem, hanem a stádiumtan dogmatikája alapján is – a nagyobb médiaérdeklődést is kiváltó, EBH 2018. B.11. szám alatt publikált döntést, amelynek lényege, hogy vagyon elleni bűncselekmény (például lopás) esetén a támadás mindaddig folyamatban lévőnek tekintendő, tehát a jogos védelem megállapításának helye lehet, ameddig a sértett abban a helyzetben van, hogy visszaszerezze a tőle elvett vagyontárgyat, tehát az ún. „forrónyomos” üldözések esetében. (151–166).

A *negyedik*, záró rész (196–227) a jogtalan támadást elhárító cselekmény ismérveit mutatja be. A jogos védelem leginkább neuralgikus pontjának, a szükségességnek a kérdéskörét elemzi itt a szerző, valamint a 4/2013. BJE határozat egyes ellentmondásos megállapításaira hívja fel a figyelmet. Végül a szituációs jogos védelem [Btk. 22. § (2) bekezdés] retrospektív vizsgálata révén arra a következtetésre jut, hogy a jogintézmény ezen újbóli változatának törvényi megjelenítése szükségtelen volt. A munka figyelemre méltó gondolatokat megfogalmazó összeggel zárul (228–229).

3. A rendkívül sok eredeti gondolatot megfogalmazó és mint említettem, a „hardcore” dogmatika, valamint a joggyakorlat szempontjaira többnyire egyaránt figyelemmel lévő dolgozat kapcsán az alábbi recenziási meglátásaimat és kritikáimat emelem ki, utóbbi körben elsősorban joggyakorlati szempontokra tekintettel.

Gál a dolgozat *második* (71–73) és *harmadik* fejezetében (119–123) is érinti a *becsület elleni, verbális támadásokkal szembeni* jogos védelem megengedhetőségének a kérdését. Az irányadó bírói gyakorlattal szembehelyezkedve, azonban dogmatikailag helyesen vonja le azt a következtetést, hogy a folyamatos jellegű becsületsértő kijelentésekkel szemben teret kellene biztosítani a jogos védelemnek, hiszen a befejezettség és a bevégzettség stádiumainak időbeli elkülönülése esetén a jogos védelmi helyzet egészen a legutolsó bűncselekmény stációjáig fennállhat. A bírói gyakorlat ugyanakkor feltehetőleg kevésbé dogmatikai, sokkal inkább gyakorlati alapon dolgozta ki a maga álláspontját, amely körben a büntetőeljárásbeli bi-

9 Legfeljebb azzal lehetett volna tovább árnyalni a monográfia 37. oldalán kifejtett ellenérveket, ha a szerző nem csupán a büntetés és a jogos védelem funkcióit és céljait veti össze, hanem figyelemmel van az intézkedésekre is. Igaz persze, hogy az általa idézett, régi jogirodalom keletkezésének idején többnyire még monista szankciórendszert érvényesítettek a büntetőtörvények. Napjainkban azonban már a másik szankciófajtára is érdemes kitékinteni. Így például az a szerzői érv, amely szerint „a jogos védelem gyakorlásához nem szükséges a támadó bűnössége, míg a büntetés kiszabásának elengedhetetlen feltétele”, a nullum crimen sine crimine elvéből fakadóan cáfolhatatlanul igaz. Amennyiben azonban a jogos védelmet ebből a szempontból az intézkedés kategóriájával is szembeállítanánk, úgy e distinkció jelentősége már jócskán relativizálódna. Intézkedést ugyanis nem ritkán bűnösség hiányában is alkalmazhat a bíróság, sőt például a kényszergyógykezelés elrendelésére kizárólag bűnösség hiányában kerülhet sor. Csak ilyen alapon tehát már nem tehető olyan élesen különbség a két jogintézmény között.

zonyítás megkönnyítésének igénye játszhatott domináns szerepet. Amennyiben ugyanis eleve tagadjuk a verbális becsületsértés jogos védelmi helyzetet keletkeztető szerepét, úgy lényegesen egyszerűbb az ügyben eljáró hatóságok dolga. Példával illusztrálva: amelyik személy arcán sérülés látható, egyértelműen ő lesz az ügy sértettje, és nem kell bizonyítást felvenni arra nézve, hogy a másik, sértetlen személlyel szemben, ezt megelőzően, a végül megütött fél használt-e becsületsértő kifejezéseket vagy sem. Ellenkező esetben – tehát amennyiben a „beszölt, ezért megütöttem” jellegű védekezéseknek a bíróságok kénytelenek lennének hitelt adni, pláne ha egy kocsmai dulakodás kapcsán próbálkoznának a befejezettség és a bevezettség elhatárolásával – az ügyek elhúzódástól, illetve akár sorozatos felmentésektől is tartani lehetne, ami nyilvánvalóan nem célja a bűnüldöző hatóságoknak. A szinte futószalagon érkező ügyek esetében pedig a dogmatikai szempontok sajnos mindinkább leértékelődnek a praktikummal szemben.

A közérdek mint a jogos védelem körébe bevonható, védhető jogi tárgy kapcsán ugyancsak egyetértek a szerzővel abban, hogy az *de lege ferenda* a jogos védelem törvényi definíciójából akár törölhető is lenne, noha e kérdésnek különösebb gyakorlati jelentősége igazából nincs. Mégpedig azért nincs, mert az egyetlen, a gyakorlatban számszerűsíthetően előforduló és a jogos védelem kérdését is felvető, a közérdekre hivatkozás lehetőségét felvető deliktum, a garázdaság (Btk. 339. §) kapcsán számomra az a Gál által is ismertetett, azon álláspont tűnik leginkább szimpatikusnak, amely jogtalan támadás esetén a garázdaság miatti felelősséget nem csupán a jogellenesség (társadalomra veszélyesség) hanem – kihívó közösségellenség hiányában – már a tényállásszerűség síkján kizárja (103–107).

A szerző a *situációs jogos védelem* azon esetei kapcsán, ahol nincs szó személy elleni támadásról, csupán lakásba való bemenetelről [Btk. 22. § (2) bek. b)–c) pontok], úgy foglal állást, hogy azok alkotmányellenesek, mert az élethez való jog szükségtelen korlátozását jelentik oly módon, hogy a másik oldalon élet elleni támadás nincs folyamatban (211–212). Itt tehát Gál szerint egyenesen jogi fikcióról van szó jogszabálytani értelemben, nem csupán megdönthetetlen vélelemről. A szerzői érvek erősségét nem vitatva, csak egyetlen ellenérv felvillantására szorítkozom: a magánlaksértést általában nem önmagában szokás elkövetni, hanem az sok esetben eszközselekményként jelentkezik egy súlyosabb bűncselekmény megvalósítása érdekében. Leggyakrabban perze az elkövetőnek lopási célja van (amely esetre a jogalkotó a lopás minősített esetei körében összetett bűncselekményi tényállásokat is alkotott, amelyek a magánlaksértést elnyelik), de a gyakorlati tapasztalatok alapján szexuális erőszak, rablás vagy akár nyereségvágyból elkövetett emberölés is szóba jöhet célselekményként. Ilyenkor azonban – miután a lakásba történő behatolás

egyértelműen a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges feltételek biztosításaként is értékelhető – nem csupán a magánlaksértés, hanem azzal alakú bűnhalmazatban az említett súlyosabb deliktumok előkészületi alakzatának a gyanúja is felmerül.¹⁰ Nem biztos tehát, hogy minden életbeli esetben fikció lenne csupán a lakásba hatoló személyről azt feltételezni, hogy ott akár emberölést is elkövetet. Ez sajnos a nyereségvágyból elkövetett emberölések kriminológiai jellemzőinek ismeretében egyáltalán nem ritka, amit az is jelez, hogy a BH-k között is találunk ilyen döntést.¹¹ A kötelező törvényi vélelem folytán azonban a megtámadott mentesül annak – a gyakorlatban egyébként amúgy is szinte lehetetlen – bizonyítása alól, hogy a lakásába behatoló elkövető ott milyen további bűncselekményt kívánt volna még elkövetni a védelmi cselekmény kifejtése előtt.

Ugyancsak a situációs jogos védelem körében, mint utaltam rá, Gál értékes retrospektív vizsgálatot végzett el, amely alapján azt törekedett kimutatni, hogy a törvényi esetkörökre felállított megdönthetetlen vélelmek [Btk. 22. § (2) bekezdés] kivétel nélkül olyan esetekre vonatkoznak, amelyeket a bíróságok eddig is méltányosan, az ijedség vagy menthető felindulás [Btk. 22. § (3) bekezdés] talaján ítélték meg és a vádlottakat felmentették. Mindebből fakadóan a szerző maximálisan egyetért Tóth Mihály azon álláspontjával¹², hogy a situációs jogos védelmet nem lett volna szabad törvénybe iktatni, illetve, ha már erre sor került, azt törölni lenne indokolt. E véleményemmel abból a szempontból értek egyet, hogy a megdönthetetlen vélelmek, természetükből fakadóan, alkalmasak lehetnek az adott jogintézménnyel való visszaélésre, ami társadalmilag egyértelműen káros jelenség. Így például biztosan nem lebeghetett szabályozási célként a jogalkotó szeme előtt, hogy büntetlenül hagyjon egy olyan személyt, aki kapva az alkalmon, hogy őt egy haragosa – akiről közismert, hogy ittas állapotban hajlamos a kötekedésre – éjszaka egy szórakozóhelyen, kis erővel megütötte, e támadót agyonlövi. Az ilyen, lényegében leszámolást végrehajtó személyt azonban a jelenlegi szabályok szerint akkor is fel kell menteni, ha a tudatát semmilyen ijedség nem jellemezte, sőt csak az alkalomra várt, hogy haragosával végezhesen. Véleményem szerint azonban az említett veszélyek ellenére is felhozható a situációs jogos védelem jogintézménye mellett szóló érv is, mégpedig gyakorlati alapon. A régi jogszabályi környezetben, amennyiben a bíróság ijedség vagy menthető felindulás okán az elhárítás szükséges mértékét túllépő védekezőt (nemritkán másod- vagy harmadfokon, illetve

10 Hatályos jogunkban ugyanis már nemcsak az emberölés előkészülete [Btk. 160. § (3) bek.] büntetendő, hanem ugyanígy a rablásé [Btk. 365. § (5) bek.], valamint a szexuális erőszak kapcsán is szabályoz a törvény egy sajátos előkészületi jellegű alakzatot [Btk. 197. § (5) bek.].

11 BH 2000.478. II.

12 TÓTH MIHÁLY: *Az új Btk. bölcsőjénél*. Magyar Jog 2013/9. 532.

Jogirodalom, jogélet

akár felülvizsgálati eljárásban) felmentette, a nyomozást, a vádemelést és bírósági eljárást is beszámítva legalább két-három év bizonyosan eltelt a büntetőeljárás elrendelésétől, amely időszakot a terhelt – különösen, ha emberölési ügyről volt szó – az esetek legnagyobb részében (előzetes) letartóztatásban töltötte.¹³ Ezért ugyan járhatott neki utóbb kártalanítás, de ez a családi, egzisztenciális stb. hátrányokért feltehetőleg sosem kárpótolhatta teljesen. Ellenben jelenleg, ha a megdönthetetlen vélelmek valamelyikének feltételei fennállnak, még ha gyanúsított kihallgatásra sor is kerül, az ügyesség már vélhetően vádat sem fog emelni az ügyben. Nem kell tehát kivárni a bírósági eljárás végén a felmentést, így az ártatlan személlyel szembeni többéves eljárás elkerülhető, a büntetőeljárás büntethetőségi akadály fennforgása miatti megszüntetésével. A megtámadottnak tehát végeredményben jobb esélye lehet arra, hogy az igazságszolgáltatás elhúzódnása nem teszi tönkre az életét.¹⁴

Végül örömmel állapítottam meg, hogy a *szükségesség* kritériuma kapcsán a szerző arra a szerintem is helyes álláspontra helyezkedik, hogy abba az arányosság kívánalma semmilyen technikával nem érhető bele, előbbi te-

hát csakis a legenyhébb elhárítási mód választásának a kötelezettségét jelenti (209–211). *De lege lata* nézete¹⁵ tehát egybevág a monográfiában is sűrűn idézett, fiatalon hősi halált halt, ám így is maradandót alkotó Degré Lajoséval, aki szerint a szükségesség „nem jelent többet annál, mint hogy az adott támadással vagy azzal való közvetlen fenyegetéssel szembeni védekezéshez enyhébb elhárítási mód ne álljon a védelmi helyzetben lévő rendelkezésére. A szükségesség ennyit jelent és nem többet, aki ennél több fogalmi ismérvet magyaráz bele az a törvény rendelkezéseit félreértelmezi.”¹⁶ Csak remélni lehet, hogy a törvény ilyen és hozzá hasonló félreértelmezése mind ritkábban fog sor kerülni mind a büntetőjog elméletében, mind annak gyakorlatában. Ahhoz pedig, hogy ez így legyen, valamennyi büntetőjog iránt érdeklődő figyelmébe ajánlom ezen, megítélésem szerint a 21. századi hazai büntetőjog-dogmatika egyik alapmunkájának tekinthető kötetet.

13 Így történt ez az EBH 2017. B.20. számon közzétett döntés esetében is, amelyben a Kúria – a terhelt javára előterjesztett ügyészégi felülvizsgálati indítvánnyal egyetértve – őt a situációs jogos védelem megállapítása folytán ugyan felmentette, de addigra a terhelt már csaknem három évet előzetes letartóztatásban töltött. Ma már egy ilyen ügyben – miután a situációs jogos védelem gyakorlata megszilárdulni látszik – vádat sem emelnének, de a letartóztatásra sem biztos, hogy sor kerülne.

14 Lásd GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN: *A jogos védelmi helyzetben kifejtett elhárító cselekmény szükségessége, valamint a situációs jogos védelem a legújabb bírói gyakorlat tükrében*. Magyar Jog 2018/2. 124–128.

15 Nem kategorikusan ugyan, de elképzelhető, vagylagos *de lege ferenda* javaslat felveti a szerző az arányosság ismérvkénti kodifikálását a jogos védelem feltételrendszerébe, amely véleménye koherensebb szabályozást jelentene. E megoldást a védekező jogainak határozottabb védelme érdekében nem látnám szerencsésnek, továbbá szerintem a Btk. 22. § (3) bekezdésének azon értelmezése is aggálytalanul képviselhető, amely szerint az elhárítás „szükséges mértékének” a túllépése nem valamiféle, a támadást és a védelmi cselekményt összemérő arányossági kritérium megsértését jelenti, hanem mindössze annyit, hogy az elkövető súlyosabb sérelem okozásával (például súlyos testi sértéssel) hárít el egy olyan támadást, amely biztonságosan elhárítható lenne enyhébbel (például könnyű testi sértéssel) is.

16 DEGRÉ LAJOS: *A jogos védelem az anyagi büntetőjogban*. Tanulmány az anyagi büntetőjog köréből. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910. 338.

BÜNTETŐJOG II. – KÜLÖNÖS RÉSZ

Hetedik, hatályosított kiadás

2019. decemberi kiadás

SZERZŐK: **Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál**

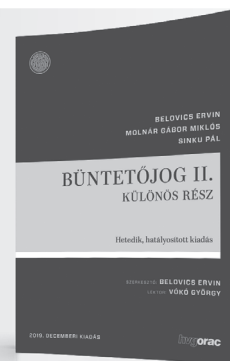
SZERKESZTŐ: **Belovics Ervin**

LEKTOR: **Vókó György**

A 2012. évi C. törvény, tehát a Büntető Törvénykönyv elfogadását követően immár hetedik alkalommal jelenik meg a Különös Rész tényállásait átfogóan elemző szakkönyv. Jelen kiadás a 2019. október 1-jéig hatályba lépett jogszabályváltozásokra figyelemmel készült el. A szerzők az új Be. kapcsolódó rendelkezéseit is beépítették, és feldolgozták az említett időpontig született bírósági határozatokat is.

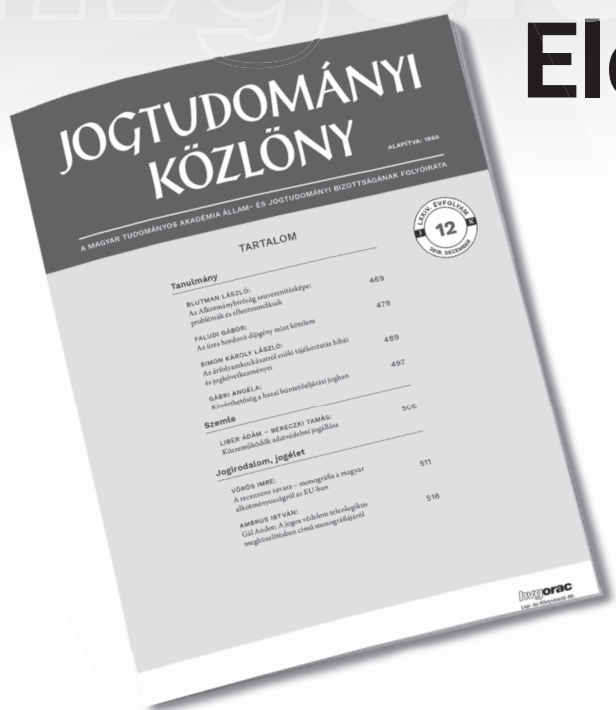
A tényállások bemutatása továbbra is a megszokott módon történik. A szerzők nem csupán az egyes bűncselekmények dogmatikai elemzésének és joggyakorlatának a bemutatására törekszenek, hanem ismertetik azok szabályozásának történeti előzményeit, a hatályos rendelkezések alkotmányos alapjait, a kapcsolódó joggyakorlat meghatározó döntéseit és megjelölik az idetartozó jogirodalom jelentősebb eredményeit is.

Büntetőjog I. – Általános Rész és II. – Különös Rész együttesen: 20 000 Ft

Ára: **12 000 Ft**

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

Előfizetési ajánlat a 2020. évre

Tisztelt Előfizetőnk!

Szeretnénk felhívni szíves figyelmét **a 2020. évi folyóirat-előfizetési lehetőségre.**

**A JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
előfizetési díja 2020-ra 24 000 Ft,
amely jövőre is
12 lapszámot foglal magában.**

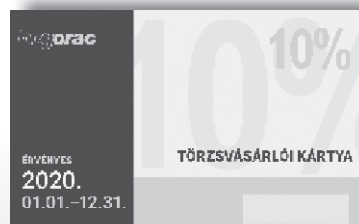
A **Jogtudományi Közlöny** egyike Magyarország legrégebbi jogi folyóiratainak. Az 1866-ban indult lap – megszakított megjelenése miatt – ma a 74. évfolymánál jár, és a mindenkori jogtudomány nagyjai és feltörekvő tehetségei közül válogatja szerzőit.

Előfizetni úgy tud, hogy a külön levélben korábban megküldött díjbekérőt befizeti.

A folyóiratra **weboldalunkon is elő tud fizetni:**
hvgorac.hu/Jogtudomanyi_Kozlony

Amennyiben kérdése van, keressen minket a központi telefonszámainkon (1/340-2304 és 340-2305)!

Előfizetőinknek 2020-ra is **Törzsvásárlói Kártyát** ajándékozunk, amely 10% kedvezményre jogosít a Kiadótól történő vásárlás esetén kézikönyveinkre, kapcsos kommentárjainkra, a Jogkódex termékcsaládra és szemináriumainkra.

Üdvözlettel:
a HVG-ORAC Kiadó

Tipp

A Jogtudományi Közlöny korábbi tanulmányai érdeklik? A folyóiratban **2000 és 2018 között megjelent összesen 1401 tanulmány** online kutatható a Jogkódex Szakcikkek moduljában! A tanulmányok teljes szöveggel olvashatóak, másolhatóak és nyomtathatóak, bennük számos hasznos link található.

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

1037 Budapest, Montevideo utca 14. FAX: (36-1) 349-7600 TELEFON: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu • www.hvgorac.hu

SUMMARY

LÁSZLÓ BLUTMAN:

The Constitutional Court's Perception of State Sovereignty: Problems and Contradictions

The Constitutional Court's general theoretical statements about state sovereignty are outlined in Decisions 30/1998. AB and 5/2001. AB. The Court has not added much to these in recent times. There is one exception, however. A new doctrine has emerged that has been formulated primarily in relation to the exercise of the European Union's competences: sovereignty control and the presumption of maintained sovereignty. This sets two directions for investigation. One is the overview and characterization of the constitutional jurisprudence on state sovereignty that has been developed since the entry into force of the Fundamental Law. The other is a brief critical examination of sovereignty control and the doctrine of maintained sovereignty.

GÁBOR FALUDI:

The Private Copy Remuneration as an Obligation

The private copy remuneration is – as far as its legal nature is concerned – an obligation to compensate lawfully caused financial harm. The amount of the compensation could be best assessed – in the event of a legal dispute – via the application of the provision on the general compensation of damages to lawfully caused financial harm. The remedy based on the alleged unfairness of the tariffs, as a set of general terms and conditions is not suitable to the resolution of disputes over the amounts to be paid, and its applicability to the review of other terms and conditions of the tariffs is restricted.

KÁROLY LÁSZLÓ SIMON:

Errors and Legal Consequences of Information on Foreign Exchange Risk

There is no doubt that the foreign currency loan litigations are at the heart of the Hungarian civil justice in the second decade of the 21st century. When the financial crisis struck Hungary in 2008, the Hungarian for-

int continuously depreciated against the EUR and Swiss francs that resulted a significant increase of the monthly debt payments. The massive fall in foreign-currency-based loans and huge losses by citizens have led to numerous litigations before Hungarian courts. The overwhelming majority of these actions has placed the emphasis on the foreign exchange risk and on the lack of proper information.

ANGÉLA GÁBRI:

Comprehensibility in Hungarian Criminal Procedural Law

In the study I examined the theoretical background of the requirements that make Hungarian courts' judgments comprehensible to the public. Comprehensibility became an increasingly important issue in Hungarian law as a result of the Curia' research in 2014 and a research of the University of Miskolc in 2017, which was further enhanced by the changes in procedural law resulting from the requirements of European Union directives. As the legal environment changes, the clarity of the courts' oral communication has a greater legitimacy function, and the judges place more emphasis on it.

ZUSAMMENFASSUNG

LÁSZLÓ BLUTMAN:

Visionen des Verfassungsgerichts über die Souveränität: Probleme und Widersprüche

Die allgemeinen theoretischen Thesen über staatliche Souveränität wurden in den verfassungsgerichtlichen Entscheidungen Nr. 30/1998. und 5/2001. festgelegt. Das Verfassungsgericht änderte seinen Ansatz in den letzten Jahren wesentlich nicht. Aber eine Ausnahme gibt es dennoch. Eine neue Doktrin entstand, die im Zusammenhang mit der Zuständigkeitsausübung der Europäischen Union formuliert wurde: die Souveränitätskontrolle und die Vermutung der vorbehaltenen Souveränität. Daraus ergeben sich zwei Untersuchungsrichtungen: die erste Möglichkeit ist die Übersicht und die Charakterisierung der verfassungsgerichtlichen Praxis, die seit dem Inkrafttreten des Grundgesetzes in Bezug auf die staatliche Souveränität – nicht problemlos – entwickelt wurde. Die zweite Möglichkeit ist die kurze kritische Untersuchung der Doktrin der Souveränitätskontrolle und der vorbehaltenen Souveränität.

GÁBOR FALUDI:

Die Vergütungszahlungspflicht als Entschädigung

Die Vergütungszahlungspflicht hinsichtlich des Kopierens von Werken zu Privatzwecken ist – soweit es ihre Rechtsnatur betrifft – eine Verpflichtung zum Ersatz rechtmäßig verursachten finanziellen Schadens (Entschädigung). Die Höhe der Entschädigung lässt sich – im Falle eines Rechtsstreits – am besten anhand der allgemeinen Bestimmungen über die Haftung für rechtmäßig verursachte finanzielle Schäden (Entschädigung) beurteilen. Sich auf die angebliche Unangemessenheit der Tarife als allgemeine Geschäftsbedingungen zu berufen, ist nicht geeignet, Streitigkeiten über die zu zahlende Vergütung beizulegen.

KÁROLY LÁSZLÓ SIMON:

Fehler und rechtliche Konsequenzen der Aufklärung über Wechselkursrisiken

Es besteht kein Zweifel, dass die Fremdwährungskreditprozesse im Mittelpunkt der ungarischen Ziviljustiz des zweiten Jahrzehnts des 21. Jahrhunderts stehen. Als die Finanzkrise im Jahre 2008 Ungarn erreichte, wurde das ungarische Forint dem Euro und

dem Schweizer Franken gegenüber erheblich und ständig abgewertet, und dies führte zu einem bedeutenden Anstieg der monatlichen Schuldendienste. Der massive Zusammenbruch der Fremdwährungskredite löste zahlreiche Rechtsstreite aus, und diese Zivilprozesse sind vor den ungarischen Gerichten immer noch anhängig. Die meisten Klagen tragen das Problem der Wechselkursrisiken und die mangelnde Aufklärung darüber vor.

ANGÉLA GÁBRI:

Klarheit im ungarischen Strafprozessrecht

Die Studie untersucht den theoretischen Hintergrund der Voraussetzungen, die zur Verständlichkeit des gerichtlichen Urteils geboten erscheinen. Die Anforderung der Nachvollziehbarkeit wurde als Ergebnis einer Forschung an der Kurie im Jahre 2014 und einer anderen Forschung an der Universität Miskolc im Jahre 2017 eine immer bedeutende Frage der ungarischen Rechtswissenschaft. Die durch Richtlinien der Europäischen Union verursachten prozessrechtlichen Veränderungen machten es noch deutlicher. Wegen der rechtlichen Änderungen beginnt die Verständlichkeit der mündlichen Kommunikation der Gerichte eine immer größere Legitimationsfunktion zu haben, und auch die Richter legen immer mehr Wert darauf.

SÓLYOM LÁSZLÓ

DOCUMENTA

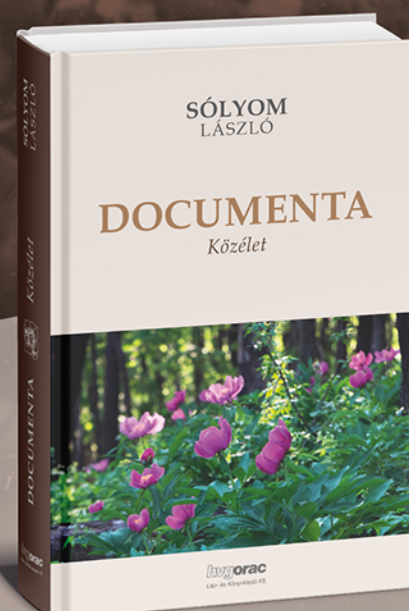
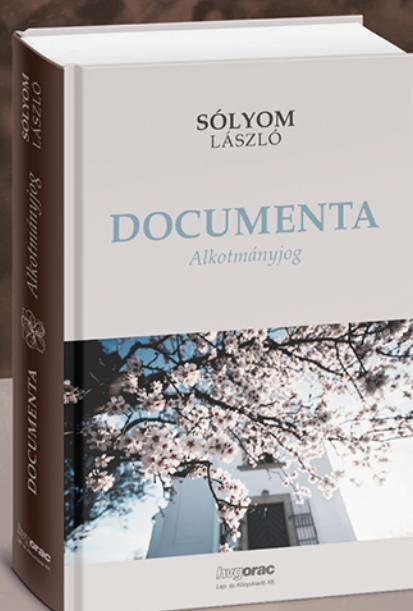
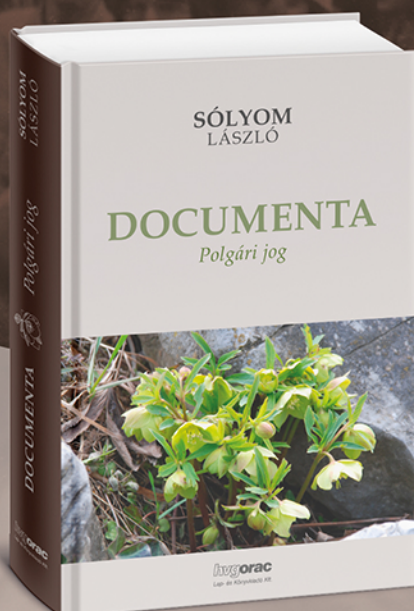
MEGJELENÉS:
2019. NOVEMBER 20.

Ez a könyv a független, demokratikus és alkotmányos
Magyarország megszületése harmincadik évfordulója előtt tiszteleg.

POLGÁRI JOG

ALKOTMÁNYJOG

KÖZÉLET

E könyvtáblák között végérvényesen lezárt jogászi-közéleti pályám dokumentumai vannak, eredeti formájukban, változtatások és magyarázatok nélkül – tőlem immár független létben. Ám a könyvborítókön örömmel jelzem, hogyan tekintek vissza munkásságomnak erre a hosszú szakaszára, s illesztem be az élet teljességébe.

A polgári jogi kötetre az illatos hunyor, a *helleborus odoratus* került. Ez a csakis a Mecsekben honos virág bújik ki a földből leghamarább, már a tél végén virágzik. Jól illik a korai művekhez, amelyek a fiatalság jegyeit viselik.

Az alkotmányjogi könyvön a pécsi havihegyi kápolna előtti százharmincéves mandulafa van, amely 2019-ben az év fája lett Európában. Szimbóluma annak, hogy az európai alkotmányosság túléli a zord időket, évszázad múltán is virágba borul és bő termést hoz.

A közéleti kötetet a bánáti bazsarózsa, a *paenonia banatica* díszíti. Méltán: a környezetvédelem vitt közéleti pályára, a bánáti bazsarózsa egyetlen élőhelye, a Zengő megvédése volt a legszebb, és sikeres mozgalom, a Védegylet javasolt köztársasági elnöknek, s elnökként is tevékeny maradtam e téren.

Ára: 30 000 Ft

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.,
1037 Budapest, Montevideo utca 14. FAX: (36-1) 349-7600
TELEFON: (36-1) 340-2304 • info@hvgorac.hu • www.hvgorac.hu

hvgorac
Lap- és Könyvkiadó Kft.